

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra technické a informační výchovy

Diplomová práce

Bc. Iveta Králová

Kulturní zvyky a tradice a jejich uplatnění v technických předmětech

na 2. stupni ZŠ

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Kulturní zvyky a tradice a jejich uplatnění v technických předmětech na 2. stupni ZŠ“ zpracovala samostatně, pod odborným vedením PhDr. Pavlíný Částkové, Ph.D., a použila jen uvedené prameny a literaturu.

V Kojetíně dne 02.02.2022

.....

Iveta Králová

Děkuji PhDr. Pavlíně Částkové, Ph.D., vedoucí mé diplomové práce, za vstřícný přístup, odborné vedení, cenné rady, připomínky a čas, který mi při zpracování diplomové práce věnovala. Dále děkuji rodině a přátelům, kteří mi byli a jsou oporou.

Obsah

ÚVOD.....	6
TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1 TECHNIKA A PRAKTICKÉ ČINNOSTI NA 2. STUPNI ZÁKLADNÍCH ŠKOL SE ZAMĚŘENÍM NA KULTURNÍ TRADICE A ZVYKY	8
1.1 České školství	8
1.1.1 Klíčové kompetence	9
1.2 Vzdělávací oblasti v RVP ZV.....	11
1.2.1 Oblast Člověk a svět práce	12
1.3 Průřezová témata ve vztahu ke zvykům a tradicím	14
2 TECHNICKÉ A PRAKTICKO – ČINNOSTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ NA 2. STUPNI ZŠ.....	17
2.1 Technické vzdělávání a jeho důležitost	17
2.2 Výukové metody v technické výchově na druhém stupni ZŠ.....	18
2.2.1 Klasifikace výukových metod	19
3 CHARAKTERISTIKA ŽÁKA V OBDOBÍ DOSPÍVÁNÍ.....	22
3.1 Vývoj základních schopností, dovedností a zájmů	22
3.2 Kognitivní vývoj	23
3.3 Vyučování	24
3.4 Volba povolání.....	24
4 KULTURNÍ TRADICE A ZVYKY V PRŮBĚHU LITURGICKÉHO ROKU.....	26
4.1 Vymezení pojmů.....	26
4.2 Jaro.....	28
4.2.1 Masopust.....	28
4.2.2 Předvelikonoční postní týdny	33
4.2.3 Pašijový neboli Svatý týden	37
4.2.4 Velikonoce.....	44
4.2.5 Pálení čarodějnic a filipojakubská noc	47
4.2.6 Máje.....	50
4.2.7 Letnice	52
4.3 Léto.....	56
4.3.1 Dožínky	56
4.3.2 Dočesná	57
4.3.3 Vinobraní.....	57
4.4 Podzim	58
4.4.1 Dušičky – památka zemřelých.....	58

4.4.2	Halloween.....	59
4.5	Zima.....	60
4.5.1	Předvánoční čas.....	60
4.5.2	Vánoce, štědrý den (24. prosinec).....	64
4.5.3	Silvestr a Nový rok.....	67
4.5.4	Tři králové.....	68
4.5.5	Hromnice.....	69
EMPIRICKÁ ČÁST.....		71
5	Výzkum.....	71
5.1	Etapy výzkumu.....	71
5.2	Analýza a interpretace získaných údajů.....	72
5.2.1	Profil respondentů.....	72
5.2.2	Vyhodnocení dotazníku.....	75
5.2.3	Celkové shrnutí výsledku dotazníku.....	86
PRAKTICKÁ ČÁST.....		88
6	Výroba Morany v rámci výuky ve třídě.....	88
6.1	Příprava.....	89
6.2	Pracovní list.....	90
ZÁVĚR.....		99
ANOTACE.....		100
BIBLIOGRAFICKÁ CITACE.....		102
SEZNAM OBRÁZKŮ.....		106
SEZNAM ZKRATEK.....		108
PŘÍLOHA.....		109
	Dotazník.....	109

ÚVOD

V této práci jsme nahlédli do mnoha kulturních tradic a zvyků, které nespočtem regionálních a místních podob ukazují základní i specifické rysy vesnického prostředí Čech, Moravy a Slezska. Každý zvyk i tradice mají své obyčeje, písně, slovesný folklor, hudební, taneční projevy, obřadní oděv, pečivo či jiné artefakty. České lidové zvyky jsou založeny na křesťanských nebo dávných pohanských tradicích. Často vycházejí z venkovského prostředí odkud se pak přenesly dále do měst. Navíc se liší nejen kraj od kraje, ale nezdá se i velký rozdíl ve dvou sousedních vesnicích. Ve městech se v dnešní době udržují méně, avšak na vesnicích a zejména v moravskoslezských regionech jsou stále velmi živé. Zvyky i tradice se nadále těší velkému zájmu všech obyvatel České republiky a pro zahraniční turisty jsou zajímavým zpestřením jejich pobytu, zejména přijedou-li do Česka na Vánoce či o Velikonocích.

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jak jsou uplatňovány zvyky a tradice na druhém stupni základních škol. Téma kulturních zvyků a tradic je velmi široké, a tak bylo cílem teoretické části diplomové práce sesbírat jednotlivé zajímavosti, fakta a informace do takové formy, aby mohla být použita učiteli ve výuce na druhém stupni základních škol. Tato práce by tak měla být inspirací především pro učitele, kteří ji mohou využít všude tam, kde zařazují témata zvyků a tradic. Části textu, věnované specifickým jednotlivých tradic, je možné použít jako materiál pro žáky na 2. stupni ZŠ.

Témata zvyků a tradic bývají součástí v teoretické výuce všech vzdělávacích oblastí, ale jsou často podnětem i pro praktické činnosti se žáky. Na začátku teoretické části proto popisujeme, jak jsou koncipovány témata v RVP ZV, dále pak na co je v současné době kladen důraz v technickém vzdělávání, kam bezpochyby praktické činnosti patří. V popisu jsme se více zaměřili na klíčové kompetence a vzdělávací oblasti hlavně ve vztahu k tradicím a zvykům.

V práci se zmiňujeme o aktuálním stavu RVP ZV, na který je v současné době upíraná pozornost, a to především s plánovanými změnami v oblasti technického vzdělávání. Zde také poukážeme na vhodné metody výuky v praktickém vyučování.

Dalším cílem teoretické části bylo uvést také pohled na vývojová specifika žáka, kde se věnujeme období dospívání, které je tolik typické u dívek a chlapců na druhém stupni. Velmi důležitým aspektem tohoto období je, že zde můžeme výrazně působit na rozhodování o budoucím povolání a směřování dítěte k jeho profesní dráze, kde nám znalost zvyků a tradic může toto rozhodování ovlivnit.

Úkolem empirické části bylo realizovat výzkumné šetření, jehož cílem jsme chtěli zjistit, jak jsou kulturní zvyky a tradice uplatňovány v technických předmětech na druhém stupni základních škol. Dotazník byl vytvořen tak, abychom především rozpoznali, ve kterých předmětech a která témata se objevují nejčastěji. Dále nás zajímalo, zda učitelé se žáky vůbec něco prakticky vytvářejí a pokud ano, co nejčastěji. Určitě bylo zajímavé shlédnout, jak na tom jsou školy v současné době s vybavením pro praktické vyučování a také z jakých materiálů se žáky tvoří.

Součástí práce je i praktická část, která obsahuje ukázkou implementace tématu tradic a zvyků do výuky technického předmětu. Cílem bylo zhotovit výrobek, který bude úzce souviset s nějakým zvykem nebo tradicí a na kterém si žáci současně vyzkouší několik způsobů při zpracování různých druhů materiálů.

TEORETICKÁ ČÁST

1 TECHNIKA A PRAKTICKÉ ČINNOSTI NA 2. STUPNI ZÁKLADNÍCH ŠKOL SE ZAMĚŘENÍM NA KULTURNÍ TRADICE A ZVYKY

Cílem první kapitoly je poukázat, jak jsou zařazeny zvyky a tradice v kurikulárních dokumentech. Zaměřili jsme se na jednotlivé klíčové kompetence, vzdělávací oblasti i průřezová témata, abychom upozornili na místa, kde můžeme při tvorbě konkrétního ŠVP vidět prostor pro výuku zvyků, tradic či praktické činnosti.

1.1 České školství

Školní docházka byla zavedena v českých zemích ještě pod vedením Habsburků císařovnou Marií Terezií v roce 1774, kterou pak říšský školský zákon z roku 1869 nařídil jako povinnou. Současná povinná docházka je upravena zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Tímto zákonem je upravena povinná školní docházka na devět let, nejvýše pak do sedmnáctého roku věku. Žáci získávají základní vzdělání na základní škole (první stupeň 1.–5. ročník, druhý stupeň 6.–9. ročník). Žáci mohou dosáhnout také vzdělávání odpovídající druhému stupni základní školy nebo jeho část na víceletých gymnáziích (po ukončení 5. nebo 7. ročníku ZŠ) anebo v osmiletých oborech tanec na konzervatořích. V roce 2015 zavádí novelizace školského zákona podle návrhu z roku 2015 mimo jiných úprav také zavedení povinného roku předškolního vzdělávání před zahájením povinné školní docházky. Žáci mohou plnit povinnou školní docházku i mimo území České republiky nebo „v evropské škole působící na základě Úmluvy o statutu Evropských škol nebo formou individuální výuky v zahraničí“ (Nový školský zákon, 2013). České země mají mimořádně dlouhou tradici ve vzdělávání i v nejnižších vrstvách obyvatelstva. Dle průzkumu z roku 2019 má ve skupině 25-64 let alespoň 94% obyvatel vyšší sekundární vzdělání (EACEA, 2021).

Kurikulární dokumenty

V zákoně jsou zformulovány kurikulární dokumenty, které jsou vytvářeny ve dvou úrovních, a to na úrovni **státní a školní**.

Státní úroveň v systému kurikulárních dokumentů představují rámcové vzdělávací programy neboli RVP, které vymezují závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy – předškolní, základní a střední vzdělávání.

Školní úroveň představují školní vzdělávací programy neboli ŠVP, podle nichž se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách.

Rámcové vzdělávací programy i školní vzdělávací programy jsou veřejné dokumenty přístupné pro pedagogickou i nepedagogickou veřejnost (RVP ZV, 2021, část A).

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Nová strategie vzdělávání zdůrazňuje **klíčové kompetence**, jejich provázanost se vzdělávacím obsahem a uplatnění získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě. Vycházejí z koncepce společného vzdělávání a celoživotního učení a formulují tak očekávanou úroveň vzdělání stanovenou pro všechny absolventy v jednotlivých etapách vzdělávání. Důležitá je i podpora pedagogické autonomie škol a profesní odpovědnost učitelů za výsledky vzdělávání (RVP ZV, 2021, část A).

Za důležité principy Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání považujeme, že navazuje svým pojetím a obsahem na RVP PV a je východiskem pro koncepci rámcových vzdělávacích programů pro střední školy. Vymezuje vše, co je společné a nezbytné v povinném základním vzdělávání žáků, specifikuje úroveň klíčových kompetencí, jíž by měli žáci dosáhnout na konci základního vzdělávání. Vymezuje vzdělávací obsah, stanovuje standardy pro základní vzdělávání, jejichž smyslem je účinně napomáhat při dosahování cílů stanovených v RVP ZV. Nesmíme opomenout podporu komplexního přístupu k realizaci vzdělávacího obsahu, včetně možnosti jeho vhodného propojování. Předpokladem je vhodná forma různých vzdělávacích postupů, odlišných metod, forem výuky a s ohledem na individuální potřeby žáků. V neposlední řadě se zaměřuje v rozsahu, metodách práce a dalších opatřeních pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, žáků nadaných a mimořádně nadaných. RVP ZV je otevřený dokument, který je v určitých časových etapách inovován podle měnících se potřeb společnosti, zkušeností učitelů se ŠVP i podle měnících se potřeb a zájmů žáků (RVP ZV, 2021, část A).

1.1.1 Klíčové kompetence

Koncept výuky techniky a praktických činností směřuje k rozvoji technické a inženýrské gramotnosti. V rámci nového pojetí kurikula představuje koncept **STEM** (Science, Technology, Engineering, Mathematics) toto jako jednu z klíčových kompetencí. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy podporuje již několik let odborné a technické vzdělávání. Zavedlo několik opatření, která pomáhají ke zvyšování kvality vzdělávání, a to již od předškolního věku. Je kladen důraz na polytechnické vzdělávání už v mateřských školách,

ale také zapojení firem a budoucích zaměstnavatelů do praktického vyučování. Reakcí některých firem, podniků a živnostníků na nesystémovost v podpoře technických oborů dochází k přebírání aktivit do vlastních rukou, jak uvádí Dostál (2018). Dále poukazuje, že společnost, průmysl i ekonomika prochází v současnosti dynamickým vývojem. Česká republika na to reagovala přípravou koncepčních dokumentů, které ovlivňují obsah vzdělávací oblasti zaměřené na techniku v souvislosti s revizí RVP. Vše nasvědčuje tomu, že průmysl bude potřebovat zkušené, kreativní a samostatné techniky a vědce. Bohužel v průběhu několika málo let se studium technických a přírodovědných oborů stalo pro mladé lidi neatraktivní a ztratilo pro ně přitažlivost. Pokud stojíme o to, aby se naše země udržela v konkurenceschopnosti a vytvořila kvalifikovanou pracovní sílu, musíme toto odborné vzdělávání nadále podporovat a rozvíjet.

Dále jsou v RVP ZV (RVP ZV, 2021, část C, str. 10) stanoveny klíčové kompetence, ty představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Smyslem a cílem vzdělávání je vybavit všechny žáky souborem klíčových kompetencí na úrovni, která je pro ně dosažitelná, a připravit je tak na další vzdělávání a uplatnění ve společnosti. Osvojování klíčových kompetencí je dlouhodobý a složitý proces, který má svůj počátek v předškolním vzdělávání, pokračuje v základním a středním vzdělávání a postupně se dotváří v dalším průběhu života. Úroveň klíčových kompetencí, které žáci dosáhnou na konci základního vzdělávání, nelze ještě považovat za ukončenou. Získané klíčové kompetence tvoří neopomenutelný základ žáka pro celoživotní učení, vstup do života a do pracovního procesu.

Nyní se blíže zaměříme na konkrétní kompetence, které si žáci mohou osvojit v technických předmětech k tématu lidových zvyků a tradic. Klíčové kompetence nám obsahují komplexní souhrn, zmíněné jsou brány jako ty nejhlavnější k danému tématu práce.

Kompetence k učení – žák vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá při tvůrčích činnostech a praktickém životě. Operuje s obecně užívanými termíny, znaky a symboly, uvádí věci do souvislostí, propojuje do širších celků poznatky z různých vzdělávacích oblastí a na základě toho si vytváří komplexnější pohled na matematické, přírodní, společenské a kulturní jevy.

Kompetence k řešení problémů – žák samostatně řeší problémy, volí vhodné způsoby řešení, užívá při řešení problémů logické, matematické a empirické postupy, ověřuje prakticky správnost řešení problémů a osvědčené postupy aplikuje při řešení obdobných nebo nových

problémových situací, sleduje vlastní pokrok při zdolávání problémů. Kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit, uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí.

Kompetence komunikativní – žák rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů, zvuků a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji a k aktivnímu zapojení se do společenského dění.

Kompetence sociální, personální – žák účinně spolupracuje ve skupině, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu.

Kompetence občanské – žák respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost, aktivně se zapojuje do kulturního dění.

Kompetence pracovní – žák používá bezpečně a účinně materiály, nástroje a vybavení, dodržuje vymezená pravidla, k výsledkům pracovní činnosti přistupuje z pohledu ochrany kulturních a společenských hodnot.

Kompetence digitální – žák využívá digitální technologie, aby si usnadnil práci, zautomatizoval rutinní činnosti, zefektivnil či zjednodušil své pracovní postupy a zkvalitnil výsledky své práce.

V rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (RVP ZV, 2021, část C, str. 10) zdůrazňují také to, že klíčové kompetence nestojí vedle sebe izolovaně, různými způsoby se prolínají, jsou multifunkční, mají nadpředmětovou podobu a lze je získat vždy jen jako výsledek celkového procesu vzdělávání. Proto k jejich utváření a rozvíjení musí směřovat a přispívat veškerý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti, které ve škole probíhají.

1.2 Vzdělávací oblasti v RVP ZV

Ve vzdělávacích oblastech základního vzdělávání došlo ke změně u oblasti Informační a komunikační technologie na zjednodušení názvu – Informatika. Dalších osm oblastí zůstalo v názvu beze změn. RVP je tedy děleno na tyto oblasti:

- Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk, Další cizí jazyk)
- Matematika a její aplikace (Matematika a její aplikace)
- Informatika (Informatika)

- Člověk a jeho svět (Člověk a jeho svět)
- Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství)
- Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis)
- Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova)
- Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova)
- **Člověk a svět práce (Člověk a svět práce)**

Na charakteristiku navazuje Cílové zaměření vzdělávací oblasti. Tato část vymezuje, k čemu je žák prostřednictvím vzdělávacího obsahu veden, aby postupně dosahoval klíčových kompetencí. Téma lidových zvyků a tradic se může objevit v několika vzdělávacích oblastech. Do oblasti Člověk a svět práce jsou zařazeny pracovní činnosti a v těch si hlavně mohou žáci vyrobit výrobek, týkající se lidových zvyků a tradic. Očekávané výstupy RVP ZV (RVP ZV, 2021, část C, str. 109) mají činnostní povahu, jsou prakticky zaměřené, využitelné v běžném životě a ověřitelné. Vymezují předpokládanou způsobilost žáků využívat osvojené učivo v praktických situacích a v běžném životě na konci 5. a 9. ročníku.

1.2.1 Oblast Člověk a svět práce

Tuto oblast charakterizuje RVP ZV (RVP ZV, 2021, část C, str. 109) jako široké spektrum pracovních činností a technologií. Vede žáky k získání základních uživatelských dovedností v různých oborech lidské činnosti a přispívá k vytváření životní a profesní orientace žáků. Je založena na konkrétních životních situacích, v nichž žáci přicházejí do přímého kontaktu s lidskou činností a technikou v jejich rozmanitých podobách a širších souvislostech. Cíleně se zaměřuje na praktické pracovní dovednosti a návyky a doplňuje celé základní vzdělávání o důležitou složku nezbytnou pro uplatnění člověka v dalším životě a ve společnosti. Tím se odlišuje od ostatních vzdělávacích oblastí a je jejich určitou protiváhou. Je založena na tvůrčí myšlenkové spoluúčasti žáků. Na 2. stupni je rozdělena na osm tematických okruhů a je určena všem žákům (tedy chlapcům i dívkám bez rozdílu, což považujeme za velmi důležité). Žáci se učí pracovat s různými materiály a osvojují si základní pracovní dovednosti a návyky. Učí se plánovat, organizovat a hodnotit pracovní činnost samostatně i v týmu.

Vzdělávání v této oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí, které RVP ZV (RVP ZV, 2021, část C, str. 109) vyjmenovává jako vedoucí k:

- pozitivnímu vztahu k práci a k odpovědnosti za kvalitu svých i společných výsledků práce
- osvojení základních pracovních dovedností a návyků z různých pracovních oblastí, k organizaci a plánování práce a k používání vhodných nástrojů, nářadí a pomůcek při práci i v běžném životě
- vytrvalosti a soustavnosti při plnění zadaných úkolů, k uplatňování tvořivosti a vlastních nápadů při pracovní činnosti a k vynakládání úsilí na dosažení kvalitního výsledku
- poznání, že technika jako významná součást lidské kultury je vždy úzce spojena s pracovní činností člověka
- autentickému a objektivnímu poznávání okolního světa, k potřebné sebedůvěře, k novému postoji a hodnotám ve vztahu k práci člověka, technice a životnímu prostředí
- chápání práce a pracovní činnosti jako příležitosti k seberealizaci, sebeaktualizaci a k rozvíjení podnikatelského myšlení
- orientaci v různých oborech lidské činnosti, formách fyzické a duševní práce a osvojení potřebných poznatků a dovedností významných pro možnost uplatnění, pro volbu vlastního profesního zaměření a pro další životní a profesní orientaci

Nyní se podrobněji zaměříme na tematické okruhy, ve kterých poukážeme i v tomto případě na souvislost se zvyky a tradicemi:

1) práce s technickými materiály – v tomto okruhu se žáci seznámí s materiály, jejich využitím v praxi. Při zpracování používají nástroje, pomůcky a nářadí na ruční opracování. Jsou pak schopni číst technické náčrty, výkresy a návody. Jedním z okruhů uvedeného učiva jsou i tradice a řemesla. V tomto okruhu vidíme největší potenciál věnovat se praktickému utváření výrobků, a to nejen z různých materiálů, ale zaměřit se zde na výrobky, související s nějakými tradicemi a zvyky.

2) design a konstruování – žáci si v učivu osvojují sestavování modelů, tvorbu konstrukčních prvků, montáž a demontáž a orientují se v názvosloví jako jsou návod, předloha, náčrt, plán, schéma, jednoduchý program.

3) pěstitelské práce a chovatelství – učivo zahrnuje základní podmínky pro pěstování zeleniny, okrasných, ovocných a léčivých rostlin a chovu domácích zvířat. U tohoto okruhu je možné zařadit druhy rostlin související s konkrétními tradicemi a zvyky. O některých se zmiňují

ve své práci u jednotlivých zvyků a tradic, kdy rostliny velmi úzce souvisejí s prováděnými rituály anebo jsou součástí tradičních pokrmů.

4) provoz a údržba domácnosti – učivo přináší pohled na finance, provoz a údržbu domácnosti, včetně celkové ekonomiky domácnosti. Další část učiva se věnuje elektrotechnice v domácnosti, její funkcí, údržbou, ale také dodržováním zásad bezpečnosti a prevence úrazů způsobených elektrickým proudem.

5) příprava pokrmů – zařazeno učivo od vybavení kuchyně, správného výběru surovin, postupů vaření až po druhy stolování. V tomto okruhu je možné zařadit do výuky také pokrmy, které souvisejí s nějakou tradicí či zvykem. K některým tradičním pokrmům lze dohledat i původní recepty a je možné tak seznámit žáky, jaké jídlo jedli naši předci a také jak asi i chutnalo. O tradičním jídle se zmiňujeme také v této práci.

6) práce s laboratorní technikou – žáci se seznámí s laboratorním vybavením, pomůckami, ale také s jejich správným používáním a postupy.

7) využití digitálních technologií – učivo je zaměřeno na digitální techniku, technologie a počítačové programy.

8) svět práce – učivo dá žákům představu o pojmech týkající se trhu práce a jejich volby profesní orientace a zaměstnání.

1.3 Průřezová témata ve vztahu ke zvykům a tradicím

Důležitým prvkem vzdělávání jsou průřezová témata, která doplňují u žáků proces utváření a rozvíjení klíčových kompetencí. Průřezová témata tvoří povinnou součást základního vzdělávání. Hlavním přínosem témat dle RVP ZV (RVP ZV, 2021, část C, str. 132) je rozvíjet osobnost žáka, a to především v oblasti postojů a hodnot.

Obsah jednotlivých témat je velmi široký, a proto zmiňujeme v této práci pouze ty, které se převážně týkají oblasti Člověk a svět práce v souvislosti s uplatňováním zvyků a tradic.

1. Osobnostní a sociální výchova – v této oblasti můžeme zejména zdokonalovat dovednosti týkající se spolupráce, komunikace v týmu a v různých pracovních situacích.

2. Výchova demokratického občana – v tématech se můžeme zaměřit na vztah k domovu a vlasti, vést žáky k respektování kulturních, etnických a jiných odlišností, umožnit žákům posuzovat a hodnotit společenské jevy, procesy, události a problémy z různých úhlů pohledu (lokální, národní, evropská, globální dimenze).

3. Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech – oblast pomáhá rozvíjet schopnost srovnávat projevy kultury v evropském a globálním kontextu, nacházet společné znaky a odlišnosti a hodnotit je v širších souvislostech. Oblast v RZV ZV (RVP ZV, 2021, část C, str. 139) neopomíná rozvoj a integraci základních vědomostí potřebných pro porozumění sociálních a kulturních odlišnostech mezi národy. Utváří pozitivní postoje k jinakosti a kulturní rozmanitosti a tím podporuje pozitivní postoje k tradičním evropským hodnotám.

4. Multikulturní výchova – průřezové téma v základním vzdělávání umožňuje žákům seznamovat se s rozmanitostí různých kultur, jejich tradicemi a hodnotami. Na pozadí této rozmanitosti si pak žáci mohou lépe uvědomovat i svoji vlastní kulturní identitu, tradice a hodnoty. U menšinového etnika rozvíjí jeho kulturní specifika a současně poznávání kultury celé společnosti, učí přijmout druhého jako jedince se stejnými právy, uvědomovat si, že všechny etnické skupiny a všechny kultury jsou rovnocenné a žádná není nadřazena jiné. Tím pomáhá uvědomovat si neslučitelnost rasové (náboženské či jiné) intolerance s principy života v demokratické společnosti.

5. Enviromentální výchova – se v oblasti realizuje prostřednictvím konkrétních pracovních aktivit ve prospěch životního prostředí. Rozvíjí žáka na vnímavého a citlivého v přístupu k přírodě a přírodnímu a kulturnímu dědictví.

6. Mediální výchova – i když oblast Člověk a svět práce zde není vysloveně specifikována, můžeme vidět souvislost s oblastí Umění a kultura, která je založena na schopnostech vnímání komunikace s médii. Umět vnímat, interpretovat a kriticky hodnotit artefakty umělecké i běžné mediální produkce.

Všeobecné vzdělávání by mělo umožnit žákům tvořivě pracovat při řešení technických problémů, technicky myslet a přicházet s nápady, které budou moci přeměnit v konkrétní řešení, apeluje Dostál (2018) v podkladové studii. Při praktických činnostech bychom měli žáky vést k aplikaci poznatků z přírodních, společenských a humanitních věd. Své místo zde mají i vědomosti z oblasti umění. Tento způsob vzdělávání se již řadu let aplikuje v USA, Rakousku, Německu nebo Japonsku a je v souladu s aktuálními trendy. Dostál (2018) upozorňuje na to, že by měla co nejdříve přijít revize a inovace stávajících kurikulárních dokumentů, abychom realizovali technické vzdělávání dle nejnovějších požadavků. Jedním z nich je i nezbytná podmínka, aby se na 2. stupni ZŠ vyučoval samostatný předmět Technika, který, dle výše zmíněného platného RVP stále chybí. Je nutné si uvědomit, že technika je všude

kolem nás, ovlivňuje a usnadňuje nám život. Nesmíme také zapomínat na to, že podle úrovně technického rozvoje je posuzována vyspělost zemí. Je klíčová při inovaci a rozvoji prosperující společnosti. Požadavkem moderní společnosti není jen technická gramotnost, ale také odborné vzdělávání, které cílí na profesní přípravu a výchovu v jednotlivých řemeslech a povoláních. Proto by technické vzdělávání mělo procházet napříč všemi úrovněmi vzdělávacího systému.

2 TECHNICKÉ A PRAKTICKO – ČINNOSTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ NA 2. STUPNI ZŠ

V další kapitole je cílem poukázat nejen na důležitost technického vzdělávání, ale také jak jej zařadit do vyučování pomocí konkrétních výukových metod. Uvedené metody jsou popisovány ve vztahu k výuce zvyků a tradic, ale rovněž neopomináme ty metody, které jsou vhodné pro praktické činnosti.

2.1 Technické vzdělávání a jeho důležitost

Od počátku dějin lidské společnosti se setkáváme u člověka s nějakou podobou pracovní činnosti. Už od pravěku si museli lidé vytvořit veškeré nástroje, nádobí, oděvy nebo obydlí. Schopnost něco vytvořit vlastníma rukama byla po mnoho let otázkou přežití. Ti, co svojí zručností dosáhli nejvýše, pak měli svá privilegia napříč všemi obory. Zkušenosti tak jsou předávány generaci za generací a jsou stále posouvány hranice lidských možností. Ať chceme nebo ne, ruční práce, dovednosti a schopnosti umožnili lidstvu se rozvinout až do dnešní podoby. Na důležitost pracovní činnosti ve výchovném a vzdělávacím procesu pak v minulosti upozorňovalo mnoho pedagogů a významných osobností. Je proto s podivem, že na konci 20. století začala být technická a praktická výchova ve školství vytlačována. Následkem toho pak byly likvidovány dílny a odborné učebny. Toto vzdělávání bylo najednou podceňováno a bylo, jak poukazuje Dostál (2018), označováno za nmoderní, nepotřebné či zastaralé. Tento přístup se však ukázal jako chybný a je nutná rychlá náprava. Nejen, že se do vybavení škol začalo investovat, ale vznikají také nové metodické materiály pro učitele, probíhají pravidelné technické soutěže pro žáky nebo vznikají veřejné dílny.

Stejně jako u nás, tak i v zahraničí došlo v určitých letech k útlumu v prakticko-činnostním vzděláváním, ovšem i tam čas ukázal, že tato výchova nemůže být opomíjena a je velmi důležitým faktorem ve všeobecném vzdělávání, kde můžeme vidět i velký přínos pro správnou volbu žákovy profesní orientace. Existuje na 2,5 tisíce různých povolání, a i když není reálná šance, abychom výukou všechny obsáhly, měl by být probuzen alespoň zájem a možnost zjistit žákovy předpoklady nebo vlohy. V dnešní době se zdá, že s rozvojem technologií mohou být všechny profese nahrazeny. Avšak převážně řemeslná povolání se zautomatizovat plně nikdy nedají. Výhodu zvládnutí manuálních činností a používání běžných nástrojů a náradí můžeme však spatřovat i ve schopnostech umět si poradit s drobnými opravami či úpravami v domácnosti a při běžných domácích pracích. Nejen proto by školní vzdělávání mělo souviset s praktickým životem (Dostál, 2018).

V podkladové studii Dostál (2018) vybízí, že technika by měla být součástí nejen teoretické, ale hlavně praktické části všeobecného vzdělávání. S ohledem na fyzický a psychický vývoj žáků by měla být zastoupena od mateřských škol, přes základní až po střední školy. Dále ve studii upozorňuje na to, že technické nadání se může u žáka odhalit v jakémkoliv věku, a proto by nemělo chybět ani v gymnaziálním vzdělávání. Především také z toho důvodu, že tito žáci pak odcházejí převážně na vysoké školy. V kontextu revizí RVP se pak jeví vhodné vytvořit samostatnou vzdělávací oblast „Člověk a technika“.

Nevhodný kurikulární rámec příliš neumožňuje učitelům implementovat v plné míře moderní technologie do výuky. Dostál (2018) ve své studii považuje za důležité, aby moderně pojaté kurikulum upravilo podobu technického vzdělávání nejen na druhém stupni základních škol. Jako dobrým řešením se mu jeví zavedení výuky techniky v rozsahu 1 hodiny týdně ve všech ročnících na 2. stupni ZŠ.

Zvyšování technické gramotnosti rozvíjíme široký komplex kompetencí, které každý člověk potřebuje pro řešení svých životních situací a problémů.

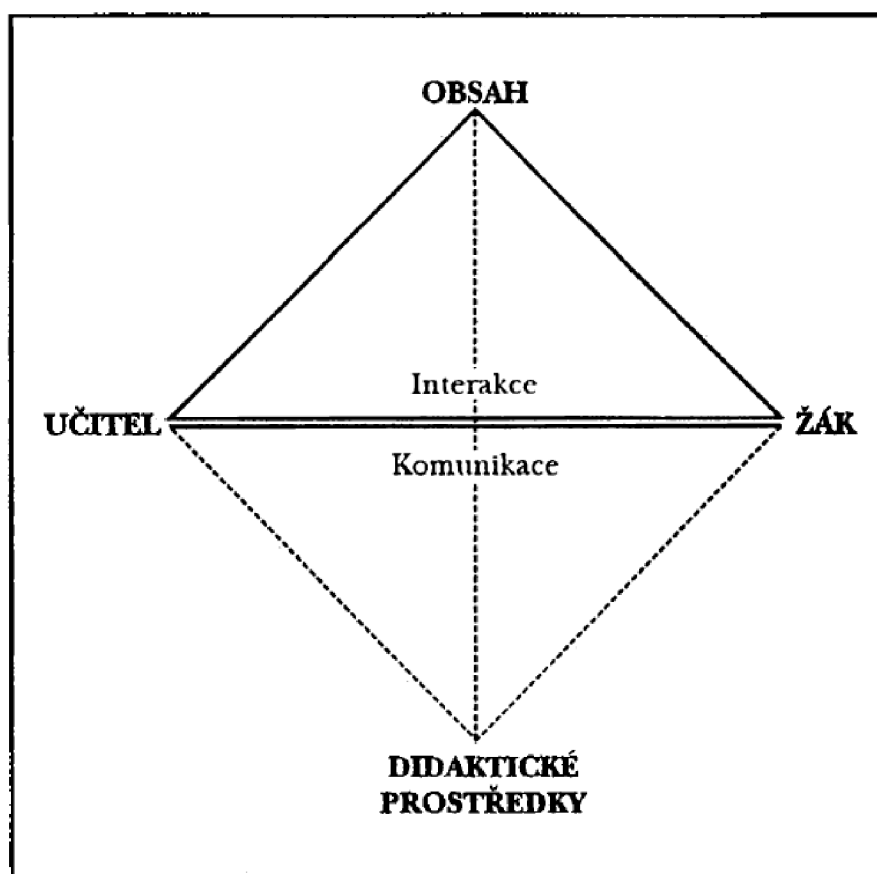
2.2 Výukové metody v technické výchově na druhém stupni ZŠ

Ve vzdělávacím procesu se snažíme dosáhnout požadovaných vědomostí, dovedností, rozvoje myšlení, vytváření postojů nejen ve vztazích, ale i v psychických procesech, které vycházejí ze stanoveného cíle. *„Nejadekvátnějším operativním nástrojem učitelovy vzdělávací kompetence je výuková metoda, neboť právě metoda zprostředkovává a zajišťuje dosažení edukačních cílů“* (Maňák, Švec, 2003, str.21). Proces výuky můžeme členit na jednotlivé části a sekvence. Podle charakteru postupně se odvíjející fáze, při kterých dochází ke složitým a vzájemně propojeným pochodům a aktivitám, dělíme edukační proces na fáze:

- motivace
- expozice
- fixace
- diagnóza
- aplikace

Dále Maňák a Švec (2003, str. 21) zdůrazňují, že: *„Proces výuky se tak prostřednictvím různých fází a měnicích se situací stává důležitým činitelem, který podmiňuje volbu metod a současně jim vtiskuje určité charakteristické rysy“*. Ovšem dle zkušeností víme, že neexistuje univerzální metoda, která by dokázala vyhovět všem stanoveným cílům.

Při volbě metody výuky učitel zvažuje několik faktorů, mezi nimiž je **čas, prostředí a počet žáků**. V rámci výuky praktických činností se zaměřením na zvyky a tradice je jistě vhodnější, aby výuka probíhala ve dvouhodinové jednotce, kde bude větší čas na přípravu pracoviště, vlastní práci, úklid a zhodnocení. Nejčastěji výuka probíhá ve třídách, ovšem, pokud budeme se žáky něco vytvářet, je vhodnější odborná učebna nebo dílna. V některých případech je vhodné i přirozené prostředí, případně exkurze. Žádná metoda není izolována, ale je součástí mnoha činitelů, které výuku podmiňují a ovlivňují. Nejen v praktických činnostech je známo, že pro osvojování vědomostí a dovedností je snazší a efektivnější, pokud je žák do výuky aktivně zapojován. Složitost a váhu jednotlivých vazeb mezi hlavními prvky procesu výuky znázorňuje obr. č. 1.

Obr. 1. Hlavní prvky procesu výuky (Maňák, Švec, 2003, str.21)

2.2.1 Klasifikace výukových metod

V české didaktice se nejčastěji setkáváme s taxonomií dle I. J. Lerner a J. Maňáka. V roce 1990 publikoval J. Maňák velmi komplexní taxonomii, kterou však na vzrůstající potřebu inovace výuky a požadavky nových kurikulárních dokumentů v roce 2003 přepracoval a rozšířil. V této práci se zaměříme na vybrané metody vhodné při výuce zvyků a tradic.

Z **klasických výukových metod** je možné zvolit metodu **slovní**. Výhodu této metody vidíme jako nástroj smysluplného třídění učiva, vytvoření systematického teoretického přehledu a uspořádání vědomostí. Je vhodná hlavně při hodinách, kde žákům představujeme základní informace, rozhodně není doporučovaná jako jediná a hlavní metoda v praktických činnostech. Pokud chceme žákům přiblížit některý z lidových zvyků, může být využita i metoda **vyprávění**. Metoda je založena na poutavém líčení příběhu, událostí nebo dějů. Žáky se tím snažíme zaujmout, motivovat, naladit, podpořit jejich fantazii. Vypravěč tak může sdílet svoje dojmy a pocity. Nevýhodou těchto metod však může být nízká angažovanost, pozornost a následně vnímavost posluchačů.

Druhou skupinou jsou **metody názorně-demonstrační**. Hlavní didaktická zásada, která je zde zastoupena je názornost. Maňák a Švec (2003) vyzdvihují důležitost nejen smyslového vnímání, ale také žákovo praktické poznávání skutečností. Nejstarší z těchto metod je **předvádění a pozorování**. Nejen u tématu zvyků a tradic je důležité zvolit vhodné objekty, materiály, prvky i metodiku předvádění. V žácích můžeme takto podněcovat zájem o prezentované jevy, modely a procesy. Velmi vhodným doplněním je při doplnění výkladu metoda **práce s obrazem**. Před vlastní praktickou činností můžeme využít metody **instruktáže**, čím žákům zprostředkováváme „*vizuální, auditivní, audiovizuální, hmatové a podobné podněty k jejich praktické činnosti*“ (Maňák, Švec, 2003, str. 87).

Metody dovednostně-praktické, jak již název napovídá, u žáka rozvíjejí především jeho dovednosti, za které považujeme nejen tradiční psaní, čtení, kreslení, ale také řešení úkolů, problémových úloh a jeho připravenost k praktické činnosti. Z těchto metod při praktických činnostech se jeví jako vhodná metoda **napodobování, vytváření dovedností a produkční metody**. Poslední z uvedených metod je zaměřena na výsledný žákův produkt, něco, co vytvoří svojí vlastní fyzickou prací. Tuto metodu proto můžeme aplikovat při praktické činnosti například při výrobě výrobků, které souvisejí se zvyky a tradicemi.

Další skupinou metod jsou **metody aktivizující**. V současné době je kladen velký důraz na to, aby učitelé inovovali své metody nejen v souvislosti s kurikulární reformou, ale i se zvyšujícími se nároky na žákovy kompetence. Maňák a Švec (2003) řadí do těchto metod: metody diskusní, heuristické, řešení problému, situační, inscenační a didaktické hry. Při výuce tradic a zvyků můžeme požit všechny z uvedených metod. Zajímavou metodou může být inscenační, kde si žáci mohou sehrát inscenaci ke konkrétnímu svátku, který není až tak obvyklým a nemusejí ho tolik znát.

Poslední skupinou jsou **metody komplexní**, které nám slučují formy, metody výuky a využití didaktické prostředky. Pro výuku tradic a zvyků s případným praktickým nácvikem s utvářením tematických výrobků se může jevit jako vhodná metoda projektové výuky, skupinová a kooperativní výuka. Své místo si jistě najde i samostatná práce žáků na některé z témat zvyků a tradic.

Při výuce praktických činností se zaměřením na zvyky a tradice je důležité u žáků rozvíjet vlastní fantazii, tvořivost, aktivitu a zručnost. Učitel by při volbě metody měl zvážit mimo jiné také učební možnosti žáků, jejich osobní připravenost, charakteristiku žáků, ale i třídy jako celku. Významným vlivem je i patřičná technická vybavenost školy a v neposlední řadě odbornost, zkušenosti a osobnost učitele.

3 CHARAKTERISTIKA ŽÁKA V OBDOBÍ DOSPÍVÁNÍ

Považujeme za důležité do práce zařadit i kapitolu, ve které se zaměřujeme na žáka z pohledu školní psychologie. Především blíže popisujeme žákovi schopnosti, dovednosti, zájmy a kognitivní vývoj, který je ve vztahu ke zvykům a tradicím a také k technickému vzdělávání klíčový. Jistě jsme nemohli opomenout zmínit některé činitele, kteří již od počátku dospívání ovlivňují anebo mohou ovlivnit žáka při volbě jeho budoucí profese.

V tomto období dochází současně s biologickým zráním i k nápadným a významným psychickým změnám. Langmeier a Krejčířová (2006) zmiňují, že tělesné, psychické a sociální změny probíhají v podstatě souběžně a jsou na sobě závislé. Vliv vzájemné závislosti je však podmiňován řadou dalších faktorů jako například sociální, ekonomické, kulturní, ale také výchovný postoj rodičů, učitelů a dalších osob, které mohou mít na jedince vliv.

Nelešovská (2005) poukazuje na důležitost učitelovi znalosti vývojových specifíků žáka. Je jasné, že tato znalost mu pak umožňuje nejenom pochopit a porozumět potřebám a zájmům dítěte. Ale současně je schopen uzpůsobit výuku a ovlivnit celkové klima třídy.

Vágnerová (2000) k tomuto tématu dodává, že učitelé by si měli uvědomit, že pokud dítě nechápe smysl školního vzdělávání, stává se tak škola pro ně jen zbytečnou povinností a respektuje ji pouze formálně. Proto je důležité v dětech podporovat motivaci k činnosti, aby zažilo pocit školní úspěšnosti a ocenění. Důležité je rozvíjet vytrvalost, sebeovládání, odolnost k zátěži a překonávat překážky. Upozorňuje na to, že pokud má dítě nějaké potíže, nebývá pak tolik motivováno ke školní práci, nevidí pak význam vzdělávání, a to pak ovlivňuje chování jedince i v průběhu dalšího života a může jej utvrdit v názoru, že vzdělání nepřináší nic pozitivního.

3.1 Vývoj základních schopností, dovedností a zájmů

V dnešních podmínkách rozvinuté společnosti můžeme vymezit období dospívání, které je platné pro většinu jedinců na 11-12 až 20-22 let. Toto členění má velmi velký rozptyl, a proto bývá ještě členěno na období pubescence (11-15 let) a období adolescence (15-22 let). Vzhledem k tématu diplomové práce se dále budeme věnovat z pohledu psychologie a charakteristiky období pubescence.

Pro výuku praktických činností je významné, že u žáků dochází k výraznějšímu vývoji motoriky, dosahují dovednosti vyžadující sílu, hbitost, jemnou pohybovou koordinaci, a i smysl pro rovnováhu. „*Pokračuje významně i vývoj vnímání, zejména vizuálního, jež dosahuje*

maxima a souvisí mnohem více s abstraktním myšlením“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, str. 148). Proto se klade důraz na to, aby výuka nebyla založena jen na názornosti, ale aby se u žáků nechala možnost vlastního abstraktního myšlení, jenž vycházejí ze žakových názorných zkušeností. Významně se vyvíjí řeč, obohacuje se slovní zásoba a výrazová schopnost. U některých je již patrný literární talent, jako vyjádření vlastních zkušeností.

3.2 Kognitivní vývoj

Ve 20. století byly prováděny různé studie, zaměřené na intelektový vývoj. Výsledky ukazovaly na to, že vývoj dosahuje vrcholu v 15-16 letech, avšak dlouhodobé studie, které v tomto směru pokračovaly, poukazují na to, že vývoj inteligence pokračuje po celou dobu dospívání a že ani v dospělosti nemusí být dosaženo vrcholu. Vývoj, i když pomalejším tempem, může stále pokračovat zejména u intelektově náročných povoláních. Jak dále uvádí Langmeier, Krejčířová (2006) není to jen o počtu úspěšně řešených problémů, ale mění se radikálně celý způsob myšlení a jeho kvalita. Ve výuce praktických činností tak může učitel vycházet z toho, že žák dokáže pracovat s pojmy, které jsou obecnější i abstraktnější. Pokud má vyřešit nějaký problém, nemusí se spokojit jen s jedním řešením, které se mu nabízí, ale hledá alternativní řešení, systematicky je zkouší a hodnotí. Je schopen utvářet hypotézy, ověřit jejich platnost a postupně je přijímá nebo zavrhuje. Dospívající je schopen vytvářet domněnky až fantastické a srovnává skutečné s myšleným. Aplikuje logické operace nezávisle na obsahu soudů. Nový způsob formálně abstraktního myšlení je základem pro pochopení mnoha vyučovacích předmětů, při vědeckých pracích a fungování moderní společnosti. Rozvíjí se kritické myšlení, rozlišování domněnky od prokazaného a nespokojí se jen s tím, co vidí a slyší. Vše se však neutváří náhle, ale je ovlivněno vrozenými dispozicemi, dřívější a současnou příležitostí k řešení problémů. Důležitým znakem dospívání je zaměření se pozornosti na své cítění, myšlení a jednání. Změnu vidí Langmeier a Krejčířová (2006) v přístupu a vidění života, která slouží jako základna pro budoucí rozhodování a jednání.

Podle Piagetova díla došlo k transformaci systémů školství v Evropě a ve Spojených státech v 70. a 80. letech dvacátého století. Collin (2014), tak ve své knize vyzdvihuje Piagetovu hlavní myšlenku, aby školství děti motivovalo k tvorbě, vynalézavosti a k inovacím. Apeloval na to, aby se učitelé zaměřili na děti, aby byly schopny přemýšlet samostatně, podpořili je ve vlastní aktivitě a zkoumání. Učitel by měl přizpůsobovat úkoly úrovni znalostí a schopností jednotlivců. Piaget kladl důraz na důležitost aktivních činností. Učitelé by měli podporovat vzájemnou interakci mezi žáky, kdy spolu hovoří o tématu a dochází pak k lepšímu zapamatování a pochopení učiva.

3.3 Vyučování

Stručně můžeme vyučování vyjádřit jako předávání informací, nejen dětem a mladistvým, které jsou pak důležité pro jejich budoucí život. Ve vyučování se však jedná o mnohem více. Během velké části dne a vlastně celého týdne obsahuje poznávání a učení, ale musíme zde zahrnout i sociální komunikaci, řešení konfliktů, únavu, nezdar, stres či strach z neúspěchu, špatné známky, které jsou pak důvodem konfliktů a zdrojem problémů s rodiči.

Nejen pro žáka, ale i pro učitele je vyučovací proces rozmanitý. Na jedné straně je to práce zajímavá, v některých případech dává učiteli dobrý pocit ze zvoleného životního poslání, na druhé to může být práce nudná, únavná a vést ke zklamání. K poznání toho, co se odehrává v žácích a učitelích, napomáhá pedagogická a školní psychologie. Umožňuje tak, dle Čápa (1993), lépe působit na žáky, jejich výkonost, psychický stav i vývoj.

U žáka poukazuje Čáp (1993) na nutnost důkladně poznat jeho přítomný stav, únavu, pozornost, biologické podmínky, schopnosti, dosud osvojené vědomosti a dovednosti, motivaci a také rysy osobnosti včetně morálního charakteru. Jistě je k zamyšlení i zmínka, že nezájem, neukázněnost žáků, nepochopení učiva a neprospěch může být spíše z nedostatků a chyb učitele, kde dochází k chybě v pedagogické komunikaci učitele se žáky. Do vyučování nám však mohou a vstupují i další činitelé, jakým je prostředí ve škole, které ovlivňuje psychofyzilogický stav žáků, ale i učitele. Dále jsou to ekonomické a kulturní podmínky společnosti, veřejné mínění, žákova rodina nebo zájmová činnost žáka.

Některé podmínky tak mohou působit na výkon žáka jak v jeho prospěch, tak i v neprospěch, záleží vždy na individuální situaci. Na druhém stupni obtíže v učení a neprospěchu plynou, dle Čápa (1993), z nedostatku motivace, vědomostech a dovednostech z předchozích ročníků, ale také v metodě učení. Snahou by mělo být vystižení uceleného souboru působících činitelů a individuálních zvláštností žáka.

3.4 Volba povolání

Při výběru povolání vidíme jako přínosnou oblast RVP Člověk a svět práce. Zde se žáci setkávají nejen s konkrétními informacemi z oblasti volby povolání, ale hlavně si zde prakticky vyzkouší různé činnosti, osvojí si práci s nářadím, stroji a zařízeními. Tím si pak mohou vytvářet prakticko-technické znalosti a mít tak možnost poznat a rozvinout svoje schopnosti a vlohy pro různá povolání. Také zvyky a tradice, se kterými žáky v průběhu druhého stupně seznamujeme, mohou mít do budoucna vliv na žákovo rozhodování o jeho povolání. Se zvyky se pojí spousta řemesel, která vyžadují i speciální techniky, postupy, materiály a vybavení.

Pokud žák v sobě objeví vlohy k některému tradičnímu řemeslu, je jistě krásné, když se pro něho pak může stát i povoláním. Jak jinak udržovat staré zvyky a tradice, pokud vymizí tvůrčí kováři, vyšivačky krojů, výrobci historických hudebních nástrojů, košíkáři a mnoho dalších?

U mladších žáků je volba povolání spíše přáním a často jen hrou. Teprve kolem 11. roku věku dítěte se začíná srovnávat přání a skutečnost. Dítě si uvědomuje, že budoucí pracovní činnost je ovlivněna schopnostmi, školním prospěchem, podmínkami přijetí na daný typ školy. Projevuje se stále častěji aktivita ve sledování osob vykonávajících určitou profesi a začíná být tématem jak pro rodiče, tak i děti. Snahou je, aby si zvolilo takové povolání, které jej bude uspokojovat, kde uplatní své schopnosti, sklony a zájmy, ale také, aby přispívalo k plnění společenských úkolů. Langmeier a Krejčířová (2006) poukazují na to, že velmi malá část dospívajících si vynutí určité povolání, bez ohledu na vnější podmínky. Stejně tak i malá část vstupuje pod vnějším tlakem na studium a nezohledňuje na svoje schopnosti či zájmy. Bohužel velká část vstupuje do profesního života s nejasnými a nepřesnými informacemi. Odborná pomoc by měla přicházet již kolem 10. roku věku dítěte, jak od výchovných poradců, tak z pedagogicko-psychologické poradny, aby pak nedocházelo jen k nahodilému výběru povolání. Zde můžeme vidět významný vliv v praktických činnostech, kde se žáci mohou reálně setkat s materiály a náradím, a najít tak v sobě zájem o rukodělné činnosti. Případně však také zjistit, že se pro tento druh práce nehodí a mohou tak předejít nevhodnému výběru školy.

4 KULTURNÍ TRADICE A ZVYKY V PRŮBĚHU LITURGICKÉHO ROKU.

Cílem této kapitoly bylo zmínit některé významné svátky v průběhu celého roku. Hlavně jsme se zaměřili na popsání zajímavých událostí nebo momentů, které vznik či vývoj tohoto svátku provázejí. V průběhu psaní jsme při hledání informací našli i takové, které se nepojí pouze ke křesťanskému období, ale často i k pohanským kořenům. K svátkům jsme popsali tradici nebo zvyk, který se s ním váže, ale snahou bylo také vybrat to hlavní a zajímavé pro žáky na druhém stupni ZŠ. Myslíme si, že většina žáků nemá tušení, odkud tento svátek pochází, co se v něm skrývá za posláním. Dnešní žáci si již život našich předků neumějí tolik představit a tradice se pomalu vytrácejí. Zachování zvyků a tradic je hodně závislé na obcích a městech, kde jsou nadšenci pro tradiční zvyky z jejich okolí a kraje a ti je ještě udržují a předávají mladším generacím.

4.1 Vymezení pojmů

Práce pojednává o lidových zvycích a tradicích, proto na začátku práce uvádíme vysvětlení k základním pojmům, které se v ní často vyskytují a je vhodné si je vysvětlit blíže.

Lidový zvyk

Zvykem nazýváme úkony, které se častým opakováním ustalují, aniž bychom to vlastní vůlí ovlivňovali. Zvyk je tak zmechanizování častým opakováním (Otto, 1908). Lidové zvyky mají počátky již v pravěkých společnostech, jak dokládají četné archeologické nálezy. Nechávací nám pak nahlédnout do života našich předků, do jejich rodinného ale i společenského života. Historicky se zvyky vyvíjely a vyvíjejí v závislostech na mnoha faktorech. Můžeme pozorovat regionální rozdíly, kde hraje roli podnebí, zemědělské podmínky, možnosti chovu určitého druhu zvířat, ale také společensko-vědecký pokrok. Důležitou roli však sehrálo v lidových zvycích hlavně náboženství, ale také politické názory, války, nemoci či ekonomický stav společnosti.

Lidová tradice

„*Tradice je souhrn zvyků a zvyklostí, generační dědictví*“ (Slovník cizích slov 1998, str. 343). Můžeme říct, že se jedná o jakousi lidovou obřadnost, která je velmi úzce spjata s vírou lidí, mýty a přírodou. Provázejí člověka od pradávna. S vývojem civilizace byly mnohé potlačeny, zapomenuty a některé nám zůstaly i když s pozměněnou podobou. Většinou již v těchto tradicích hledáme prvky zábavnosti či přitažlivosti. Bohužel se vytrácí snaha

o pochopení hodnoty těchto tradic, stávající se tak pro některé jen povrchní zábavou. Naštěstí nám však stále zůstávají jako cenné dědictví, ve kterém se promítá paměť národa, lidové tance, písně, slovesnost. Je důležité, že neopadá snaha uchovat a předávat tyto hodnoty dětem a mladším generacím, abychom v dětech vzbudili a udrželi národní povědomí, které si předáváme dál z generace na generaci (Šottnerová, 2009).

Pohanské zvyky

Dle Ottova slovníku (1902) jsou pohané všichni ti, kteří nepřijali náboženství křesťanské. Pohanské zvyky a rituály tak souvisely s jiným než křesťanským náboženstvím. Vyznávali více bohů, kterým přinášeli oběti při magických rituálech, za které byli nejčastěji církví kritizováni. V lidech však tyto zvyky zůstávaly hluboce zakořeněné a křesťanská církev se je snažila po staletí vymýtit. Pokud se jí to nedařilo, měla snahu dát jim nějaký křesťanský smysl a zasadit do svého křesťanského rámce.

Křesťanství

Základy křesťanství pocházejí z Palestiny, kde působil Ježíš, jehož počátky a učení zachycuje *Nový zákon*, který spolu s židovským *Starým zákonem* tvoří *bibli*. Je nejrozšířenějším světovým náboženstvím s největším počtem věřících, a to hlavně v Evropě, Americe a v Austrálii.

Liturgický rok

Můžeme také označit jako „církevní rok“. Mohli bychom jej nazvat jako souborem svátečních dnů, období a celků, které mají daný rámec. Dnes se považuje za začátek liturgického roku 1. adventní neděle. V historii jsme se mohli setkat s různými začátky nejen liturgického roku, ale také občanského. Lze říct, že liturgický rok jaksi kopíruje Ježíšův život od očekávání narození, jeho veřejnou činnost, utrpení, zmrtvýchvstání až Ježíšovu druhému příchodu. V dějinném vývoji se naráželo na velké množství svátečních dnů, které již byly na hranici únosnosti, proto římské vedení církve výrazně omezovala hlavně příliv nových svátků z různých místních církví a společenství (Adam, 1998).

Půst

Znamená buď úplné zřeknutí se nebo omezení určitého druhu jídla, a to z náboženského důvodu nebo může být i dodržován z důvodu zdravotního, jako forma očisty těla. Křesťané vidí v půstu duchovní rozměr, zřeknutím se světských zájmů jako jídla, pití, ale i zábavy má působit na očistu těla i ducha a tím se pak přiblížit více k bohu.

Rituál

Dle slovníku cizích slov (1998) označujeme rituál jako obřadní úkon nebo pevná pravidla významného aktu. Rituálem můžeme nazývat různé společenské, magické, náboženské a jiné obřady. V křesťanství jde o posílení sounáležitosti, cítění, spojení s posvátnými silami a tím přiblížení se k Bohu.

Symbol

Slovník cizích slov (1998) uvádí symbol jako znak, značku, znamení či předmět nesoucí význam. Náboženské symboly tvoří základ mluvy i jednání. Jsou základními prvky identifikace k určitému náboženství. V křesťanství je základním symbolem Kristův kříž a Betlémská hvězda. S dalšími předměty nesoucí symboliku se budeme setkávat dále v textu.

4.2 Jaro

Prvním obdobím, o kterém se zmiňujeme je jaro. Nejen v křesťanském náboženství je považováno za jakýsi symbolický počátek. V křesťanství se jedná o největší svátky, a to hlavně z důvodů oslav vzkříšení Krista. Lidé ovšem v období jara neslavili jen tento okamžik, ale oslavy souvisely i s cyklem přírody, jakožto obnovy a naděje v pokračování života. Zvyky a tradice v této části jsou věnovány hlavně oslavám a přípravám před Velikonocí a samotným Velikonočním svátkům, které jsou pro křesťany velmi významné. Zvyky pálení čarodějnic, máje a letnice, které zde uvádíme, souvisí právě s oslavou života a nového počátku v přírodě.

4.2.1 Masopust

Jedná se o třídní svátek, jímž začíná čtyřicetidenní půst končící o Velikonocích. Oslavy masopustu pocházejí již ze 13. století. Přípravě na masopust neboli lidově fašang, končiny nebo ostatky předcházel takzvaný „Tučný čtvrtek“ – tučný proto, že se měl člověk před půstem co nejvíce najíst a napít. V tento den se právě proto často konaly zabíjačky. Vyvrcholením tohoto svátku je masopustní úterý, kdy se konají průvody maškar a divadelní představení.

HISTORIE

Tato společenská zábava má původ v římských oslavách na přelomu zimy a jara, boha úrody a vína Dionýsa neboli Bakcha. Jako pohanský zvyk byl ve středověku církví velice přísně odsuzován. Nezapadal jí do liturgického rámce, proto měla potřebu vtisknout tuto část do běhu církevního roku. Pokusila se přenést oslavy do chrámu, aby nad nimi získala moc a mohla jejich průběh ovlivňovat, což se jí ale nikdy nepodařilo. Obyčejní lidé se chtěli bavit, co mělo pečet'

svátku, znamenalo, že je možno a dovoleno vše. Oslavy tak byly velmi bujaré. Věřili, že pokud se během roku postí, tak mohou porušovat středověké zásady. Ve středověké literatuře se proto masopustu říkalo svátek bláznů (Tradice a zvyky – Masopust, 2021).

Nakonec byl umístěn 50 dnů před Velikonoci. Masopustem končí zábava a začíná půst. Tomáš ze Štítného označil masopust na konci 14. století za hod ďábelský. Ve svém díle Řeči nedělní a sváteční z roku 1393 vyčítá, „*že lidé slaví masopust v obžerstvie, v smilnej žádosti, libují si v šeredných řečech, a zvláště v šeredných piesniech*“ podle Zírta (Navrátilová, 2012). Tomuto podobné výtky pak zmiňují, pouze v různých obměnách, dochované zápisy od Husa až do 20. století.

V tomto čase lidé cítili, že zima již pomalu končí. Toto období bylo chápáno jako zahájení dalšího cyklu přírodního i lidského. Masopustní zábava začínala nedělním obědem, pak šli do hospody na zábavu, která trvala až do pondělka. Vyvrcholením bylo úterní procházení v maskách, které pochází ještě z pohanských zvyků, mající kořeny až do pravěku, kde se již pravěcí lidé převlékali také do různých masek. Masky symbolizovaly přírodní i lidské síly, lidé věřili, že pomohou tak ukončit nadvládu zimy, utlumit temné a smrtící symboly a začít nový cyklus. Obřadní tance, zábava, hry, pití i jídlo vycházelo z magických plodonosných a ochranných motivů. Tradičním jídlem byly zabíjačkové speciality a sladké jídlo jako koblihy, koláčky, kterými se pohostil průvod. Hlavní maskou byl medvěd, který měl symbolizovat zlo. U každého domu se průvod zastavil a medvěd si s paní domu zatancoval, což symbolizovalo udobřování. S dospívajícími dcerami tancoval dvakrát dokola, aby dívka byla plodná a aby se urodilo na poli. Církev se proti tomu ostře vyhrazovala a kněží v kronikách pak zmiňují že: „*Lidé nadělají si sukniček, a tak se přetvoří. Ženy v roucha mužská, muži v ženská*“ (Tradice a zvyky – Masopust, 2021). Postupem se masky proměňovaly, ve středověku to byly masky, které žertovně parodovaly postavy dobové společnosti a poukazovaly na současné palčivé problémy, např. krvežíznivý Turek, panský dráb. Každý region má dodnes své konkrétní masky, které mají specifické chování a dlouhou tradici. Lidé se chtěli bavit a maska poskytovala anonymitu, kterou by si jinak lidé bez masky netroufli, zvláště pak, když se prohřešky netrestaly.

Tato zábava byla oblíbená i u urozených. V 15.-16. století Habsburkové přenesli tuto tradici do Vídně. Urození se chtěli bavit stejně jako prostí. Sami si často vymýšleli kuriozní masky na překvapení přátel ve svých sídlech. Avšak jejich masky a zábava byla mnohem honosnější než ta vesnická.

Obr. 2 Masopust v Kojetíně (Měks Kojetín)

MASOPUST NA HLINECKU

Masopustní průvod masek na Hlinecku je pro svoji autentickou podobu, která je zachována v téměř nezměněné podobě od konce 19. století, zapsán do seznamu nemotného světového dědictví UNESCO od roku 2010. Tento průvod má přesně daný počet a druh masek a jejich pořadí v průvodu. Každá maska má svůj symbol a je zde také určeno, kdo ji může mít, zda svobodný nebo ženatý muž. Velmi zajímavou maskou je tzv. slamák. Maska je tvořena z dlouhých slámových stébel s klasy. Výroba takovéto masky vyžaduje zručnost a znalost. Tuto masku může oblékat jen ženatý muž. Masku drába naproti tomu mohou oblékat jen svobodní mládenci. Hlavní postavou průvodu je kobyla, která symbolizuje končící zimu a nadcházející jaro. Rituálně bývá na konci průvodu sřata rasem a následně za doprovodu muziky a obřadního tance vzkříšena (Naše tradice: Masopust, 2021).

Obr. 3 pan Slaměný (Masopustní průvody s maskami na Hlinecku – Wikipedie)

MASOPUST, OBDOBÍ NAMLOUVÁNÍ

K součásti masopustní veselice patřilo i namlouvání. Byla to oslava s prvky sexuálního a erotického chování, zvláště pak u žen se cílilo na jejich plodnost. V období masopustu docházelo k častějším milostným kontaktům a byl velmi oblíbeným časem na uzavírání svateb. Mužská chasa předváděla před dívkami svou sílu, obratnost a schopnosti. Obyčeje, jako ubíjení kohouta, stínání berana, mlácení kačera, byly dost surové. Vítěz si však mohl vybrat na závěrečné tancovačce v hospodě jako první svoji tanečnici a měl právo na sólový tanec. Hrály se pak jednoduché divadelní hry, na rozdíl od církevních, byly tyto necudné, rozpustilé frašky. Oblíbenou a žertovnou hrou byl soud s pánem ožralců Bakchem, který vynesl rozsudek, Bakcha pak hodili za velkého veselí do kašny nebo do rybníka.

MASOPUSTNÍ OBCHŮZKY

Poslední tři dny masopustu se konaly tzv. masopustní obchůzky, které měly mnoho regionálních podob a udržely se místy až do poloviny 20. století. Dívky obcházely s pluhem kolem polí a rozsévaly písek. Tento obyčej měl zajistit úrodu, ale také plodnost. S dívkami chodil chasník a ten od nich vybíral na taneční zábavy. Dívka, která dala nejvíce, pak měla zajištěno, že bude tancovat při muzice sólo. Tím tak měla největší naději, že se brzy vdá.

UKONČENÍ MASOPUSTU

Poslední taneční zábava před půstem končila přesně o půlnoci. To však již na zábavě zůstávali jen dospělí. Svobodná chasa většinou odcházela již kolem deváté. Slušná děvčata nesměla zůstat dlouho a do konce vůbec ne. Ponocný zatroubil, všichni pak za zpěvu truchlivých písní pohřbili basu. Na Domažlicku například pohřbívali dudy zabalené do černé látky. Pak je rychtář vyzval, aby se rozešli, protože začíná půst. Koncem minulého století se v rámci nedostatku času na zábavy přes týden, přesunuly oslavy masopustu na sobotu anebo neděli.

POČÁTEK PŮSTU

Půlnocí začíná Škaredá, Popeleční nebo i Černá středa, první den půstu, který pak vrcholí na konci Velikonoc jako oslava Ježíšova zmrtvýchvstání. Snídaně byla ještě bohatá, ovšem oběd již byl přísně postní. Jako zábavu měly ženy v některých krajích nádobu s rozpuštěným mýdlem a chodily po vesnici, kde mazaly dospávající muže po oslavách masopustu. Ten, který nechtěl být umazán se musel vykoupat nějakým penízkiem, za který si pak ženy kupovaly oblíbené pití.

V kostele byly na mši věřícím dělány křížky na čele z popela svěcených loňských větviček kočiček. Popel byl symbol pomíjivosti lidského života, ale také počátek toho nového. Od popeleční středy do Velikonoc se nesměly konat žádné zábavy, lidé se měli vyvarovat písní, kterými si běžně zpříjemňovali čas při práci. Povoleny byly jen ty postní, které měly nádech spíše tklivý a smutný. Nedoporučovalo se ani moc pracovat, protože hrozilo zranění. Například věřili, že se nemá prát prádlo, protože by nebylo čisté. Nemá se pracovat se sekyrkou, protože by se smekla, nepoužívat jehlu, protože by se zanítily ranky po vpichu. Člověk se měl spíše tělesně i duševně očistit, odstříhnout od všeho světského, aby naplno vnímal duchovní význam Velikonoc (Naše tradice: Masopust, 2021).

PRANOSTIKY

Masopust na slunci – pomlázka u kamen.

Svítlí-li slunce na bláznivé masopustní dny, bude pěkná pšenice i žito.

Jsou-li o masopustě dlouhé rampouchy, je úrodný rok na mouchy.

Konec masopustu jasný – len krásný.

4.2.2 Předvelikonoční postní týdny

HISTORIE

Od pravěku se slavil konec zimy, jako symbol smrti. Současně jaro jako příchod nového života, naděje a úrody. Oslavy v různých podobách jsou známy ze všech náboženství, hlavně tam, kde je obživa vázána na zemědělství. Nejen v české zemi se dlouho, až do středověku promítaly pohanské obřady, pro zdar budoucí úrody. Pohanské se pak křesťanská církev snažila překrývat svými obřady a absorbovat tak, co nedokázala ideologicky zlikvidovat. Některé obřady se snažila zakázat, vytěsnit, a pokud se jí to nepodařilo, dala tomu nový křesťanský smysl, jako je tomu například oslavě příchodu jara. Po masopustu následovalo 50 dnů držení velmi přísného půstu, zbožnosti a odříkání, které vrcholilo příchodem Velikonoc, nejvýznamnějšího svátku celého roku.

Svátky jsou pohyblivé, navazují na židovský svátek Pesach, na tento svátek údajně přijel i Ježíš a slavil se po prvním jarním novoluní. Církev se chtěla odlišit od židovského termínu. Diskuse o tom byly údajně velmi vášnivé, a tak to církevní představitelé propočítali a spojili starý římský kalendář se starým židovským. Na nicejském koncilu, který se sešel v roce 325 n.l., se církevní otcové pokusili sjednotit termín konání Velikonoc v raně křesťanském světě, nicméně se to nepodařilo, stále se udržoval jeden římský a druhý alexandrijský. Teprve pak v 6. století převládl výpočet alexandrijský, a to tak, že se budou slavit vždy po prvním jarním dnu (21. březnu) a současně po prvním jarním úplňku. Jarní den je daný, úplňek je však pohyblivý. Tímto se počátek pohybuje v rozmezí téměř 30 dnů a výpočet je tak velmi složitý. První takováto tabulka pro výpočet data Velikonoc vznikla již ve 4. století, doplněna v 6. století a teprve středověký spisovatel a učenec Beda Venerabilis pak v 8. století zavádí tabulky pro velikonoční výpočet. Tyto tabulky, jak uvádí Vondruška v cyklu Tradice a zvyky (2021), se požívají dodnes, vycházejí z 19-leté periody, kdy se Velikonoce pak opakují ve stejný den, číslicím 1-19 se říkalo zlatá čísla. Zlatá čísla a data, na která v ten rok připadaly Velikonoce se až do 15. století zapisovala do důležitých listin a sloužila jako pomocné datování.

Do Velikonoc od masopustu zbývá 6 nedělí. Každá neděle měla svůj název, který se ovšem krajově lišil a neměla přesně stanovený rámeček. Každá neděle měla svoji liturgickou barvu, která se pak objevovala v chrámech na výzdobě, v barvě roucha, ale také ji provázely specifické lidové zvyky, zábavy či pověry. Až na vynášení smrti víme velice málo z těchto dávných zvyků.

Půsty začala církev propagovat již ve 12. století, jako nástroj upevnění víry. Snažila se počty dnů půstů navyšovat. Nakonec byly postní všechny středy a pátky, pak předvečery velkých svátků, 50 dnů před Velikonocí a celé adventní období před Vánoci. To představuje asi

1/3 roku, což je obrovské množství, které ovšem dodržovali hlavně mniši v kláštorech. Ve městě a na vesnici se takové množství nikdy nepodařilo prosadit. Období půstu pak blíže specifikuje Vondruška (Tradice a zvyky – Postní týdny, 2021), že nebylo jako takové o skutečném hladovění. Lidé těžce pracovali a výživu potřebovali. Zříkali se tak spíše jen některých pokrmů, hlavně z masa a živočišného původu, jako máslo a mléko. Ryba nebyla považována jako taková za maso a byla tudíž povolena. Někdy vážně a dlouho řešili, zda mořské ryby zařadit do postního jídla. Hlavně některé oblasti u moří si prosadili rybu za postní jídlo. Církev se zabývala otázkami půstu a měla snahy stále upravovat a zasahovat do jeho průběhu a dodržování.

1. ČERNÁ NEDĚLE

Nejčastěji se takto nazývala první neděle. Ženy odkládaly pestré oděvy a na znamení smutku z nadcházejícího půstu se oblékaly do černého, včetně šátků, které nazýváme loktuše. Speciálním postním jídlem byla pučálka, což byl přes noc naklíčený hrách, který se pak smažil. A z tohoto jídla byl také odvozen i druhý název neděle, které se někde říkalo Pučálková.

Jinde se jako první neděle nazývala Liščí. Hospodyně ráno napekly speciální nakyslé preclíky, hojně sypané mákem a solí. Ty pak rozvěsili na stromy, vzbudily děti, aby se šly podívat na zahradu, co jim tam údajně zanechala liška, která si preclíky nesla na ocase. Věřilo se, že pokud děti preclíky sní, nebudou je pak celý rok bolet zuby. Tento zvyk hodně připomíná anglosaskou tradici velikonočního zajíčka, který dětem v zahradě nechává vajíčka.

Obr. 4 Preclíky (Naspreklik.cz)

Lidé však neobdarovávali jen děti, ale také hospodářská zvířata a zvířata v lesích. Většinou jim do krmelců dávali to, co jim po dlouhé zimě zůstávalo. V dávných dobách bylo spojení lidí a zvířat hodně důležité. Jako první ráno obstarávali hospodářství a večer jim patřila modlitba, což zmiňují i v cyklu Naše tradice: Velikonoce a smrtná neděle (2021).

2. NEDĚLE – PRAŽNÁ

Její název je odvozen od pokrmu, které se jedlo jako postní, a to až do Velikonoc tzv. Pražmo. Jednalo se o pražené naklíčené obilí nebo i celé klasy. Tímto získalo jemně nasládlou chuť. Povoleno bylo i hodně zředěné pivo. Archeologické nálezy speciálních nádob na pražení dokládají, že toto jídlo bylo známo již v počátcích těchto svátků. Této neděli se však říkalo také sazometná. Tento název byl odvozen od činností, které se tou dobou provozovaly. Hlavně se musel vyčistit komín, který byl po dlouhé zimě zanesený. Hospodyně uklízely hospodářství. Prostě se všude uklízelo, aby bylo vše čisté, jako příroda, která se po zimě probouzela.

3. NEDĚLE – KÝCHAVNÁ

Pravděpodobný název, jak dodávají v cyklu Naše tradice: Velikonoce a smrtná neděle (2021) pochází ze 6. století, kdy zachvátil Řím mor. Tento mor se projevoval výrazným kašlem a rýmou. A tak papež Řehoř I. zavedl zvyk, který se udržuje dodnes a to, aby se kýchajícímu popřálo „pozdrav“, anebo „pomoz pánbůh“. Údajně morová pandemie odezněla po třetí nedělní mši, a proto se na počest tohoto zázraku začala takto nazývat.

Dle pověry, kolikrát ten den, kdo kýchne, tolik roků bude žít nebo pokud kýchne, bude celý rok zdravý.

4. NEDĚLE – DRUŽNÁ, DRUŽEBNÁ, STŘEDOPOSTNÍ

Symbolickou barvou, byla barva růžová. V tuto neděli se navštěvovali rodiče mladých lidí, kteří měli uzavírat sňatek. Rodiče ženicha s družbou šli k rodičům nevěsty a tam sjednávali podmínky svatby.

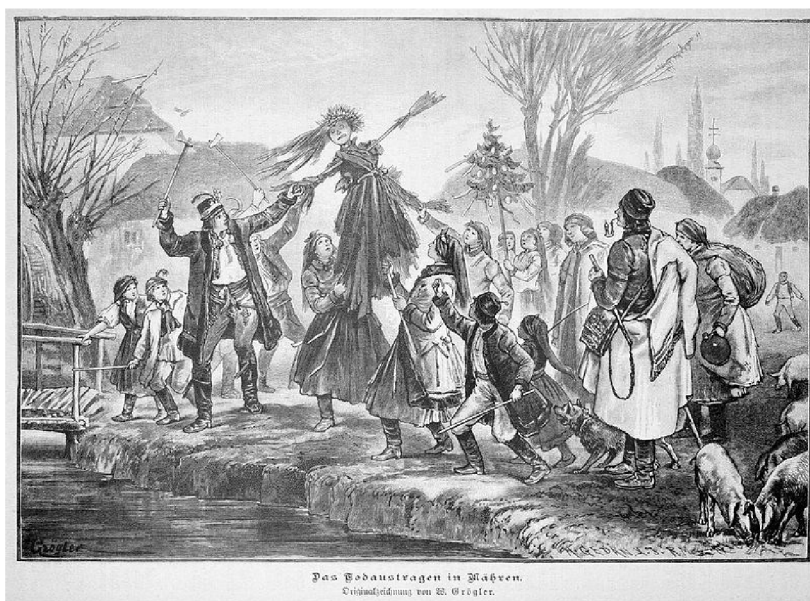
5. NEDĚLE – SMRTNÁ, ALE NĚKDY I ČERNÁ

Blížila se vzpomínka na ukřižování Krista. V kostelech se zahalovaly černou barvou kříže. V době raného křesťanství ještě nebyla na kříži postava Krista. Kříže byly zdobeny jen ornamenty z drahých kovů a doplněny drahými kameny. Nebylo tedy vhodné vidět je při vzpomínce na ukřižování.

Hlavním rituálem, ke kterému jsou doloženy zmínky pocházející již ze středověku, je vynášení smrtky neboli Morany. „*Tento obyčej vesnický i městský se vyskytuje v geografických a klimatických podmínkách středoevropského vnitrozemí, kde se projevuje výrazné střídání čtyř ročních období a u etnik žijících se zemědělstvím*“ (Frolcová, 2001, str. 32). Jako samostatný obřad je poprvé historicky doložen roku 1366. O zvyku se zmínky někdy liší, ale v zásadě byl charakter zachován a udržel se až do 19. století. V pohanských dobách bývali obětováni skuteční lidé, jak podotýká Vondruška (1991). Církev se ale snažila stále vtisknout křesťanský smysl a postupně ztratila rituální symbol, stává se pouze jakousi zábavou a nahrazuje se figurínou. Figurína je vytvořena nejčastěji ze slámy bez klasů, oblečena do dobových šatů. Na krku má náhrdelník z vyfouknutých vajec, ty představují smrt. Naopak na Velikonoční pondělí se koledují vejce červená, která znamenají nadcházející život. Rámcová podoba zvyku, kdy ji nesou přes vesnici k vodě a tam ji pak vhodí, je udržována po staletí. Zpočátku chodila celá vesnice, později už jen mladí lidé. Vynášení mělo i podobu koled, spojeno se smíchem, zpěvem a tancem. Od renesance se Morana zapaluje a vhadzuje do vody. Symbolizuje se tak, že zima odchází a nastává jaro. Jakmile byla vhozena do potoka, dívky a mladíci spolu odcházejí a slaví vynesení smrtky. V některých regionech pak ještě po smrtce házejí kameny. Po vynesení následovala bujará hostina, veselice, oslavoval se skutečný konec zimy. V některých regionech se dívky navracely po utopení Morany zpět do vesnice s ozdobenou větvičkou, tzv. lítečkem a koledovaly po vesnici nějakou výslužku. Častěji však bývaly provozovány tyto dvě tradice samostatně. „*V české lidové kultuře má vztah obřadů vynášení smrti a koledních obchůzek se stromkem nebo ratolestmi více variant*“ (Frolcová, 2001, str. 34). Protože jaro bylo symbolem plodnosti, existovala někde i výjimka, že v tento den se mohl kdokoliv s kýmkoliv intimě sblížit a to beztrestně.

Obřady se smrtkou, její ničení a zapuzování se rozvinul jako obyčej do různých podob. Hlavním cílem je očištění budoucího nového života od toho, čeho se nejvíce obávali, a to nemoci lidí, zvířat, sucha nebo požárů. Tyto nebo podobné obřady nacházíme od počátků civilizace až po vyspělou společnost.

Všechny tyto obřady mají společné to, že končí zima, s cílem zajistit dobrou úrodu a udržet si co nejlépe zdraví v nadcházejícím roce. Obřady přinášely lidem, kteří žili v těžkých podmínkách, optimismus, víru i naději, bez které nelze žít.

Obr. 5 Vynášení smrti (Wikimedia Commons)

4.2.3 Pašijový neboli Svatý týden

Poslední týden čtyřicetidenního půstu se nazývá pašijový týden na památku Kristova utrpení. „Začíná Květnou nedělí a graduje svatým třídenním, tj. Zeleným čtvrtkem, Velkým pátkem a Bílou sobotou, končí před slavností Vzkříšení“ (Florcová, 2001, str. 80). Je považován za nejvýznamnější týden z období předvelikonočních týdnů. Církev do tohoto týdne vtěsnila veliké množství církevních obřadů, nařízení, předpisů, které se mísí s lidovými pověrami a zábavou. Ze všech svátků celého roku tak mají Velikonoce nejdelší přípravné období.

Peklo se typické pašijové pečivo tzv. jidáše. Své pojmenování získaly podle učedníka, který Ježíše zradil a za třicet stříbrných ho udal. Z kynutého těsta byly vyváleny dlouhé válečky, které se pak zaplétaly do podoby provazu a smyčky. Měly připomínat provaz, na kterém se Jidáš oběsil. Hojně se sypaly mákem. Věřilo se, že kdo Jidáše sní, bude celý rok zdravý, ovšem to neplatilo, pokud byl kupovaný. Toto pečivo se objevuje i v prostoru a výzdobě chrámu (Naše tradice: Pašijový týden, 2021).

Žáci pod vedením kantora hráli Pašijové hry, které měly přiblížit život, odsouzení, ukřižování a zmrtvýchvstání Krista. Později tyto hry hrávali herci, placeni Jezuitským řádem. Téma se objevuje i v dětských povídkách a básních. O Jidášovi vzniklo plno půvabných písní, přestože byl považován za zrádce (Tradice a zvyky – Předvelikonoční postní týdny, 2021).

KVĚTNÁ NEDĚLE

Podle evangelií, vstoupil Ježíš na Květnou neděli do Jeruzaléma a lidé ho zde podle tradice vítali palmovými větvemi. Na památku Kristova vjezdu do Jeruzaléma byl prováděn

katolický obřad svěcení ratolestí spojený s průvodem. Od 13. století zhotovovali lidé dřevěné plastiky, a to osla s kolečky, na kterém seděl Kristus. Ty pak vozili v procesí a vraceli se zpět do chrámu. U nás se pro tento obřad nahrazovaly palmové větve kočíčkami nebo zelenými ratolestmi, podle toho, jak bylo právě postoupeno jaro. Vrbové proutky s kočíčkami jsou symbolem života, naděje a vítězství. Větvičky s kočíčkami sloužily k magickým praktikám, se kterými církev nesouhlasila. Proto byly nošeny do kostela na posvěcení. Posvěcené kočíčky měly přinést štěstí, ochraňovat před zlou mocí a černou magií. Podle lidových pověr měly mít léčebné účinky, a tak se rozdrčené přidávaly lidem i dobytku do jídla. Spolknutá kočíčka uměla zabránit bolesti v krku. V kostele i doma se jimi zdobily kříže. Na poli se zapichovaly do rohů, kterým vytvořily magický kruh, a tak pomohly ochránit a zvýšit úrodu. Kočíčky zastrčené za trámem na střeše zase měly ochránit stavení před úderem blesků.

Ke Květné neděli se ve venkovském prostředí připojily některé lidové obřady postních nedělí, ojediněle vynášení smrti a ve větším rozsahu přinášení léta.

Obr. 6 příjezd Ježíše do Jeruzaléma (<https://kc.biskupstvi.cz/slavime-svaty-tyden/>)

MODRÉ PONDĚLÍ A ŠEDÉ ÚTERÝ

Tyto dny nejsou nijak křesťansky významné, tradičně se spíše uklízelo a vařila se jednoduchá jídla, a to hlavně, polévky a kaše, někdy se již na stole objevily bylinky a nějaká zelenina.

ŠKAREDÁ STŘEDA

Středě před Božím hodem velikonočním se říkalo škaredá, černá nebo sazometná, protože se vymetaly komíny, čistil a smeččil se celý dům, který se pak měl blýskat čistotou. Toto pojmenování získala středa také proto, protože údajně ve středu zradil Jidáš Krista. Výraz, že se na něho „škaredil“ znamenalo, že žaloval, pomlouval a mračil se. Nevěřil Kristovi v jeho učení, měl pocit, že svých schopností málo využívá. Naopak úsměv ostatních věřících byl vůči Kristovi projevem důvěry, poctivosti a znakem, že ho následují v jeho učení.

Lidová tradice říká, že ten, kdo se na Škaredou středu škaredí a mračí, bude se mračit po všechny středy celý rok.

ZELENÝ ČTVRTEK

„Antonín Václavík považoval Zelený čtvrtek za jeden z hlavních dnů lidových Velikonoc a jarního novoročí, které souviselo s počátkem nového hospodářského roku“ (Florcová, 2001, str. 103). O Zeleném čtvrtku se provozovalo spousta tradičních zvyků, všechny však měly společnou věc, a to započítí hospodářských prací, víra v čistý, silný a obnovený začátek a nový život.

Na Zelený čtvrtek koledovaly děti po vesnici. Obcházely domy a rozdávaly jívové nebo vrbové pruty, za ty pak dostávaly jako výslužku jidáše nebo i nějaký drobný peníz. Magická moc tohoto dne inspirovala k výsadbě některých plodin, k vyhnání dobytka na první pastvu a zahájení zemědělských prací. *„Lidová víra v obnovené budoucnosti vyvolala v život celý systém magických úkonů, prováděných prostřednictvím pramenité vody, nových zelených prutů, ohně, vajec nebo obřadního pečiva. Tyto prostředky postupně církev přijala do své obřadní soustavy a o Velikonocích je světi“* (Florcová, 2001, str. 104). Pojmenování zeleného čtvrtku vychází pravděpodobně z jídel, které v ten den lidé jedli. Jejich pokrm měl obsahovat vždy něco zeleného, a to od bylin, luštěnin nebo zelí a listů rostlin. V dnešní době je obvyklým jídlem v tento den špenát, který však naši předci neznali, byl vyšlechtěn až později z divokých bylin. Tradičním jídlem byly jidáše, mazané medem. Med a něco sladkého souviselo také s vařením postní kaše slazené medem. Tradiční byla i rybí polévka a pokrmy z ryb, pivo a chleba. Symbolickým se stává také beránek, kterého katolická církev světi od středověku na památku Beránka božího – Ježíše Krista. V kostele zaznívají naposledy zvony „odlétající do Říma“. Pak umlknou až do Bílé soboty. Mnohde existovala pověra, že když naposledy zvoní na Zelený čtvrtek zvon, má člověk cinkat penězi, aby se ho držely. Na tuto tradici navazuje tradiční obchůzka a koleda chlapců s hrkači a řehtačkami, kterými tak nahrazovali absenci zvonů,

v tomto tichém čase. Dochované zprávy mluví o hrkání řehtačkami od 16. století, čím rámusili před tím, se přesně neví. Krajově byla tato obchůzka různorodá, a to jak vybavením, tak způsobem, jakým chlapci chodili po vesnici. Nelze přesně určit počet skupin, někdy byla jedna, jindy chodilo více a měli rozdělenou vesnici. „*Hlučení vysvětlují etnologové jako archaický projev jarních obřadů, jako jedmu z nejstarších magických praktik zapuzující škodlivé síly*“ (Florcová, 2001, str. 117). Je zajímavé, že ačkoliv v tyto dny byly dodržovány spíše tiché a klidné obřady, ve středověku na Velký pátek rámusili lavicemi a prkny. Údajně měl rámus navodit atmosféru hrozivého chaosu přírody při smrti Kristovi.

Nejoblíbenější dětská zábava, honění Jidáše, se vyvinula z náboženského obřadu. Většinou se jednalo o hru, kde jeden chlapec, přestrojen za Jidáše, vyběhnul z kostela a ostatní chlapci jej honili a hrkali mu kolem hlavy a současně u toho zpívali písně nebo pokřikovali popěvky o nevěrném Jidášovi. V těchto časech byly oblíbené také Velikonoční ohně a s tím souviselo také pálení figurín. Někdy je ničili utopením, věšením či shazováním z kostelní věže. V každém případě bylo Jidášovi věnováno hodně tradic a zvyků, ukazující na jeho zradu a následný trest. Obchůzky s klepáním a hry s Jidášem byly ještě ve 20. století velmi živou tradicí (Vondruška, 1991).

Obr. 7 Alena Ladová, děti s řehtačky, koleda (<https://aukro.cz/a-ladova-deti-s-rehtacky-koleda-w626-6978895801>)

VELKÝ PÁTEK

Tento den byl pro věřící považován za nejsmutnější den v roce, den ukřižování a smrti Ježíše Krista. Byl to den smutku, a tak patřil mezi nejtišší dny svatého třídenní. Zvony stále nezvonily, pouze chlapi chodili s řehačkami, nahrazovali tak ranní, polední a večerní klekání. V pátek patřila obchůzka ve tři hodiny odpoledne mezi ty nejdůležitější a to proto, že v tuto hodinu Kristus na kříži zemřel. Na uctění památky a vyjádření smutku prováděli tradiční rituály, které se krajově velmi lišily a některé byly velmi rozporuplné. To, co v jednom kraji považovali za nepostradatelné v rituálech, jinde ani neprováděli. Jeden však je společný. Hned, časně ráno, ještě před samotným východem slunce, se chodili koupat a omývat v čisté, nejlépe pramenité, proudící vodě. Věřili na očistu těla i duše v tento den, která jim po celý rok přinese zdraví a sílu. Tradiční koupání bylo důležité nejen pro lidi, ale umývala se i zvířata, hlavně koně a krávy, tak i některé náradí a dřevěné instrumenty sloužící k hrkání. Ženy věřily, že jim čistá voda dodá bílou pleť, krásné vlasy, magickou sílu a přinese lásku. Obřadní omývání se provádělo v tichosti, spojením očisty těla i ducha se obnovuje myšlenka na znovuzrození s Ježíšem. Někde se však tradiční omývání nahrazovalo jen chozením bosýma nohama v ranní rose. Na Hrozenkově zase dívky běžely nahé k potoku, umyly se, vrátily k domovu, tam oběhly třikrát stavení a teprve pak se oblékly. *„Dosavadní bádání a výzkumy ukazují, že obřadní koupání a umývání je obyčej lidový, který není vázaný s jediným významem, zvláště ne s jedním termínem. Vyskytuje se při výročních svátcích od Vánoc, po letnice i o svatojánské noci“* (Florcová, 2001, str. 139). Po obřadním omývání často následovalo modlení.

S Velkým pátkem je také spojená víra v magickou sílu země a zázraky, které se toho dne dějí. Podle lidových tradic se na Velký pátek otevírala země, aby na krátkou dobu odhalila ukryté poklady. Večer proto bylo v lesích, u zřícenin hradů a na dalších opuštěných místech vidět hledače pokladů. Do podzemí se však báli vstoupit, že by se pak za nimi zavřela země. O této pověře bylo toho spousta napsáno. Objevuje se v pohádkách, básních a vyprávěních. Také spisovatel K.J. Erben se inspiroval touto pověrou při tvorbě balady Poklad, kterou Vondruška, v cyklu Tradice a zvyky – Předvelikonoční postní týdny (2021), nazývá jako tu z nejkrásnějších.

V krajích, kde byla silná plátenická tradice se vyráběly „pašijové nitě“, kterými švadlenky vytvářely na oděvech ochranné stehy. Případně zhotovovaly celé košile. Takové oděvy pak měly ochrannou moc.

Pro děti byl tento den trochu radostnější, protože dostávaly nové šaty a mohly je v tento den poprvé vynést.

ZÁKAZY A PŮSTY

Na Velký pátek se drží nejpřísnější půst v roce. Lidé byli v jídle zdrženliví, jedli postní polévku, kaši, případně zbytky z předchozího dne, někteří pili jen kávu, případně nejedli vůbec. Za postní magický pokrm se považovalo vejce. Nesmělo se jíst maso. Naši předci v tento den nezabíjeli zvířata, přestože ojediněle jsou doloženy naopak krvavé oběti při velikonočních rituálech.

Tradici zákazu hýbání se zemí zná asi každý. Jednalo se o rozšířený zákaz, kdy lidé věřili, že by hýbali se zemí, která přijala Kristovo tělo po jeho smrti a že by pak na poli nebyla úroda. Bylo to jakési znesvěcení půdy. Lidé také nepracovali na polích, neorali, neryli, dokonce ani nerozhazovali hnůj. Aby nebyla porušena budoucí jarní vegetace, zakazovalo se i tancovat či dupat po zemi. Muži nekouřili a ani nešňupali tabák. Hospodyňky v tento den nepraly, protože by se místo vody pralo v Kristově krvi. Stejně tak dodržovaly zákazy, kdy neupečeš, nezameteš, nepůjčíš, neprodáš, nedaruješ a mnoho dalších. Všechny tyto tradice a zvyky měly velký význam pro lidi, kteří se živili zemědělstvím a chovem zvířat, tam, kde na úrodě záviselo bytí těchto lidí. Pro obyvatele měst se mohly některé rituály zdát směšné a zbytečné. Ovšem pro lidi z vesnice to byla naděje a víra v lepší budoucnost.

PAŠIJOVÉ HRÝ

„Dostaly v dějinách mnoho podob v kostele, a zvláště pod širým nebem. Od prostého čtení evangelia a zpěvu pašijových písní, od různých typů procesí až po vážné i nevážené a monstrózní divadlo, z něhož se smysl velikonoční myšlenky, spočívající v jednotě utrpení, smrti a zmrtvýchvstání možná vytrácel“ (Florcová, 2001, str. 150). V dobách barokních procházela Prahou procesí, která měla napodobovat skutečné průvody křížovníků. Na svých ramenou nesly těžký kříž, oblečení v košili z režného plátna, záda holá. To umožňovalo mrskačům způsobovat krvavé rány koženými řemínky, doplněné na koncích kovovými hvězdicemi. Jeden v procesí představoval Ježíše Nazaretského a s tím krutě zacházeli, vláčeli ho s křížem po zemi, tahali za lana, aby upadl a táhli ho po zemi. Ti, kteří představovali tyto mučedníky, museli vyhledat po ukončení lékaře a někteří si i ve špitále poleželi, jak píše Jan Jeník rytíř z Bratřic, dle Zíbrta v knize Albrecht Chanovský z Dlouhé vsi a Jan Jeník rytíř z Branovic o výročních obyčejích (Florcová, 2001).

BÍLÁ SOBOTA

Bílá sobota je posledním dnem čtyřicetidenního půstu. Ukončuje a naplňuje období třidenního mlčení a oznamuje Kristovo zmrtvýchvstání, jako symbol a začátek liturgického roku. Tím, že vstal z mrtvých deklaroval, že se stal Spasitelem a svoji smrtí vykoupil hříchy ostatních. Svoji pravdu zvěstoval svým učedníkům apoštolům a ti ji pak roznesli do světa. Nejvýznamnější apoštol je svatý Petr, za kterého se jako následníci prohlašují římsí papežové.

Před vchodem do kostela, pod širým nebem, se svítil oheň – této tradici se říkalo „pálení Jidáše“. Tímto ohněm se zapaluje velká velikonoční svíce, tzv. paškál. Svíce symbolizuje zmrtvýchvstání Spasitele. Věřící si pak od paškálu zapalují vlastní svíce a s nimi vstupují do tichého a tmavého kostela. Pro věřící je klíčovým okamžikem, nabývající významu Ježíšova narození, smrti a zmrtvýchvstání. Do dnešního dne se uchoval zvyk nosit do kostela svíce, které se posvěcují připálením od paškálu. Paškál se zapaluje až do letnic a při každém křtu. Světlo od ohně mělo umocňovat a symbolizovat ve věřících počátek něčeho nového a naději. Na toto svícení ohně navazovaly lidové obyčeje, kdy lidé zapalovali dřeva, pruty, hůlky a tyto uhlíky používali ke svým rituálům ochrany obydlí, půdy a domácích zvířat. Tradice pálení ohňů, okuřování příbytků a stájí nemá přímou souvislost s Velikonocí, ale jsou známy již ve středověku jako ochranné praktiky proti nemocem, čarám a kouzel.

Na tento den připadají i další obyčeje, které měly zajistit čistotu domova, hojnost, sílu, zdraví a krásu. Velká pozornost byla věnována tradičnímu třesení se stromy, aby se probudily a byla zajištěna úroda. V některých krajích pro větší úrodu stromy pomazávaly hospodyně těstem na Jidáše či mazance a někde je postříkaly vodou.

Konec Bílé soboty znamenal ukončení půstu, mohlo se začít hodovat, někde se již plánovaly první zábavy. Tento čas patřil hlavně mladým, kteří si již mohli vyjadřovat svoji lásku. Chlapci tak navečer chodívali k dívkám, které je obdarovaly, nejčastěji vyšivaným šátkem. V noci na Boží hod, vysypávali chlapci cestičky od svého obydlí ke dveřím domu vyvolené dívky. Na označení chodníčku používali písek, popel, piliny, anebo cestičku polévali vápnem. Dívky, které nechtěly prozradit přede všemi svého milého, časně ráno chodníčky rozmetaly. Tento způsob vyjádření lásky nebo náklonosti je dnes nahrazen spíše srdíčky nebo nápisy na vratech a zdech.

4.2.4 Velikonoce

BOŽÍ HOD VELIKONOČNÍ

V křesťanské tradici je Velikonoční neděle největší slavností církevního roku, při níž se slaví Kristovo vzkříšení a vítězství nad smrtí. V tento den se lidé chtěli bavit a dobře najíst po dlouhém půstu. Dodržovali s tím ale také spousty tradic, které jim měli zajistit zdraví, úrodu a štěstí. Krajevě se zvyklosti lišily, hlavně podle toho, na čem byla závislá jejich obživa a co bylo pro jejich život zásadní.

Jídlo, které ten den jedli, si nechávali posvětit v kostele. Hlavně šlo o vajíčka, mazance, beránka, chleba a víno. Po návratu z kostela každý dostal po jednom vejci, a to snědl ještě před obědem. Někde se však dělili jen o jedno vejce společně, aby každý věděl, kam patří a celý rok byli zdraví.

Velikonoční mazanec byl do tvaru chleba, kulatý, aby připomínal tento boží dar, na středu naříznutý do tvaru kříže, na vzpomínku ukřižování Krista. Podobné pečivo se peklo už v předkřesťanských dobách, kdy symbolizoval slunce. Dnešní podobu mazance, jakou známe, spíše sladké kynuté těsto, to však dříve nebylo. Základní surovinou byl hlavně sýr a vejce.

Symbolika **beránka** je ještě starší než mazanec. Beránek se obětuje při Židovském Pesachu. Křesťané v beránkovi vidí oběť Ježíše Krista. V našich lokalitách je však pouze symbolický, jako pečivo než jako pojídání skopového masa. Souvisí to hlavně s tím, že předci byli spíše zemědělci než pastevci.

Sekanice, nádivka nebo také hlavička, tradiční pokrm z vajec, několika druhů masa a kopřiv. Receptura se podle krajů hodně liší, opět dle možností dostupných surovin. Po velkém půstu se vrací do jídelníčku také mléko a výrobky z něho (Naše tradice: Boží hod velikonoční, 2021).

Nesvětilo se však jen jídlo, ale i pole, která měla zajistit budoucí úrodu a obživu. Tradicí bylo opět zapichování posvěcených prutů kočiček do rohů polí, zasypávání skořápek od vajec do hlíny nebo rozhazování drobků z mazance po jídle, které se jedlo přímo na poli.

Jedním z rituálů na zajištění úrody byly obřadní jízdy na koních. Po obřadu v kostele vyšli s křížem a za nimi se přidali jezdcí na koních. V průvodu pak šli za nimi sedláci s rodinou, čeledíni, mládenci a dívky, které měly na starosti výzdobu jak jezdců, tak i kříže. Po vesnici k polím se vydali za zpěvu písní, zvonění zvonů a trumpet. Za všeobecného veselí se přijímaly

dary pro kostel, po cestě se vinšovalo na statcích, kde byli i pohoštěni. Objížďka pak končila většinou na faře.

PONDĚLÍ VELIKONOČNÍ

„Z hlediska zvyků českého lidu bylo nejvýznamnějším dnem velikonočního cyklu Pondělí velikonoční, i když se k němu žádné významné liturgické úkony neváží“ (Vondruška, 1991, str. 57). Velikonoční pondělí je dnem uvolnění a veselí, oslavou nového života. Jedná se o svátek, který souvisí jak s křesťanskou tradicí zmrtvýchvstání Krista, tak i s pohanskými tradicemi přechodu zimy v jaro. „Původně šlo o magický obřad, jehož se účastnili dospělí, teprve časem se posunul do polohy zábavy. Dům od domu chodívali mládenci za děvčaty, později hlavně děti s pomlázkami“ (Vondruška, 1991, str. 57). „Pojem velikonoční pomlázka má tři hlavní významy. Znamená obyčej šlehání dívek a žen jarními pruty, většinou spojený s koledováním. Pomlázka také znamená prut, častěji spletené pruty nebo jiný nástroj šlehání (ojediněle obřadní předmět velikonočního koledování bez funkce mrskání) a velikonoční dar. Místy se slovo pomlázka přeneslo i na hodové velikonoční pokrmy“ (Florcová, 2001, str. 198).

Muž šlehá ženu, aby nepáchala hříchy, už od Evy, která zhřešila. V české tradici nabyla pomlázka v průběhu 19. a 20. století rozmanité regionální podoby. *„Rozšířila se řada krajových názvů, které se uchovaly do současnosti. V Čechách např. dynovačka, binovačka, vinovačka, šmerkust, na Moravě mrškačka, mrskut, šlaháčka a ve Slezsku kočkování, šmigrust“ (Navrátilová, 2012, str. 120). Chlapci chodí šlehat dívky s pomlázkou (spletené pruty zdobené pentlemi, které přenášejí životadárné mízy stromů do těla člověka), aby byly po celý následující rok zdravé a veselé a nebyly líné. Za odměnu dostávají chlapci od děvčat malovaná vajíčka (kraslice). V některých regionech bylo zvykem, že dívky polévaly chlapce vodou, aby byli svěží, anebo byl koledník takto odměněn, když přišel na koledu pozdě. V pondělí na přestupný rok nebo v úterý chodila na oplátku s pomlázkou děvčata. V některých krajích se dodnes udržuje tzv. noční obchůzka. Chlapci po taneční zábavě o půlnoci z neděle na pondělí navštěvují nečekaně dívky, vyženou je z postele, a ta je musí pohostit. Jako pomlázku používají chlapci opentlený jalovec.*

Pomlázka u mladých děvčat měla často eroticky – milostný význam. *„Během půstu si pro své chlapce chystaly dárek, nejčastěji vyšívaný šátek s chlapcovým jménem nebo milostným veršikem. Odmítnutí takového daru znamenalo většinou konec lásky. Dívky obdarovávaly chlapce červenými vejci, s ozdobně vyrytými znaky a symboly lásky. Pro takovou pomlázku chodil mládenec většinou již prohlášený za nastávajícího“ (Navrátilová, 2012, str. 124). Darem*

bývalo ale také pečivo, nejčastěji koblihy, zámožnější dávaly látku na vestu nebo šátek na krk. Mládenec pak na oplátku při nejbližší pouti koupil děvčeti stuhu, šátek nebo perník.

VELIKONOČNÍ SYMBOL VEJCE

Vejsce symbolizuje zrození, plodnost, úrodu, stále se opakující život a vzkříšení, jak poznamenává Vondruška v cyklu Tradice a zvyky – Velikonoce (2021). Dále zmiňuje, že naši předci je v době kamenné dávali zemřelým do hrobu. Byly nalezeny nejen skořápky, ale i makety z hlíny, a dokonce i zlaté vejce, které se datuje na stáří 3000 let př.n.l. Symbol vejce byl nalezen na hieroglyfech v hrobech v Egyptských pyramidách. Z doby velkomoravské se zachovalo první malované červené vejce, které je datováno na rok 1020–1030. Vejci se již v dávných dobách přisuzovaly magické vlastnosti a vázaly se k němu legendy a pověsti. Kraslice je červená, protože je snesla slepice, která snědla krev z kapající krve od kříže pod Kristem a je jedním z prvních typů malovaných vajec. Červená je symbolem lásky, ostatní barvy měly také své symboly. Staročeská *kraslice* je doložena v Klaretově Glosáři z doby ve 14. století, kdy se zmiňuje pojem *krášlené vejce* (Florcová, 2001, str. 221). Výraz pro *zdobené vajíčko* pochází až z konce 19. století, kdy probíhaly přípravy na Národopisnou výstavu československou v Praze konanou roku 1895, tam se výraz ujal a začal se užívat. V této době se říkalo *vajíčka, malůvky, rejsky, vajíčka oblíkaná, obtáčená*. Zdobila se výhradně plná vejce, symbolizující zárodek života, vyfouklá by ztrácela magickou moc. Až po druhé světové válce se objevují vyfouklá, jak je známe dnes. Lidé totiž do té doby neměli rádi nepraktické nebo neužitečné dárky. Tvoření kraslic, jejich způsob výzdoby různými technikami, je hlavně doménou žen, stále živým uměním, ve kterém se projevuje lokální tradice, regionální, místní i individuální charakter tvůrce.

A odkud vznikla tradice darování vejce? Podle legendy chodil Ježíš se sv. Petrem po světě. Jednou, když měli hlad, zastavili se u jedné hospodyně a ta neměla nic jítlu. V kurníku zakdákala slepice a snesla vejce. Hospodyně je tedy pohostila vejcem a když odešli, skořápky, které tam po sobě zanechali, se proměnily ve zlato. Tak to pak zkoušela u každého návštěvníka, který prošel kolem jejího domu, ale už se to nikdy neopakovalo. Protože se tento zázrak stal na Velikonoce, rozdávala pak na památku tohoto dne pocestným vejce.

Vykoledovaná vejce měla pro děti i dospělé ještě jednu funkci a to, že s nimi hráli zábavné hry. Častou hrou bylo ťukání vejci špičkou proti hráči. Komu špička praskla, musel vejce dát protihráči. Obdobná hra byla, kdy jeden chlapec držel vejce mezi dvěma prsty a druhý musel vhodit peníz tak, aby se do skořápky zasekl. Pokud se mu to podařilo, vyhrával soupeřovo

vejce. S vajíčky také kutáleli a závodili, buď komu se vejce dokutálí dál anebo speciální koulí se snažili zasáhnout vyrovnaná vejce v určité vzdálenosti.

VELIKONOČNÍ PRANOSTIKY

Je-li Zelený čtvrtek bílý, tak je léto teplé.

Velký pátek deštivý, dělá rok žiznivý.

Na Velikonoce jasno, bude laciné máslo.

Prší-li v noci na Bílou sobotu, bude v létě nouze o vodu.

Velikonoce krásné úrodu nám dají, pakli slunce hasne, louky sucho mají.

4.2.5 Pálení čarodějnic a filipojakubská noc

Od středověku se věřilo, že existují dny, kdy mají zlé síly větší moc než jindy. To platilo například o filipojakubské noci z 30. dubna na 1. května, kdy se na obranu proti čarodějnicím na vyvýšených místech pálily ohně. Postupem času se ujala tradice „pálení čarodějnic“, která se dodržuje dodnes.

Úcta k ohni jako životodárné síle provází všechny náboženské systémy, očistné rituály znali už pravěcí lovci. V Řecko-římských svatyních byl oheň ve věčné lampě jako součást chrámového prostoru. Pro věřící je symbolem víry světlo, které přinesl Kristus. Ohně zapalované venku se církvi nelíbily, přitom zapalování ohňů bylo spojeno s letním slunovratem a pocházel již z dávných pohanských zvyků. Při těchto rituálech obětovali zvířata a snad i původní oběti bývali lidé. V těchto dobách rituály a pravděpodobné oběti pohanským bohům provozovali spíše pro zajištění nastávající úrody, zdraví, ochrany lidí a obydlí. Když tento svátek nemohla církev vymýt, potřebovala mu dát křesťanský smysl. Začlenila ho do liturgického roku, ovšem tato snaha byla velmi křečovitá, poznamenává Vondruška v cyklu Naše tradice – filipojakubské a svatojánské ohně (2021). Na svatého Jana Křtitele 24.6. tedy zařadila ohně svatojánské. A na apoštoly sv. Filipa a sv. Jakuba, o vigiliích tohoto svátku, 30.4. filipojakubské ohně. (vigilie – předvečer každého velkého svátku- pozn. autora).

Už v renesanci bylo pálení ohňů pouze a výhradně lidovou zábavou, neprováděly se žádné rituály. Ohně pálili na kopcích, šlo hlavně o to se pobavit, zazpívat si a u toho, popít a sníst dobré jídlo. Svatojánským oslavám přisuzovali spíše pozitivní magickou moc. Naopak filipojakubské noci byly přisuzovány vlivy negativní. Dle víry se tuto noc uvolňovali démoni, zlé a nečisté síly jsou nejmocnější. Ďábel, jako symbol zlé moci, pomocí čarodějů a čarodějnic,

škodil lidem. Šottnerová (2009) poukazuje, že zejména staré ženy byly často považovány za d'áblův nástroj moci. Byly líčeny jako ohyzné stařeny, přinášející samé zlo. Přesto v ranných počátcích křesťanství byly společnosti přijímány dobře, především pro svoje znalosti působení léčivých bylin a mastí. Dokázaly léčit nejen různé nemoci pomocí přírodních prostředků, ale také uměly napravovat zlomeniny. Jejich poznatky přispěly k mnoha užitečným vědeckým objevům, které napomohly rozvoji nejen v oblasti lékařství, ale i chemie, biologie a fyziky. Jejich schopnosti však napomohly ke vzniku různých pověr a legend. Česká podoba čarodějnic je znázorňována spíše do podoby staré, venkovské ženy s šátkem na hlavě, zatímco anglosaská varianta má čarodějnic se špičatou čepicí nebo kloboukem a je celá v černém oblečení. Prováděním seancí a rituálů přispěly k přesvědčení církve, že jsou nástrojem d'ábla, a to byla pak příčina k její snaze o vymýcení posledních zbytků pohanských pověr. Bohužel čarodějnické procesy, které probíhaly v celé Evropě stály mnoho životů nevinných žen, ale i mužů, kteří pak byli po falešných a smyšlených výpovědích obviněni z kacířství a upáleni na hranicích.

Kdy se přesně objevují filipojakubské ohně se neví, nikde není tato tradice zmíněna ani v kronikách. Netuší se ani, kdy se jako součást těchto akcí rozšířila zábava pálit čarodějnice. Vondruška v cyklu Tradice a zvyky (2021) však podotýká, že není starý a nemohl vzniknout dříve než na konci 18. století. Bylo by absurdní domnívat se, že v době, kdy díky církvi a jezuitům se v této době lidé obviňovali a upalovali, aby současně existovala tato tradice jako zábava. Půjde spíše o ironickou, jízlivou reminiscenci, kdy Josef II. zrušil inkvizici i jezuity a tím se skončilo s čarodějnickými procesy. A možná právě tehdy asi vznikla jako zábavná a rozpustilá akce, která není tedy starým, ale spíše oblíbeným zvykem.

PÁLENÍ ČARODĚJNIC

Hranice byly z velkých polen, doprostřed se vztyčil kůl a na jeho vrchol se přivazoval věneček, nebo figurína, která symbolizovala čarodějnic. Lidé věřili, že opadané oharky z tohoto ohořelého kůlu mají magickou moc a sílu. Ty pak využívali pro další magické rituály. Ohně se dělaly na kopci, aby byly vidět do dále. Pak házeli do výšky zapálená košťata, aby se ochránili před létajícími čarodějnicemi, kterým byly přisuzovány negativní síly. Praktiky, které lidé prováděli, měly zájem ochránit člověka. Například si dům obstavěli drny s trávou. Čarodějnice by údajně musela před vchodem do domu všechna stébla přepočítat, jenže než to stihne, tak se rozední a ona ztratí svoji čarodějnou moc. Jako ochrana měl působit u vchodu křížek, nebo se lila svěcená voda a práskalo se hlasitě bičem, na zastrašení. Velkou roli

přisuzovali kruhu, symbolizoval ochranu. Musel být uzavřený, jedině tak tam nemohly žádné zlé síly (Naše tradice: Pálení čarodějnic, 2021). Lidé obcházeli a vyorávali mělkou brázdou kolem vesnice a vytvořili tímto magický kruh, který je uzavře a ochrání před mocí. V renesanci, dle dochovaných zápisů, dokonce vytvářeli kruh oráním brázdy nahé ženy. Věřilo se, že byliny utržené v tento den mají magickou moc. Svatojánskému koření se připisovala univerzální síla. Velmi rozšířená pověra byla, že pokud se přidá do vína svatojánské koření, tak nemůže být otráven i kdyby byl ve vínu jed. Dokonce věřili, že i modlitba ke sv. Janu Křtiteli může ochránit před otravou.

V dnešní době se pálení čarodějnic udržuje jako zábava pro děti a mládež, spojená s průvody a převleky. Hranice již nemusí být pálena ani na kopci. Součástí této zábavy jsou soutěže pro děti, atrakce, stánky s občerstvením a hudbou. Dnes se zábavy přesunují na soboty a neděle, aby se mohlo zúčastnit větší množství lidí. Hlavním posláním dnešní akcí je upevňování mezilidských vztahů a povědomí společných historických kořenů.

Obr.8 Pálení čarodějnic (<https://www.obecbestin.cz/fotogalerie-2018/paleni-carodejnic-2018/>)

PRANOSTIKY

Na Jakuba a Filipa zelená se každá lípa.

Filipa a Jakuba mráz – to obilí plný klas.

Filipa a Jakuba déšť – to zlá zvěst.

Kolik Filipa a Jakuba krapek, tolik sena kopek.

Na Filipa a Jakuba chrousti hučí, o Martině studený vítr fučí.

BELTINE

Na tuto noc měli staří Keltové název Beltine, což je v překladu oheň. Jejich rituály se zapalováním ohňů měly význam hlavně jako oslava příchodu jara, ochrany dobytka a očekávání dobré úrody. Věřili v očištnou moc ohně, proto zhasli v tento den ohně staré, aby ukončili tímto rituálem vše špatné a zapálením ohně nového věřili v očištný začátek plný síly a zdraví.

4.2.6 Máje

Kořeny tradice oslav prvního máje sahají hluboko do minulosti a jsou spojeny hlavně se slavnostmi vítání jara. Hlavním předmětem těchto zvyků byl opentlený stromek – máj anebo i májka.

STAVĚNÍ MÁJE

Tato i dnes oblíbená tradice je hlavně záležitostí mladých lidí. Dnes je k vidění na vesnicích, avšak v historii se praktikovala i ve městech. Máj se stavěl uprostřed vesnice na návsi, ve městech nejčastěji před radnicí. Vybrat v lese strom, uřezat a donést do vesnice byla záležitost chlapců. Byla to fyzicky náročná práce, smrk nebo jedle se musela napřed opracovat. Kmen se nejprve očistil od kůry a musela se vykopat hluboká jáma na upevnění. Dívky pak nazdobily špičku stromku pentlemi, papírovými růžičkami a věnečkem. Někdy se přivazovaly i láhve s alkoholem, to pak sloužilo k pozdějšímu závodění chlapců, když se snažili vyšplhat na postavenou májku. Pod májkou si pak společně dívky i chlapci zatančili a zazpívali veselé a zamilované písně. V některých vesnicích bylo zvykem obcházet domy s děvčaty a chlapci si dívky zvali na blížící se taneční zábavu.

Důležitou akcí bylo hlídat májku v noci před nevíтанou návštěvou chlapců z vedlejší vesnice. Pokud by jim májku uřezali, byla by to pro místní ostuda a nesměli by pak pořádat tancovačku po kácení máje. Podmínka však byla, že nesmí májku podřezat u země, počítal se jen vršek, protože to by bylo považováno za podvod a vysloužili by si posměch od ostatních. Májka se kácela v některých regionech následující den, někde posledního května, ale také až na svatodušní svátky.

Stavění máje je spojené s počátkem května, v minulosti se stavěli o filipojakubské noci a v mnoha krajích se stavěli máje až na letnice. Téměř ekologicky zní povzdech na počátku 18. století, kdy jeden kazatel napsal: „Stojí jich po vesnici dosti, vyrostly a nemine je spálení na konci měsíce. Na vesnici stavějí chlapci pěkným děvčatům. Zatímco na městě si staví

před radnicí konšelé.“ Na počátku 18. století byl vydán zákaz, že se nesmí takovéto stromy vystavovat. Někde omezili počty kusů. Přes opakované zákazy se tohoto zvyku lidé nechtěli vzdát (Naše tradice: 1.máj, 2021).

Obr. 9 Máje (<https://skzelenec.cz/staroceske-maje-2017/maje/>)

VYZNÁNÍ LÁSKY

První den v květnu patřil také dalšímu zvyku a to, že chlapci, tajně v noci, postavili menší ozdobený stromeček svojí dívce, jako vyznání lásky. Některým dívkám chlapci stavěli křivé a škaredé stromečky, ty však dívky rychle uklidily, protože to byla pro ně potupa.

Traduje se, že na prvního května musí dívky dostat políbení pod rozkvetlou třešňí, aby neuschly a zůstaly stále krásné. Ty, které se nedočkají, alespoň obejmou strom, aby do nich přešla jarní síla. V dnešní době hlavně pražští milenci směřují v tento den na vrch Petřina, aby položili květinu k pomníku Karla Hynka Máchy (1810–1836), českého romantického básníka, který je autorem básně Máj. Tato báseň vypráví o tragické lásce mezi dvěma mladými lidmi a je součástí české klasické literatury.

SVÁTEK PRÁCE

První květen se také slaví jako mezinárodní svátek práce. Slaví se na počest dělníků, kteří ve druhé polovině 19. století demonstrovali za lepší pracovní podmínky. Tato demonstrace měla i ztráty na lidských životech, a tak se den výročí této události stal svátkem dělníků.

PRANOSTIKY

Prší-li na prvního května, bývá málo žita a sena.

První květen deštivý-polím a loukám škodlivý.

Prší-li na prvního máje, bude později sucho a neurodí se víno.

4.2.7 Letnice

Toto období uprostřed jara a přicházejícího léta se nazývá letnice a pochází již z předkřesťanské doby. Tam ovšem lidé prováděli rituály a pohanské zvyky, související s čarodějí a s oběťmi zlým duchům. V dnešní době je spíše spojeno s lidovými obyčejí, které mají lidi pobavit, udržovat vzájemnou sounáležitost. Tradiční zvyky jsou plné barev, zpěvu, tance, jídla a pití. Nejznámější a dodnes udržované jsou v některých obcích Jízdy králů, Čištění studánek a Královničky. Hry Střelba ku ptáku, Zpěv vodního ptáka či Obchůzky polí patří dnes k již zapomenutým zvykům.

Ústředními církevními svátky letnicového období jsou Svatodušní svátky. Slaví se 50 dnů po Velikonocích, a protože jsou pohyblivé, připadají také tyto svátky na období mezi 10. květnem až 13. červnem. Křesťané na Svatodušní svátky oslavují příchod nebo také seslání Ducha svatého. Po ukřižování Krista a jeho vstoupení na nebesa se dle evangelií sjeli do Jeruzaléma Kristovi žáci, apoštolové. Byli bezradní a netušili, co mají dělat, diskutovali a najednou se místností prohnal závan větru, což bylo osvícení Duchem svatým. Pochopili, že mají jít do světa, hlásat víru v Ježíše Krista, víru ve spasení. Odtud pochází počátek šíření křesťanské víry a považuje se za její vznik. „*Do třetího století Svatodušní svátky měly je jeden den a to neděli, od 4. století přibylo ještě pondělí*“ (Šottnerová, 2009, str. 63). Pouze v den seslání Ducha svatého a o Velikonocích bylo možno křtít svěcenou vodu a křtít věřící. Liturgickou barvou byla barva červená. Oltáře se zdobily červenými květy, a proto se tomuto svátku říkalo také někdy Rozálie.

V sobotu před Svatodušní nedělí se hlavně uklízelo celé stavení, včetně chlévů. Hospodyňky zdobily domácnost zelenými ratolestmi lípy a květinami. Svatodušní neděle měla rámeček církevní oslavy, vyvrcholením byla mše. Na některých místech se konaly tzv. obchůzky,

kdy hospodáři obcházelí svá pole, hlavně hraniční kameny. Tam se jednalo a řešili se různé sousedské spory. Někdy byla tato tradice spojena se zvykem, kdy mladí chlapci dostávali na těchto místech výprask, aby si pamatovali, kde je hranice jejich polí. Při jízdě na koních se prováděly praktiky a rituály, aby se zahнала nepřízeň počasí, aby rolníci měli ochráněno pole a byla úroda, která chrání před hladem.

Svatodušní pondělí však již mělo ráz oslav a zábavy. V pondělí se objevují zvyky jako čištění studánek, slavnosti spojené s jízdami králů a stavění májů.

JÍZDA KRÁLŮ

Historici i etnografové vysvětlují vznik a význam této tradice z více příčin. Přesto v různých krajích měl podobné rysy, a to už od středověku, po celé Evropě. Církev sama tento zvyk zakazovala a z hlediska liturgického nemá s oslavou Svatodušních svátků nic společného. Snažila se tento zvyk vymýtit, na Slovensku se to podařilo pod hrozbami vysokých pokut. Protagonisty jízdy byli mládenci, kteří si zvolili svého krále. „*Věk krále býval zpravidla nízký, kolem 12-15 let. Většinou to býval syn některého váženého nebo bohatého obyvatele vesnice a rodina si to považovala za velkou poctu, které se mohlo chlapci dostat*“ (Šottnerová, 2009, str. 64). Ten pak oděn do tradičního slavnostního oděvu, projíždí na bílém koni se svým průvodem vesnicí. Mládenci z družiny pokřikují posměšné nebo humorné verše na přihlízející a ti musejí přispět na krále do kasičky. Král, králova družina i jejich koně jsou bohatě ozdobeny květy. Králem i členem družiny může být každý pouze jednou. Celý průvod pak končil na návsi, kde byl zakončen zpěvem, hudbou a tancem (Naše tradice: Jízda králů, 2021). Dnes se tato tradice udržuje už jen v některých málo místech. Nejznámější a bez přerušení udržovaná je jízda ve Vlčnově na Moravě a je zapsána organizací UNESCO na seznam Mistrovských děl ústního a nehmotného dědictví lidstva.

Obr. 10 Jízda králů ve Vlčnově (<https://www.jizdakralu.cz/>)

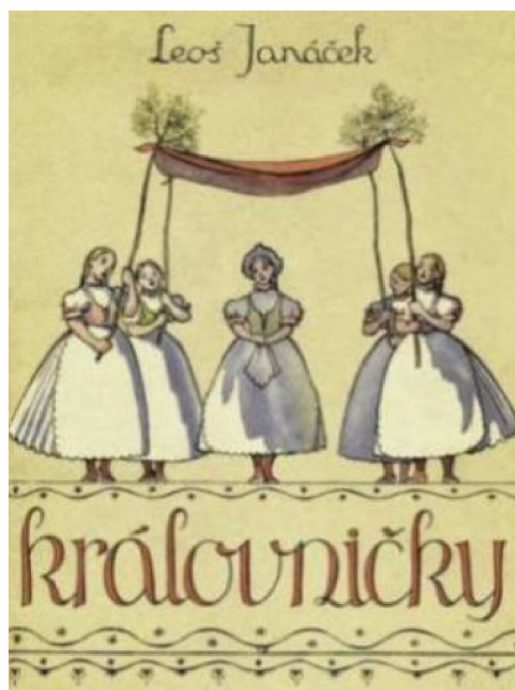
ČIŠTĚNÍ STUDÁNEK A KRÁLOVNIČKY

Pro chlapce byla hlavní zábava hlavně Jízda králů, pro dívky patřilo obřadní čištění studánek a Královničky. Čisté a nevinné dívky chodívaly ke studánkám a pramenům a tam je po zimě obřadně vyčistily a otevřely. Voda byla pro předky velmi důležitou součástí života a úrody, a proto si tohoto daru přírody považovali. Královničky se podobaly Jízdě králů, ovšem ústřední postavou byla z kruhu mladých dívek zvolená Královna. Obcházely po vsi, ustrojeny nejčastěji v bílých krojích, které byly určeny jen pro tuto příležitost, ozdobeny pentlemi a květinami. V košíčkách měly posvěcené větvičky keřů a stromů. Během průvodu zpívaly písně a tančily obřadní tance. Závěr patřil rituálnímu vedením nejstarších dívek mezi dospělou mládež. Následovala hostina, převážně složená z darů, které si dívky vykoledovaly (Naše tradice: Královničky a otvírání studánek, 2021).

Obr. 11 Královničky – Národopisný soubor Podskalák Troubsko

(<http://podskalak.cz/index.php/1999/05/13/historicke/>)

Obr. 12 Návod a popis obřadních tanců při oslavách (<https://kralovnický-cz.webnode.cz/z-minulosti2/>)

TRADIČNÍ ZÁBAVA

Oblíbená zábava hlavně v renesančních městech byla dnes už zapomenuté Střílení ku ptáku. Soutěž byla provozovaná v celé Evropě již od 13. století, ještě před husity, kolonisty, kteří osidlovali česká města. Na kůl se umístil živý pták, později maketa. Muži se jej snažili kuší sestřelit. Přitom se sázelo na vítěze, hojně se popíjelo. Zábava to byla užitečná, aby měšťané ovládali střelbu kuší pro případnou ochranu města. Vítěz tzv. „ptačí král“, který jako první ptáka sestřelil byl oslavován, dostával hodnotné ceny, k tomu stříbrný řetěz s odznakem, což byla cena putovní a mohl jej nosit celý rok. V tomto duchu byla hra provozována až do 30leté války. Pak mizí a je nahrazena ostrostřeleckými soutěžemi. Církev toto považovala za urážku Ducha svatého, zpodobňovaného často jako holubice, a právě symbol ptáka v tento čas nebyl vítaným, jak poukazuje Vondruška v cyklu Tradice a zvyky – Letnice, 2021.

ZPĚV VODNÍHO PTÁKA

Tuto zábavu, jak dále uvádí Vondruška (2021), přinesli pravděpodobně na Šumavu bavorští kolonisté, kteří po 30. leté válce osidlovali jednotlivé vesnice. Ráno, z neděle na pondělí, si dospělí chlapi zvolili hlavního předzpěváka „vodního ptáka“. Pod taktovkou vodního ptáka zpívali před domy posměšné písně nebo narážky na obyvatele domu. V podstřeší číhali obyvatelé, nejčastěji děvčata a ta, jakmile chlapi dozpívali, na ně vychrstla vědra

s vodou. Pak mohli jít dovnitř a dostali výslužku. Tak chodili od jednoho domu k druhému a pak šli do hospody a tam se osušili a udělali hostinu z vykoledované výslužky.

PRANOSTIKY

Na Svatého Ducha bláto – bude laciné mláto.

Svatý Duch přinese pytel much.

Když prší v pondělí svatodušní, bude zkáza na sena.

4.3 Léto

V průběhu letního období do začátku podzimu neprobíhalo mnoho tradičních zvyků. Lidé měli hodně práce na polích, aby měli bohatou úrodu a stihli ji včas sklídit a zpracovat. Na zábavu nebyl čas a ani nálada. Všechny jarní zvyky a rituály, které jim měly zajistit bohatou úrodu, prováděli ještě před započítím prací. Jakmile však těžká dřina skončila a úroda byla v bezpečí pod střechou, mohli začít náležitě oslavovat sklizeň darů země. Oslavy to bývaly velmi bujaré a prostopášné, protože byla opět jistota, že nebude hlad. Tyto oslavy patří k nerozšířenějším.

4.3.1 Dožínky

Slavnosti se krajově lišily, ovšem hlavní smysl, oslava končících žní, sklizně obilí, zůstává stejný. Po ukončení práce na polích se všichni slavnostně ustrojili do krojů a šli předat dožínkový věnec svému hospodáři nebo vrchnosti.

Obr. 13 Dožínkový věnec (<https://www.agropress.cz/dozinky-zacinaji-kttere-navstivite-vy>)

Tento věnec se splétal z různých druhů klasů obilí, zdobil se květinami, stuhami a bylinkami. Věřili, že má magickou moc, a proto jej zavěsili ve stodole a tam pak přečkal až do příštího setí. Zrní z věnce se přimíchávalo do sadby, aby byla zajištěna bohatá úroda. Někde se na polích nechával poslední snop nebo neposečené klasy, které byly také symbolicky ponechány, aby příští rok byla opět bohatá úroda. Večer se pak konaly zábavy a tancovačky, kdy se lidé bavili a najedli (Naše tradice: Dožínky, 2021).

4.3.2 Dočesná

Je oslavou obdobnou dožínkám, akorát se slaví místo sklizně obilí sklizeň chmelu. Česáči ozdobily poslední štok s chmelem červeným šátkem a kyticí nebo věncem z chmelových větví, který byl také podobně jako dožínkový věnec ozdoben stuhami a květinami. S přáním štěstí a zdraví jej předali hospodáři a ten je za odměnu po vykonané práci odměnil a pohostil. Chmelový věnec se uchovával zavěšený ve stodole do příštího roku pro budoucí bohatou úrodu.

V současné době jsou tyto oslavy známé spíše pod názvem Slavnosti piva. Jsou spojeny s různými soutěžemi v popíjení piva, pojídání knedlíků, průvody s maskami a dalšími doprovodnými akcemi (Šottnerová, 2009).

4.3.3 Vinobraní

Vinná réva se pěstuje v našich zemích již od dob vlády Karla IV. Pro dobrou úrodu jsou nejvhodnější klimatické podmínky na jižní Moravě a v okolí Labe. Počátky pěstování a výrobu vína přisuzuje Šottnerová (2009) hlavně církvi, která víno odpradávná používá při svých bohoslužbách.

Oslavy ukončení sběru hroznů byly ve znamení zpěvu, tance, zábavy, pití zkvašeného vína-burčáku. Sběrači se ozdobili posledními hrozny, naložili trakař vínem a jeli za vinařem do města. Následovalo slavnostní uvítání, pohoštění, scénky a samozřejmě nechyběl jarmark, soustředěný hlavně na výrobky různých řemesel. V této podobě jsou k vidění oslavy vinobraní hlavně ve Znojmě a Mělníku, kde jsou oslavy součástí velkého průvodu masek, kejklířů a zábavných herců. Jedná se o slavnostní ukončení sběru úrody a požehnání pro další rok.

PRANOSTIKY

Markéta hodila srp do žita.

Svaté Helence pletou ženci věnce.

Svatý Václav víno chrání, po něm bude vinobraní.

Když je seno, není víno.

Když je hodně hub, bude málo hroznů.

Vinohradu netřeba modlitby, ale motyky.

Špatná bečka, víno břečka.

Drž se starého vína a dobrého přítele.

Kov se pozná v ohni, člověk při víně.

4.4 Podzim

Do podzimního období jsme zařadili dva nejvýznamnější svátky, a to Dušičky a Halloween. Oba tyto svátky vznikly jako vzpomínka a uctění zemřelých. Pro žáky je pak často téma využíváno k výrobě různých dekorací, masek a věnců.

4.4.1 Dušičky – památka zemřelých

Lidový svátek je vzpomínkou na zemřelé. Narození a smrt hrají v lidském životě důležitou a neopomenutelnou roli. Otázka, co bude po smrti, vzrušovala lidstvo od pradávna. Lidé napříč všemi náboženstvími věřili v nějakou formu posmrtného života a že se duše zemřelého může vrátit zpět na zem. Proto církev udržuje svátky, které jsou věnovány mrtvým, a to na všech svatých 1. listopadu a 2. listopadu památkou zesnulých. Vývoj, kam tyto svátky zařadit byl komplikovaný, poukazuje na to v knize Vondruška (1991).

V keltském kalendáři 1. listopad byl dnem, kdy se setkával svět živých a mrtvých. Tradiční zapalování ohňů v dobách starých Keltů mělo ukázat cestu duším zemřelých a pomoci jim vrátit se na zem mezi živé, aby ukazovali bloudícím duším směr anebo aby se mohli mstít za příkoří. K hostině se přidávalo i jídlo pro mrtvé, kteří podle pověry toho dne s živými hodovali. Lidé si oblékali masky, konaly se průvody a tančily se obřadní tance.

Svátek Všech svatých odvozuje svůj původ od skutečné historické události, kdy v květnu roku 609 byl původní starořímský pohanský chrám Pantheon zasvěcen paně Marii, křesťanským světcům a mučedníkům. Na počest tohoto se svátek všech svatých slavil v květnu, ale už v 8. století byl přesunut na listopad pravděpodobně proto, aby překryl dávné keltské rituály. Památku zesnulých křesťanská církev udržovala proto, aby věřící mohli rituální způsobem pomocí mše a modlitby usnadnit přechod svým blízkým, kteří zemřeli, do nebe nebo do očistce. Věřilo se, že duše, které ještě čekají na to, aby byly přijaty do nebe, velice trpí, zvláště pokud se zpytují ze hříchů, které za života udělaly. Tento jediný den jim mělo být

ulehčeno. Původně se lidé jen sešli a vzpomínali na zemřelé, až pomocí činností benediktinského kláštera se začaly slavit rituály, spojené se slavnostmi Dušiček. Tyto svátky nebyly až do 19. století ničím výjimečným, zvyky, které se s tím pojily, byly jen drobné, spíše rodinné rituály. Vše změnila 1. světová válka, kdy kněží povolili mše konané za muže na frontě. Oslava se takto stala velice společenskou a rozšířenou záležitostí a byla směsicí křesťanského učení a pohanských rituálů. Dá se říct, že staří Slované slavili svátky mrtvých jako Keltové. V roce těchto svátků bylo dříve několik, časem se soustředily už jen na dny Všech svatých a Dušiček. „Podle lidové víry vystupují v předvečer svátku duše z očiště, aby si alespoň na jednu noc odpočimuly od muk“ (Vondruška, 1991, str. 75). Věřící proto prováděli pověrečné praktiky, aby duším pomohli. Chystali pro mrtvé mléko, které ochlazuje spáleniny od mučení ohněm pekelným a lampy plnili máslem, aby si duše mohly ošetřit spáleniny. Důležitou byla hlavně návštěva hřbitovů. Hroby zdobili věnci, svíčkami, pečivem, které se peklo pro tento účel, kde v tomto případě jde zřejmě o pozůstatky rituálních hostin, které se konaly na hrobech zemřelých předků. Dávalo se ovšem i jako výslužka koledníkům, almužna chudým pocestným nebo poslední chod oběda. Na Dušičky se totiž ještě v 19. století a na počátku 20. století chodilo koledovat, koledníci dostávali speciální rohlíky, kterým se říkalo dušičkové pečivo. Hospodyně je pekly jako klasické pečivo, plnily je sice stejně, jako dnes mákem a tvarohem, ale bylo odlišné tvarem. Formovalo se do tvaru kostí. V lidové řeči s jim i kosti říkalo, pekly je nejen hospodyně, ale i pekaři a prodávali se z košíků přímo na hřbitovech (Tradice a zvyky – Dušičky, 2021).

Dnes se na památku zemřelých kladou na hroby květiny, věnce a zapálené svíčky. Pozůstalí vzpomínají na své blízké, v kostelích se slouží zpívané mše.

4.4.2 Halloween

V Americe se slaví 31.10. v předvečer svátku všech svatých. K nám se tento zvyk dostal z Irska, katolické země, odkud směřovalo v 18. a 19. století několik vln přistěhovalců. Je považován hlavně jako zábava, kterou charakterizují hrůzostrašné převleky – upíři, démoni, postavy z hollywoodských filmů. Tyto maškary mají trochu společného s maškarami masopustními z Evropy. Kromě nošení rozličných masek se chodí také po koledě. U nás chodili dům od domu a přáli hospodáři zdar v novém roce. V Americe napřed chodily chudé děti k bohatým a tam se dožadovaly pohoštění nebo výslužky. Dnes chodí děti oblečené do strašidelných masek, jakmile jim hospodář otevře, tak hospodáři pohrozí, že ho podřežou, dokud nedostanou koledu. V Latinské Americe a v Mexiku patří mezi nejvýznamnější svátky roku a jsou spojené se vzpomínkou na mrtvé. Setkání a celá akce je velmi veselá a bujará.

Všichni z rodiny se scházejí na hrobech svých předků, tam si dají na hrob stůl a povídají si vtipy, hodují, aby se i zemřelí pobavili a odpočinuli si od utrpení. Oslavy jsou velmi okázalé, kaple a hroby se vyzdobují květinami. Dokonce pozůstalí kupují nákladné dárky svým mrtvým. Prokazují tím úctu k životu, a že tak je důležité mít úctu i k mrtvým. Ta je důležitá ve víře v budoucnost. Prokazují vděčnost svým předkům, co nám odkázali, co nás naučili, a to bychom měli umět předávat našim dětem (Tradice a zvyky – Dušičky, 2021).

4.5 Zima

V poslední části se věnujeme zvykům, které souvisejí s přípravou na období Vánoc a s Vánoce. Zmiňujeme zde tradiční symboly, jejich vznik a význam z pohledu křesťanských svátků. Zakončením celé kapitoly jsou Tři králové a Hromnice, kteří nám uzavírají roční cyklus všech nejvýznamnějších zvyků a tradic uvedených v této práci.

4.5.1 Předvánoční čas

Po skončení prací na polích, oslavách úrody přichází doba zimního klidu. Nastává předvánoční doba – advent – nejstarší křesťanský svátek. Začíná čtyři neděle před Štědrým dnem, délka však není přesně určená, protože advent začíná tu neděli, která je nejbližší svátku svatého Ondřeje, tedy trvá 22–28 dnů. Advent sám v latinském překladu znamená „přijít“, „přicházet“ a je tak očekáváním příchodu spasitele, narození Ježíše Krista. Již ve 4. století jsou doložené oslavy ve Francii a Španělsku, v 6. století doklady z Říma a v 8. století i z Anglie. Postupně se svátek rozšířil do všech zemí, kde přijali křesťanskou víru, ovšem lišil se způsobem slavení a rituálů. Církev se pak snažila sjednotit tyto oslavy, stanovila zásady a dodržování půstu. Církev měla snahu vtisknout stejnou podobu oslavám Vánoc jako oslavám Velikonoc. U Velikonoc se jim to podařilo, avšak u Vánoc ne. Vondruška vysvětluje v cyklu Tradice a zvyky – Advent, proč tomu tak bylo. Lidé těžce pracovali celý rok, aby se užívali. Po sklizni se chtěli bavit a také museli odpočívat. Proto byl lidový advent obdobím veselých, rozpustilých oslavných svátků, konaly se četné lidové obřady a zvyky, které naproti tomu porušovaly zásady církevní, které byly přísně postní. „*O adventu se slavilo několik světců a mučedníků – sv. Ondřeje, sv. Mikuláše, sv. Ambrože, sv. Lucie a sv. Barbory. Ústředními dny Vánoc jsou Štědrý den, Boží hod vánoční, sv. Štěpán, Nový rok a vánoční okruh se uzavírá svátkem Tří králů*“ (Frolec, 1988, str. 22).

Na počátku adventu, se od doby baroka konal poslední slavnostní bál na sv. Kateřinu (25. listopadu). Tímto končilo období plesů a zábav a začínalo období půstu po kterém církev tak toužila. Nekonaly se zábavy, ani svatby. Byla to doba přástek, draní peří a jiných

svépomocných prací, spojených s vyprávěním příběhů. Přástky dokreslují atmosféru vánočního času. Předání byla časově náročná práce, věnovaly se jim vždy všechny ženy. Považovali za důležité, aby každá žena uměla příst, neboť ta, co to neuměla si těžce hledala ženicha. Netýkalo se to jen chudých, ale i urozených dam, a dokonce se do 15. století předání učily i české královny. „Přísné církevní zákazy byly porušovány, zejména v domech, kde se setkávala mládež. Vážnost chvíle porušoval často veselý smích, škádlení, hry a zpěv. Pro děti znamenal advent netrpělivé počítání dnů, kdy přijde Ježíšek, aby jim nadělil dárky“ (Florec, 1988, str. 24).

SVATÝ ONDŘEJ (30.listopadu)

„Postava tohoto světce je pro církev důležitá. Mimo jiné dnem jeho svátku začíná liturgický rok, který se začal slavit v 6. století“ (Šottnerová, 2009, str. 108). V lidové víře patřil pro věštění nejdůležitější snad právě proto, že stál na počátku zimního adventu. Je považován za patrona nevěst, ač je toto spojení nejasné (Vondruška, 1991). Proto v tento den prováděla děvčata různé rituály a kuriozní metody a věštila jimi jakého mládence dostanou za ženicha nebo zda se vůbec tento rok provdají.

SVATÁ BARBORA (4. prosince)

Ještě do 19. století chodily dívky, kterým se přezdívalo Barborky, po vesnici na tzv. „obchůzky“. Byly oblečeny v bílých šatech, se závojem přes obličej. Nosily sebou košíček s ovocem nebo sladkostmi. Dětem obvykle vyčinily za zlobení a těm hodným zazpívaly křesťanské písně.

Obr. 14 Barborky (<https://slovenske-zvyky.webnode.sk/kalendar-akcii/zima/na-barboru/>)

Velmi oblíbeným zvykem, který se udržuje dodnes, je řezání větviček, tzv. barborek. Svobodná dívka si v tento den uřízne větvičku ze stromu, nejlépe jabloně, třešně nebo zlatého deště a tu dá do vázy s vodou. Pokud dívka na Štědrý den vykvete, může v příštím roce pomýšlet na svatbu. V dřívějších dobách praktikovaly tento zvyk jen svobodné dívky, avšak v dnešní době není zapovězeno ani vdaným. Větvičky pak slouží jako krásná vánoční dekorace s příslibem blížícího se jara.

SVATÝ MIKULÁŠ (6. prosince)

Jedním z nejznámějších a nejoblíbenějších svátků je svátek sv. Mikuláše. Legenda je založena na historické osobnosti. Stal se jedním z nejuctívanějších světců východní církve. Jako mladý muž se vzdal svého majetku pro chudé, stal se biskupem v Myře. Žil život v odříkání, pokoře a šíření křesťanství, za což byl pronásledován a mučen. K jeho osobě se váže několik legend. V jedné se praví, že vyslechl smutný osud tří dcer, které zadlužený otec chtěl prodat do nevěstince. Proto přicházel každý večer pod okno jejich domu a vhadzoval po dobu tří dnů do jejich světnice peníze, aby je zachránil před prodejem. Tato legenda má velmi hluboké kořeny. Jako zachránce námořníků na rozbouřeném moři jsou mu připisovány ochranné síly pro převozníky, rybáře a námořníky. Je považován za ochránce dětí před nemocemi, pomáhá rodičkám, v jejich těžké chvíli, svobodné dívky se k němu modlí za ženicha a šťastné manželství. V souvislosti s tímto svátkem se dříve konaly mikulášské trhy. Na nich se prodávalo pečivo, figurky, drobné hračky, marcipánové figurky v podobě Mikuláše, čerta a zvířátek (Vondruška, 1991). Později se objevuje i cizokrajné ovoce např. fíky nebo citrony. Koloritem byla pochutina, na konci 19. století nesmírně oblíbená, a to pečené kaštany.

MIKULÁŠSKÁ LIDOVÁ TRADICE

„Rozpusťte mikulášské maškary obcházející domácnosti již od středověku, v českých zemích existují nejstarší zápisy o nich ze 14. století. Teprve později se změnilo v nadílku dětem“ (Vondruška, 1991, str. 79). Časem se všechny masky zredukovaly na postavu Mikuláše, čerta a anděla. Mikuláš byl vždy jen jeden, zato v jeho doprovodu mohlo být několik andělů i čertů. Hlavním úkolem této skupinky bylo, aby dětem připomněli, že se mají slušně chovat a ty nehodné potrestat. Mikuláš, který působil důstojně a dobrácky, pak obdarovával děti dárky z nůše. Pro hodné měl přichystané ovoce, sladkosti a pro zlobivé uhlí nebo brambory. Na závěr děti s příslibem hodného chování odříkaly nějakou modlitbičku. Do dnešní doby se dochovala přibližně stejná podoba. Někde se udržují mikulášské besídky a slavnosti, hlavně pro děti předškolního a mladšího školního věku. Bohužel v dnešní době se z této tradice vytrácí původní

smysl a někteří se snaží jen děti zastrašit a pobavit se na úkor dětského strachu (Šottnerová, 2009).

Obr. 15 Mikuláš v Kojetíně (Měks Kojetín)

SVATÁ LUCIE (13. prosince)

S tímto dnem jsou spojeny lidové obchůzky, které patřily dívkám a ženám, ustrojených v bílých šatech, s maskou nebo zamoučeným obličejem. V ruce měly peroutky z husích per a ometaly kouty v domácnosti a symbolicky tak všechno zlé z domu. Také kontrolovaly hospodyně, zda v tento den nepředou len anebo nederou peří, protože toto bylo zakázáno. „Zvyk se postupně měnil a vyvíjel. Ještě v počátku 20. století chodily ženy a dívky přestrojené za „Lucku“ a tropily si legraci z mužů tím, že je přepadávaly, pak umazaly kolomazí nebo hořčicí a posypaly moukou, ovšem takto mohly řídit jen do chvíle, kdy odbila půlnoc“ (Šottnerová, 2009, str. 120).

Obr. 16 Lucky (<https://www.ceska.cz/lucky/>)

PRANOSTIKY

Na svatou Kateřinu, schováme se pod peřinu.

Svatá Kateřina přichází bíle oděna.

Je-li Kačenka ucouraná, je Baruška naškrobená.

Sníh na svatého Ondřeje, žitu velmi prospěje.

Svatý Ondřej dělá led a svatý Jiří jej láme.

Na svatou Barborku saně do dvorku.

Napije-li se na Mikuláše pták z koleje, nenapije se tři měsíce kůň z řeky.

Na svatého Mikuláše už je zima celá naše.

Když na Mikuláše prší, zima lidi hodně zkruší.

Svatá Lucie noci upije, ale dne nepřidá.

4.5.2 Vánoce, štědrý den (24. prosinec)

Je předvečer narození Ježíška. Během dne se dříve dodržoval přísný půst. Dětem rodiče slibovali, že pokud se postí, uvidí zlaté prasátko. Dnes se již však půst tolik nedrží. „*V době 16. a 17. století byla běžná i koleda po vsi. Jejich původ snad může sahát až k předkřesťanským obřadům zimního slunovratu*“ (Vondruška, 1991, str. 81). S východem první hvězdy končí období půstu a rodina mohla zasednout k bohatě prostřenému stolu. Lidé věřili, že nesmí být prostřeno pro lichý počet stolovníků, a tak zvali hosty, aby si nepřivolali smůlu. K večeři měli několik chodů, jídlo bylo sice jiné, než známe dnes, ale bylo pestré. Podávalo se maso, pečivo, ovoce, sladkosti. Nezapomínalo se ani na dobytek a pro hojnost se sypaly pokrmy i ke stromům a do studny. „*Někdy se podávala i ryba, ale příliš oblíbená nebyla, stále ještě patřila za postní jídlo*“ (Vondruška, 1991, str. 82). Kapr nebylo typické české vánoční jídlo, ani původem není česká ryba. Na území Česka se dostává až ve 13. století, a to díky mnichům. Ti se věnovali nejen duchovní službě, ale byli i velcí hospodáři. Rozvíjeli zemědělské, ale i nezemědělské hospodaření, začali zakládat rybníky a chovat kapry a tím se rozšířil i do jídelniček v běžných domácnostech. Jako štědrovečerní pokrm se objevuje na svátečním menu během 1. světové války. Hlavní důvod byl nedostatek masa, ovšem ryb byl dostatek v důsledku zakládání rybníků v zemi. V rámci přidělového systému každý dostal kapra, a tak se kapr stal štědrovečerním jídlem.

Do nedávné doby si většina věřících nedokázala představit Vánoce bez betlému. Časy se však mění, tak z domácností odvál i tyto betlémy. Artefakt má svůj původ ve středověku, avšak ne úplně jasný. Historici se přou a nejvíce se přiklání k Františku z Assisi, mnichovi, žijícího ve 12.-13. století. Ten odešel do jeskyně a tam si nechal postavit jesle se slámou. Chtěl prožít autentickou atmosféru Vánoc. Najednou se zjevil, dle legendy, v jeslích Ježíšek, dítě sice pak zmizelo, ale dalo mu to nápad, že se budou na Vánoce stavět jesle, k tomu figury Josefa a Marie a zinscenoval živý betlém se zvířaty. Další postavy, jak je známe dnes tam nebyly. V kostelech pak později postavy z bible tvořili lidé, pak tuto funkci přebrali studenti. Ale protože byli velmi rozpustilí a nechovali se, tak jak bylo požadováno, byli žáci vyhnáni z kostelů a figury nahrazeny sochami. V České zemi se v době renesance poprvé objevují malé, bohatě zdobené betlémy. Jejich podoba se postupně proměňovala. Napřed byly pouze jesle s Josefem a Marií, pak dítě, dále se přidávaly postavy všech králů a postupně, jak časově probíhaly jednotlivé události, tak se do betlému doplňovaly další postavy. Největší popularity dosáhl v době baroka. V rámci reforem Josefa II., který se snažil omezit vliv církve, bylo zakázáno stavět betlémy v kostelech. Protože byl ale tento zvyk krásný, tak jej zákaz nezničil. Lidé si je začali napřed tajně, a pak když bylo nařízení zrušeno, tak veřejně vystavovat ve svých světnicích. Figurky do betlému se potom již začínají prodávat a stávají se dodnes stálou součástí prodeje na vánočních trzích (Tradice a zvyky – Vánoce, 2021).

VÁNOČNÍ STROMEK

„Moderní bádání nezvratně prokázalo německý původ vánočního stromku a jeho prvotní sepětí s městským prostředím“ (Florec, 1988, str. 86). První zmínky v kronikách se objevily již v roce 1570. Nazdobený, osvěcený stromeček byl nachystán pro děti cechovních řemeslnických mistrů, postupně se rozšiřoval a dostal se až do evropských aristokratických paláců a knížecích dvorů.

První vánoční stromek v Čechách postavil v roce 1812 ředitel Stavovského divadla Karel Liebich. Podle legendy dostal od svých přátel pod stromeček kuriozní dárky, a to údajně směny dluhů, které vyplatili a pod stromeček mu je darovali. Teprve v polovině 19. století je stromeček běžnou součástí v měšťanských domácnostech. *„Na venkově se stromek ujal pod vlivem života na zámcích a ve městech s nepatrným zpožděním zhruba od 60. let. V domácnostech se rychleji oblíbil v Čechách než na Moravě. Především na Valašsku a Slovákku nebyl běžný ještě ani koncem 19. století. Vánoční stromky vytlačovaly ze světnic*

betlémy“ (Vondruška, 1991, str. 84). Záslouhou národopisné výstavy se stává módou a od té doby se začlenil jako symbol do vánočních svátků.

VĚŠTĚNÍ BUDOUCNOSTI

Štědrý den byl nejvhodnější den, kdy se dalo nahlédnout do budoucnosti. Hlavně se to týkalo předpovědi zdraví, budoucího partnera, vdavek a smrti. V minulosti je lidé brali hodně vážně, dnes jsou spíše zábavou. Rozkrojené jablko věštilo dle stavu jadřince, zda bude dotyčný zdravý, šťastný nebo nemocný. Plující lodičky skořápek předpovídaly, jaký bude mít dotyčný rok. Nejhorší bylo, pokud mu zhasla svíčka, a ještě se lodička potopila. Lité olovo sdělovalo, co přinese život. Tvary udávaly štěstí, zdraví, svatbu či smrt. Nejvíce pověr bylo praktikováno svobodnými děvčaty, jež chtěla znát svého budoucího ženicha. Střevíc vhozený svobodnou dívkou ke dveřím symbolizoval dle směru špičky, zda se dívka do roku vdá. Také dvě lodičky na vodě, symbolizující mladý pár, měly ukazovat vyvíjející se budoucnost, dle toho, jak se lodičky na vodě pohybovaly, zda k sobě nebo od sebe. Mnohá tajemství skrývají i rozkvetlé Barborky. Dívky vyháněly psa ze stavení a kterým směrem pes běžel, odtud přijde ženich. Zrcadlení vody ve studánce či potoku ukázalo dívce obraz svatby nebo mládence. Dívky zapracovaly do knedlíků papírky se jmény potenciálních ženichů a knedlík, který vyplaval na povrch jako první, se měl stát ženichem.

MIKULÁŠ, SANTA KLAUS ANEBO JEŽÍŠEK?

Dárky si lidé dávají i v jiných zemích, někdy v jiné dny anebo je naděluje jiná postava např. skřítek, sv. Mikuláš, Santa Klaus. Santa je zkomolení svatého Mikuláše a došlo k tomu díky přistěhovalcům. Napřed si ho představovali jako drobného mužíka v chudém oblečení. Dnešní podoba laskavého staříka s bílým vousem a kápí lemovanou bílou kožešinou pochází z roku 1931 od firmy Coca Cola. Spustila tenkrát doposud největší a nejúspěšnější kampaň na tento nápoj. Hlavní výtvarník firmy vymyslel tuto podobu Santa Klause a firma si na značku i podobu pořídila copyright. A od té doby si spojujeme vzhled Santa Klause s tím z reklamy (Tradice a zvyky – Vánoce, 2021).

NADÍLKA

V písemnostech ze 14. století se uvádí zvyk obdarovávat lidi i dobytek. Řemeslní tovaryši obdarovávali své mistry a ti je za to pohostili. Čeled' dostávala výslužku od svého hospodáře. Dárky si navzájem dávali příbuzní, přátelé, a hlavně pak děti. „*Vlivem německého*

protestantismu obdarovávání dětí na Štědrý den pak postupně vytlačovalo nadílku Mikulášskou a změnily Vánoce ve svátky dětské radosti“ (Vondruška, 1991, str. 84).

PRANOSTIKY

Na Adama a Evu můžeš čekat oblevu.

Když Kateřina po ledě chodívá, Eva potom blátem oplývá.

Na Štědrý večer hvězdičky, ponosou vajíčka slepičky.

Když Vánoce obilí stromy sněhem, tak je posype jaro květem.

Na Boží narození o bleši převalení.

Když svatý Štěpán vyfouká bláto, bude pěkné jaro na to.

„Přes všechny zásahy, které vnesla moderní doba do Vánoc, zůstávají tyto dny stále svátky pokoje a míru v nejširším slova smyslu. Lidé mají k sobě blíž, touží být spolu a prožívat rodinné chvíle. Vánoce patří k té části tradice, která napomáhá i v moderní době obnovovat estetickou jednotu lidského života. Je mnoholetým darem lidské lásky“ (Florec, 1988, str. 99).

4.5.3 Silvestr a Nový rok

Teprve během středověku se sjednotil konec roku na 31. prosince. S tímto dnem není spojován žádný významný zvyk. Lidé pouze navštěvovali kostely, kde děkovali za vše dobré v uplynulém roce a modlili se za dobrý rok následující. Pro vývoj našeho kalendáře měli klíčový význam Římané, kteří původně počítali rok od 1. března. Od roku 153 př.n.l. započali od 1. ledna počítat nový rok. To ovšem platil ještě tzv. juliánský kalendář. Od roku 1582 jej reformoval papež Řehoř XIII. na kalendář gregoriánský, který již počítá s přestupnými roky a tím je přesnější (Vondruška, 1991).

PRANOSTIKY

Na Nový rok dešť, o Velikonocích sních.

Jak na Nový rok, tak po celý rok.

JAK SE NÁM PRODLUŽUJE DEN, DLE PRANOSTIK:

Na Boží narození o kuří pokročení, také o komáří zivnutí nebo bleši převalení.

Na Nový rok o slepičí krok nebo o zajecí skok.

Na Tři krále o tři kroky dále.

Na Hromnice o hodinu více.

4.5.4 Tři králové

Slovo koleda se odvozuje od starořímské svátku, který se odehrával v lednu a nebyl klasickým zvykem vánočním. Původ koledy je obecně velmi starý a vychází z prastarých magických představ lidí. Věřilo se, že pokud je slovo vyřčeno na konkrétním místě, tak může ovlivnit osud a může se materializovat. Na tomto principu je založena i modlitba. Lidé si přáli štěstí, zdraví a úrodu. Ti, kteří přáli, za to dostávali odměnu nebo dárky. Církev se snažila přenést koledy do chrámů, ale to se jí nedařilo, protože pro lidi to byla zábava, v žádném případě však ne dětská. Ve středověku měla institucionální rámec. Pro určité profese bylo stanoveno, na který svátek mohou koledovat a dostávat odměnu. Z této díkce obvykle chodívali chudí přát bohatším. Čili jakési právo bohatších ohodnotit, jak byli spokojeni s jejich prací, a podle toho pak dostávali zapláceno. Bylo to jakési dekretované přilepšení si ke své profesi. V renesanční literatuře se objevují zprávy o hospodářích, kteří se schovávali, aby koledníkům nemuseli nic dát. Koledníci se koledy domáhali, a to někdy dost rozvernými způsoby, jak vypráví Vondruška v cyklu *Tradice a zvyky – Vánoce* (2021). Legenda o putování Třech králů k místu, kde se narodil Ježíšek a donést mu dary, je známá. Nejednalo se však o skutečné krále, ale mudrce. V evangeliu sv. Matouše se nedovíme počet těchto mágů, pouze se udává, že přinesli dary a klaní se Ježíši. Ve středověku kolísá počet těchto příchozích od 2 do 15. Teprve později se ustálil na počtu 3, což bylo pravděpodobně odvozeno od darů, které Ježíškovi donesli. Mělo se jednat o kadidlo, které uvolňuje vonný dým, symbolizuje úctu a navozuje slavnostní náladu. Dále myrtu, která byla používána jako léčený prostředek. Třetí dar zlato, které patřilo a patří mezi nejušlechtlejší kov a je symbolem bohatství (Šottnerová, 2009). Během 12.-13. století roste úcta k těmto mágům, ale také se objevují výklady, o koho vlastně šlo, jelikož se jejich jména v bibli neobjevují. První autor, který uváděl jejich jména, byl kancléř pařížské Sorbonny Petr Comestor, a to Kašpar (Caspar), Melichar a Baltazar (C+M+B). Což jsou dobře nám známé zkratky, které se píšou svěcenou křídou na trámy dveří. Význam však může být jiný, údajně se jedná o exaktní výklad a může být pozůstatkem původního latinského požehnání „*Christis mansionem benedicat*“, což v překladu znamená „*Kristus ať požehná příbytek*“. Další variantou může být původ z doby juliánského kalendáře, kdy počátek roku byl připisován 5. nebo 6. lednu a byl spojován se svátkem boha Aióna. Čili může mít původ ještě z doby pohanských obřadů (Vondruška, 1991). „*Tento den byl významný tím, že byl pokřtěn Ježíš a je tím završeno vánoční období*“ (Šottnerová, 2009, str. 11). Prakticky tímto dnem končí Vánoce, a proto je v mnoha

domácnostech zvykem odstrojit vánoční stromeček. Po Třech králich nastává pro křesťany období klidu až do masopustu a následujícího půstu. V dnešní době je známá hlavně tříkrálová sbírka, kdy se vybírá pro potřebné. Navázala od roku 2000 na sbírku v Olomouci a má obecně mezi lidmi úspěch. Je v ní zapojeno mnoho malých koledníků po celém Česku.

PRANOSTIKY

Na Tři krále – zima stále.

Na Tři krále mnoho hvězd, urodí hodně brambor.

4.5.5 Hromnice

Oslavy začátku února slavili už keltové, což byl předchůdce Hromnic. Světlo ohně mělo magickou, očistnou moc, spálilo vše staré a nečisté a očistilo temnotu. Od Hromnic se den prodlužuje a je to tak vlastně očekávání přicházejících delších dní. Dnes už se však mnoho tradic s tímto svátkem nedodrží.

Světlo od nepaměti symbolizuje dobro a tma zlo. Proto svíčka provází člověka už téměř tři tisíce let. Plamen svíčky je součástí každého obřadu. Jeden obřad je však spojený se svíčkou o něco více, a to jsou svíčky hromničky. Postupným namáčením knotu v horkém vosku a ochlazováním se vyrábí svíčka, které se říká „máčenka“. Následně se svíčka při obřadu posvětil v kostele. Tyto svíčky pak dávali umírajícímu do rukou nebo vedle jeho lože. Rozsvěcely se při bouřce, aby ochránily stavení před blesky. Na Hromnice ženy nesměly šít, protože věřilo se tomu, že jehla může přitahovat blesky ke stavení (Naše tradice: Hromnice, 2021). Dnes už naštěstí máme hromosvody, takže této ochranné funkce již není potřeba. „*Hospodáři obcházel s hromničkou včelí úly, aby jim zajistily hojnost medu*“ (Vondruška, 1991, str. 46). Lidé dodržovali zvyk, že v tento den neklejí, ani toho dne netancují.

Pro církve je tento den mimořádný tím, že Marie přichází do kostela při útěku s Ježíšem a tam potkávají proroka Simeona, který v něm poznal Spasitele. Dle pověsti bylo prorokovi předpovězeno, že nezemře dříve, dokud Spasitele nespatri. Proroctví je naplněno, poznává Ježíše a nazývá jej světlem k osvícení pohanů. Když se toto odehrává, je právě 2. února, 40 dnů po narození Ježíše.

Jedna z pranostik praví, že: „Na Hromnice musí skřivan vrznout, i kdyby měl zmrznout“. Bohužel o skřivana v těchto dnech pravděpodobně jít nemůže. Skřivan odlétá do teplých krajů a v tento den je nepravděpodobné, že by se již vrátil. V polích tak můžeme

zaslechnout spíše Chocholouše obecného, který nejenže neodlétá na zimu pryč, ale má také velmi podobný zpěv skřivanovi (Naše tradice: Hromnice, 2021).

Obr. 17 Prorok Simeon s Ježíškem a Marií (<http://zakrasnejsivimperk.cz/?p=183663>)

Obr. 18 Rituál na ochranu obydlí před blesky s „Hromničkou“
(<http://zakrasnejsivimperk.cz/?p=183663>)

PRANOSTIKY

Na Hromnice jasná noc, bude ještě mrazů moc.

Na Hromnice chumelice, netrvá pak zima více.

Svítlí-li slunce na Hromnice, hojnost žita i pšenice.

Svítlí-li slunce na Hromnice, bude zimy o šest neděl více.

EMPIRICKÁ ČÁST

5 Výzkum

Jak se zmiňuje Gavora (2000), výzkum má mnoho definic a jen těžce můžeme nalézt jednu definici. Výzkumem se snažíme řešit nějaký problém, ale nelze říct, že jej tím vyřešíme, ba naopak, jde o systematickou a opakovanou činnost. Výzkumem docházíme k novým poznatkům anebo dosavadní vyvracíme či potvrzujeme. A i když naše poznání nebude nikdy konečné a úplné, můžeme se snažit jej zdokonalovat a pracovat na tom, abychom dosáhli co nejlepších výsledků. „*V empirickém výzkumu jde především o práci s fakty. Fakta se zaznamenávají, zpracují a interpretují. Interpretaci se získává nový pohled na existující poznatky o daném pedagogickém jevu*“ (Gavora, 2000, str. 11).

5.1 Etapy výzkumu

Stanovení výzkumného problému

Tématem této práce jsou kulturní zvyky a tradice a jejich uplatnění v technických předmětech na 2. stupni ZŠ. Podle tohoto tématu je odvíjen i výzkum. Cílem tohoto výzkumu bylo zjistit, ve kterých předmětech jsou nejčastěji začleňována témata zvyků a tradic. Dále bylo zjišťováno, jak často se tato téma zařazují a která konkrétní témata jsou se žáky probírána. Zajímalo nás, jestli se ve výuce zmiňují jen o nejčastějších tématech, mezi které patří např. Vánoce, Velikonoce, popřípadě masopust, anebo žákům přibližují i méně známé tradice. Další otázky měly zjistit, zda jsou uplatňovány zvyky a tradice i v praktické činnosti a jestli mají žáci šanci si vyzkoušet vyrobit nějaký výrobek, který souvisí s některým se zvyků a z jakých materiálů nejčastěji vyrábějí. Část výzkumu byla věnována i tomu, zda vůbec a případně jak jsou školy vybaveny pro praktické činnosti a jestli tyto předměty vyučují aprobovaní učitelé.

Příprava výzkumné metody

Výzkumným nástrojem byl vlastní dotazník, sestavený z 28 uzavřených, polouzavřených i doplňujících otevřených otázek. Předvýzkum byl proveden u učitelů z různých základních škol. Všichni zkušební respondenti se shodli, že otázky jsou jasné, pochopitelné a srozumitelné.

Sběr a zpracování údajů

Dotazník byl vytvořen v programu Google formuláře, v elektronické podobě byl zaslán hromadným emailem ředitelům základních škol a také umístěn na Facebook skupiny učitelů.

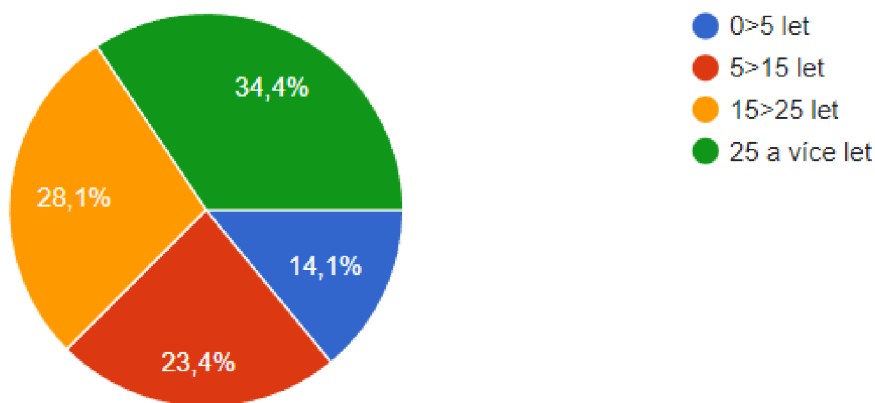
Výhodou je poměrně rychlé shromáždění dat od většího počtu respondentů (Chráška, 2006). Tento výzkum byl realizován jako kvantitativní, kde jsem pracovala a vyhodnocovala číselné údaje vzhledem k již zmíněnému stanovenému problému.

5.2 Analýza a interpretace získaných údajů

5.2.1 Profil respondentů

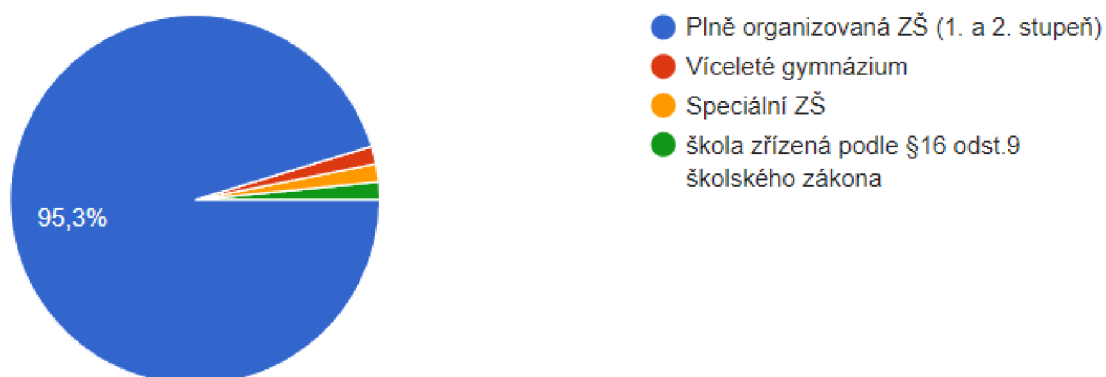
Dotazníkem byli osloveni 2.11.2021 mailem ředitelé škol z Moravskoslezského, Zlínského a Jihočeského kraje. Přestože bylo odesláno okolo 1000 mailů, ochota vyplňovat byla velmi malá. Většina ředitelů neodpověděla a bohužel pokud byly zpětné odpovědi, byly ve smyslu, že učitelé nemají čas vyplňovat dotazníky, že jsou zahlceni velkým množstvím podobných žádostí, a tudíž to učitelům ani nepředají. Někteří ředitelé nám psali, že u nich žádné předměty technického charakteru ani praktických činností nevyučují, případně, že nemají vůbec prostory, kde by mohla výuka probíhat, tudíž nám dotazník nevyplní. Pouze jeden ředitel odpověděl, že dotazník přepošle učitelům, kterých se to týká. K datu vyhodnocování dotazníku 21.11.2021 bylo tak pouze **64 zaznamenaných odpovědí**.

Otázka č. 1: Vaše délka praxe

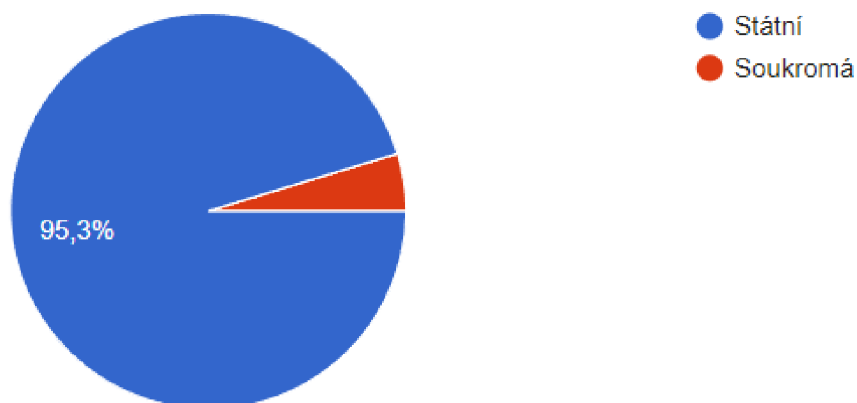
První graf nám znázorňuje délku dosažené pedagogické praxe respondentů. Největší skupinu nám tvoří s 34,4% učitelé s praxí na 25 let a více a hned druhou skupinou jsou učitelé s délkou praxe 15-25 let. Třetí skupina jsou učitelé s praxí 5-15 let a nejmenší zastoupení je do pěti let praxe a to pouhých 9 učitelů z 64 celkových respondentů, což představuje 14,1 %. Dotazník tak vyplnilo 62,5 % pedagogů, kteří působí ve školství více jak 15 let. Tento výsledek je důkazem toho, co se již delší dobu objevuje ve statistikách, a to, že ve školství pracují hlavně starší pedagogové a mladší o toto povolání příliš zájem nemají.

Otázka č. 2: Na jakém typu školy působíte?

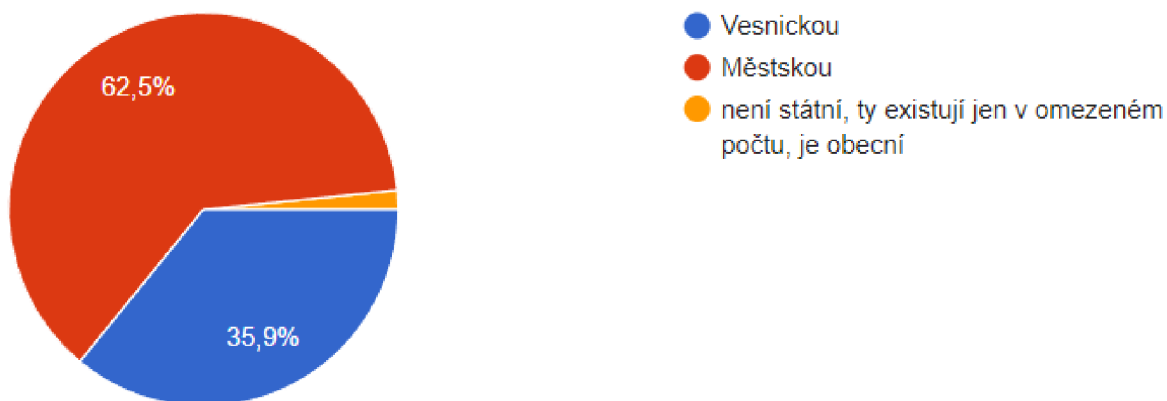
Z oslovených škol odpovědělo v 95,3 % plně organizované ZŠ, z víceletých gymnázií a speciálních ZŠ odpovědělo po jednom z respondentů a také jedna škola, kde je zřízena třída podle §16 odst. 9 školského zákona, které je možné zřízovat pouze pro děti nebo žáky s mentálním, tělesným, zrakovým nebo sluchovým postižením, závažnými vadami řeči, závažnými vývojovými poruchami učení, závažnými vývojovými poruchami chování, souběžným postižením více vadami nebo autismem. Překvapilo mě, že ač byly osloveny dle rejstříku škol i víceletá gymnázia, do uzavření sběru dat odpovědělo pouze jedno. Praktické činnosti nevyučují, ani nemají zájem o vybudování dílny. Pokud něco vytvářejí tak pouze k tématu Vánoc a Velikonoc. Také speciální ZŠ nemá vybudovanou dílnu, a přitom připravují žáky převážně k manuálním zaměstnáním, proto byla tato odpověď překvapivá.

Otázka č. 3: Vaše škola je?

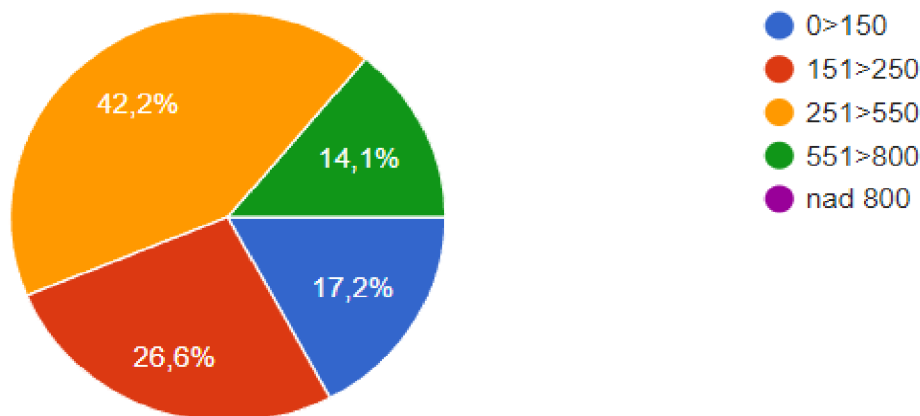
Respondenti byli z 95,3% školy státní, což je 61 škol oproti 3 školám soukromým. Dle výsledků otázek 2 a 3 je patrné, že tímto je výzkumu založen hlavně na odpovědích ve státních plně organizovaných ZŠ.

Otázka č. 4: Považujete školu, kde působíte za?

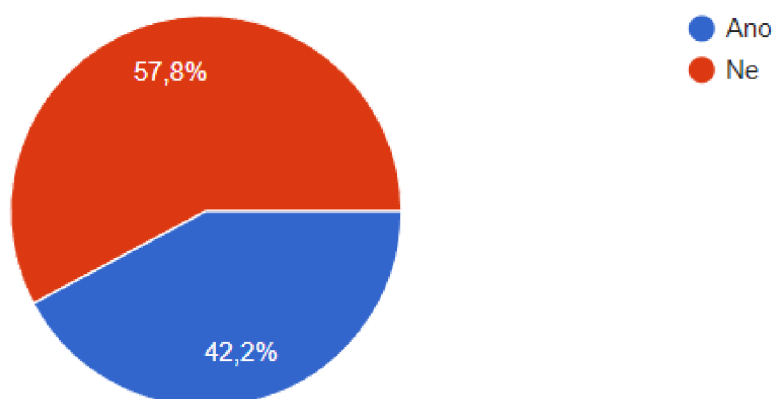
Respondenti považují školu, kde působí z 62,5 % za městskou a z 35,9 % spíše za vesnickou, jedna škola se zařadila do kategorie školy obecní.

Otázka č. 5: Kolik žáků navštěvuje školu kde působíte?

Největší podíl a to 42,2 % odpovědí pochází ze škol, kde je počet žáků v rozmezí 251–550, druhou nejčastější školou dle počtu žáků 26,6 % byly školy v rozmezí 151-250 žáků. Menší zastoupení měly školy, kam dochází 0-150 žáků, což je ve vzorku 11 škol a nejmenší počet 14,1 % činilo 9 škol, kde mají 551-800 žáků. Do průzkumu se nezapojila žádná ze škol nad 800 žáků.

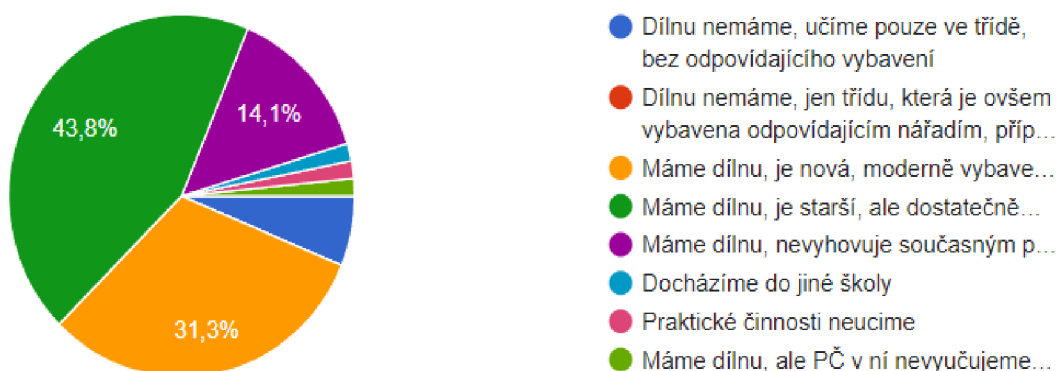
Otázka č. 6: Máte vystudován obor technických předmětů/technickou výchovu a praktické činnosti nebo obdobný studijní program?

Přesto, že byl dotazník určen učitelům, kteří vyučují technické předměty anebo praktické činnosti, je dle odpovědí zřejmé, že tyto předměty na školách neučí aprobovaní učitelé a to z 57,8 % respondentů. Aprobovaně tak tyto předměty učí jen 42,2 % učitelů.

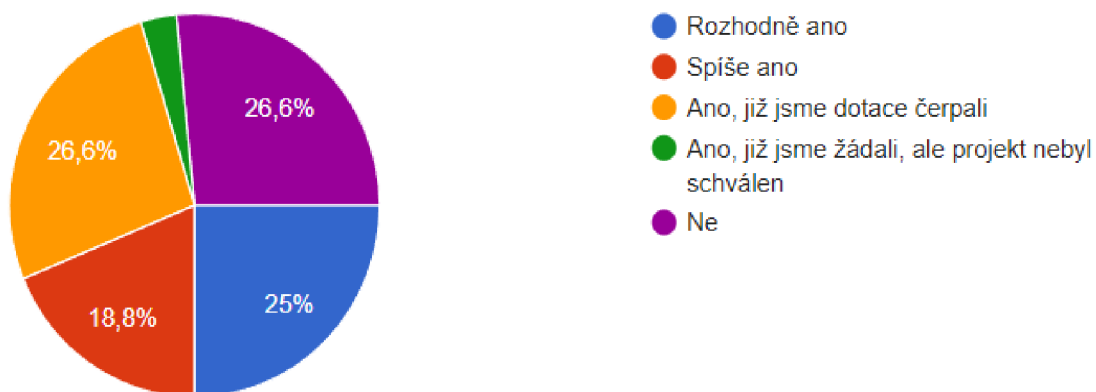
5.2.2 Vyhodnocení dotazníku

Otázka č. 7: Jak hodnotíte prostor, kde výuku praktických činností vyučujete?

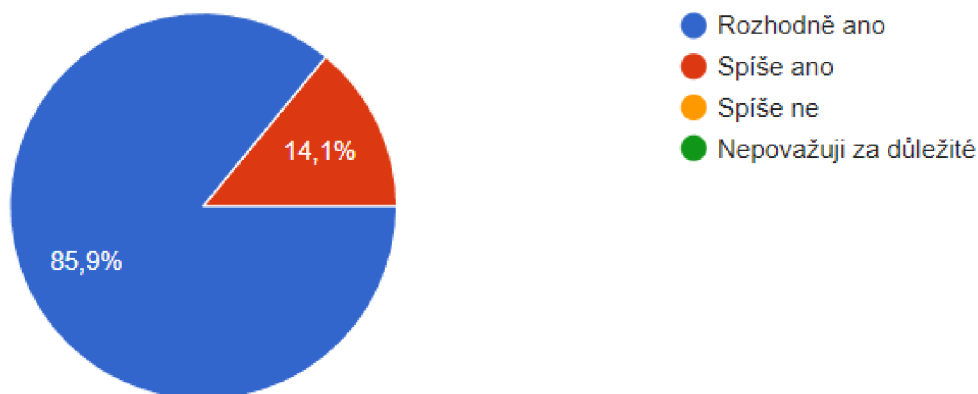
Z dotazníku vyplynulo, že mají dílnu sice starší, ale dostatečně vybavenou, necelých 44 % a 31,3 % mají dílny nové a moderně vybavené. To je 75 % škol, kde považují podmínky za vyhovující. Bohužel ti, co dílnu mají a nevyhovuje současným podmínkám je 14 % a dílny vůbec nemá 6,3 % zúčastněných škol. Z průzkumu tak vyplývá, že 20 % škol nemá odpovídající podmínky na výuku. Jednu odpověď jsme zaznamenali, že dochází do jiné školy, také, že praktické činnosti vůbec neučí (odpověď gymnázia) a jednu, že ač dílnu sice mají, přesto v ní praktické činnosti nevyučují, protože není vybavená.

Otázka č. 8: Měla by Vaše škola zájem o případné využití dotací na zbudování nové dílny?

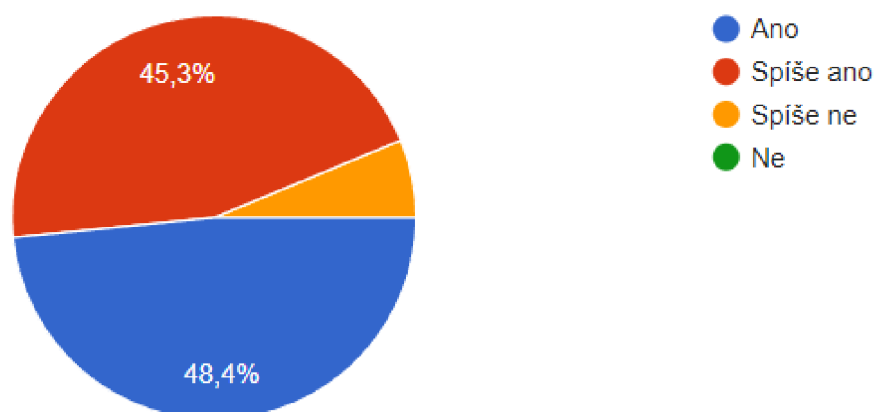
Tato otázka nám v odpovědích koresponduje s předchozí otázkou. Z odpovědí nám vyplývá, že ty školy, které mají dílny nově zbudované, pravděpodobně čerpaly z dotací 26,6 % a ty, co mají dílny starší anebo žádné, mají zájem o případné dotace. Dotazník nám však ukázal, že velký počet škol, a to 26,6 %, nemá zájem o případné dotace na zbudování dílen.

Otázka č. 9: Považujete za důležité vést žáky k praktickým činnostem?

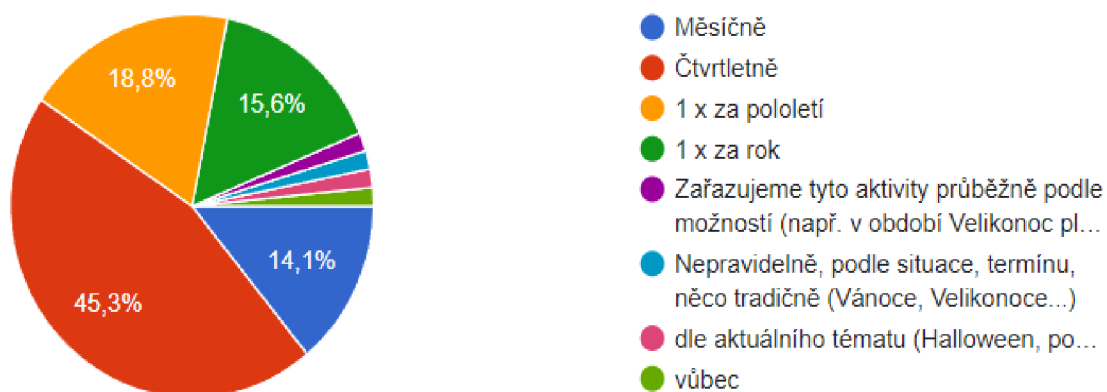
Všichni respondenti se shodují, že je důležité vést žáky k praktickým činnostem. Rozhodně ano uvedlo 86 % a spíše ano 14 % respondentů.

Otázka č. 10: Myslíte si, že tvořivé manuální činnosti žáky baví a jsou pro ně atraktivní?

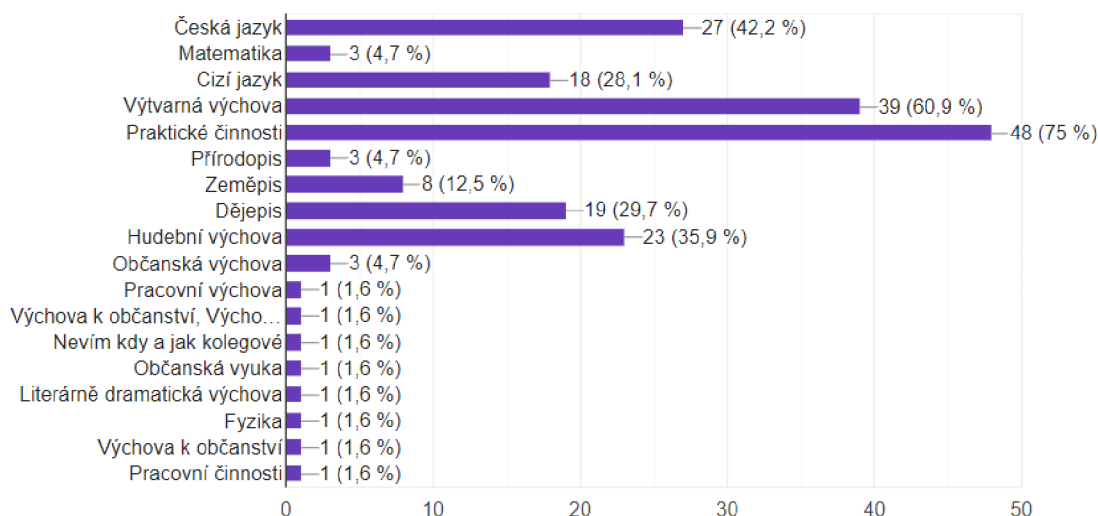
Také v této otázce je téměř shoda v odpovědích, kdy si myslí, že manuální činnosti žáky baví, pouze 4 (6,3 %) odpověděli, že spíše ne. Myslíme si, že je dobrý výsledek vědět, že žáky manuální činnosti baví. O to snazší by pak mělo být tyto předměty vyučovat.

Otázka č. 11: Jak často zařazujete téma lidových zvyků a tradic do výuky?

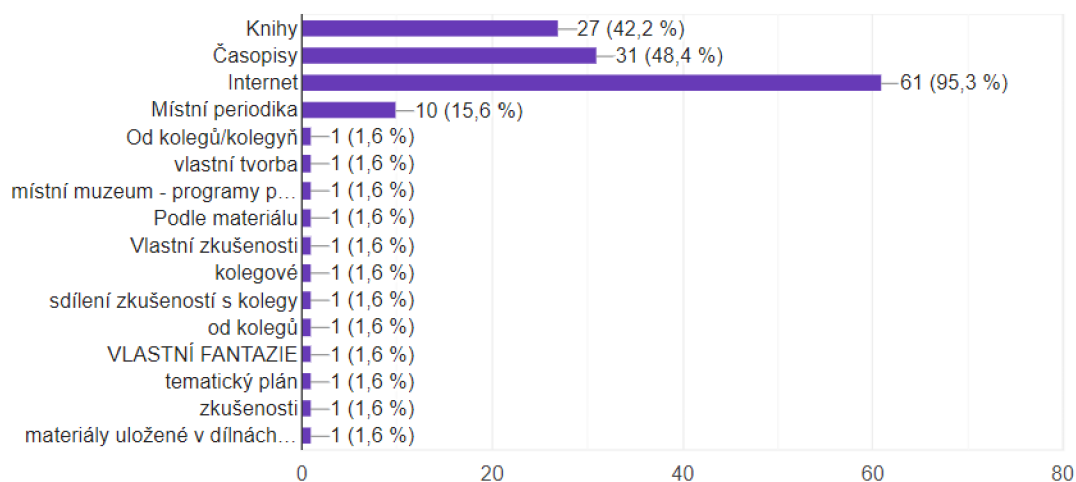
Témata zvyků a tradic zařazují respondenti ze 45,3 % čtvrtletně, 18,8 % jednou za pololetí a 15,6 % pouze jednou za rok. Měsíčně zařazuje témata do výuky pouze 9 odpovídajících což činí 14,1 % respondentů. 3 respondenti odpověděli, že témata zařazují nepravidelně, podle možností, avšak shodně odpovídají, že se jedná o Vánoce, Velikonoce a Halloween, jedna odpověď byla, že témata nezařazují vůbec.

Otázka č. 12: Ve kterých předmětech na II. stupni zařazuje témata lidových tradic a zvyků?

Respondenti měli možnost zvolit více odpovědí a nejčastěji uvádějí praktické činnosti a to celých 78 %, významné zastoupení 61 % má výtvarná výchova, český jazyk 42,2 %, hudební výchova 35,9 %. Dějepis dosáhl 29,7 % a cizí jazyk téměř shodně 28,1 %, což je 19 a 18 odpovědí z celku. V zeměpise 12,5 % a v občanské výchově 9,3 %. Shodný počet odpovědí dosáhla matematika, přírodopis a to 3 odpovědi (4,7 %). Po jedné odpovědi měly fyzika a literárně dramatická výchova.

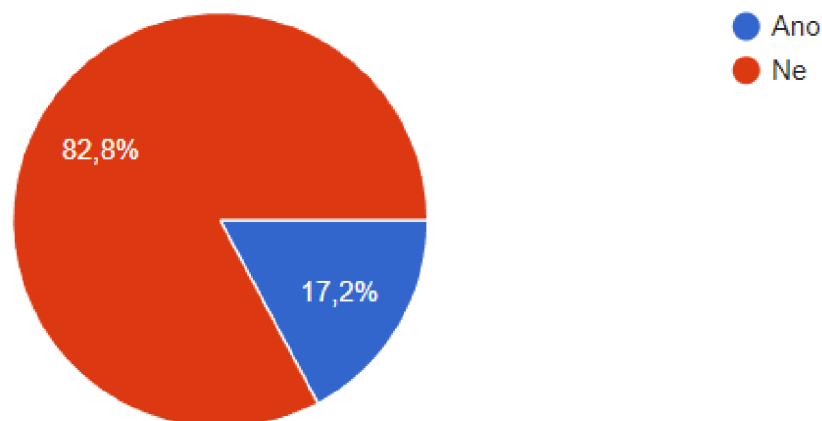
Otázka č. 13: Odkud čerpáte inspiraci do hodin praktických činností?

Největším a nejvýraznějším zdrojem pro čerpání inspirací je internet a to z 95,5 %, následují časopisy 48,4 % a knihy 42,2 %, místní periodika zaujala 4. místo z 15,6 % a dále se

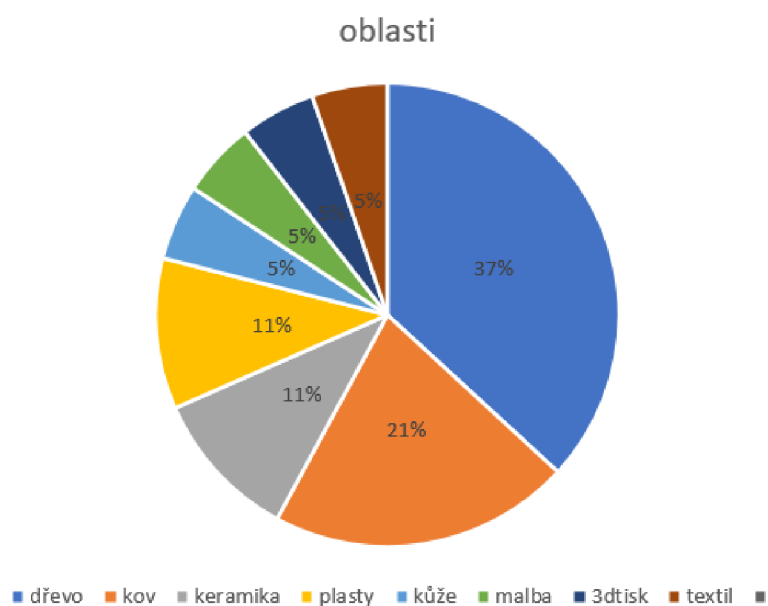
již jednalo o jednotlivé odpovědi, např. od kolegů, vlastní tvorba, fantazie, zkušenosti a také inspirace, co nacházejí v dílnách, zřejmě přípravy od předchozích kolegů.

Otázka č. 14: Máte potřebu dozdělání se v některé z oblastí zpracování materiálů?

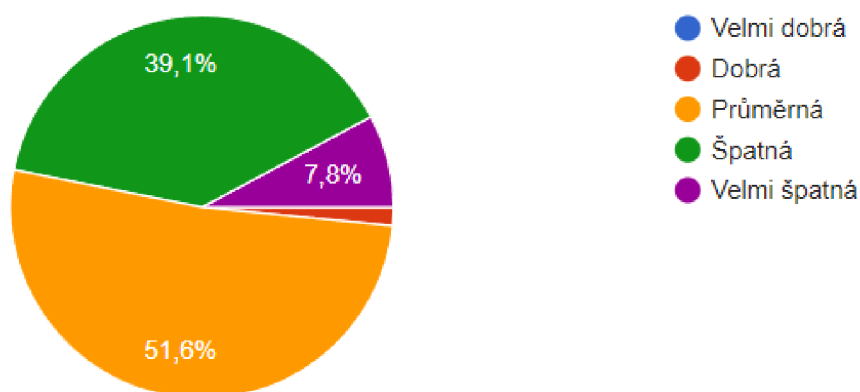
Tato otázka má překvapivý výsledek v odpovědích. Celkem 82,8 % odpovědělo, že nemají potřebu dozdělávání se v oblasti zpracování materiálů. Pouze 17,2 % respondentů by mělo zájem. Je zvláštní, že v dnešní době rychlého pokroku v různých odvětvích nemají zájem zjistit si něco nového, co by jim ve výuce pomohlo a nasměrovalo. Dle uvedené délky praxe máme starší generaci učitelů, takže to buď vypovídá o tom, že už nemají zájem o dozdělávání a zjišťování novinek anebo mají pocit, že toho ví dost a nemusí výuku nijak měnit.

Otázka č. 15: Pokud jste uvedli ANO, uveďte max. 3 oblasti.

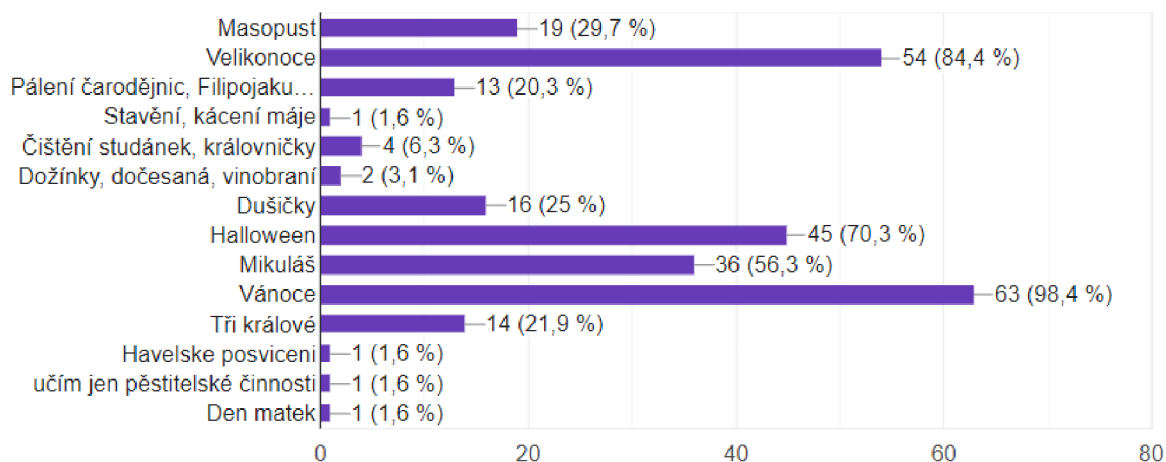
Respondenti, kteří uvedli, že by měli zájem se do vzdělávat z některých oblastí, projeví největší zájem o dřevo a to z 37 %, dále kov z 21 %, keramiku a plasty 11 %, zmíněna byla i kůže, technika malby, 3D tisk a zpracování textilu.

Otázka č. 16: Jak hodnotíte znalost žáků v jejich znalostech a dovednostech při práci s materiálem a nářadím, se kterými přicházejí na začátku 6. třídy?

Velmi překvapivým výsledkem bylo zjištění, že 39,1 % uvádějí odpověď špatná a dokonce 7,8 % odpovědí bylo velmi špatná znalost. Bohužel, také jako průměrnou ji označilo 51,6 % respondentů a jeden odpověděl jako dobrá. Odpověď velmi dobrá vůbec nebyla označena. Tento výsledek odpovědí je znepokojující.

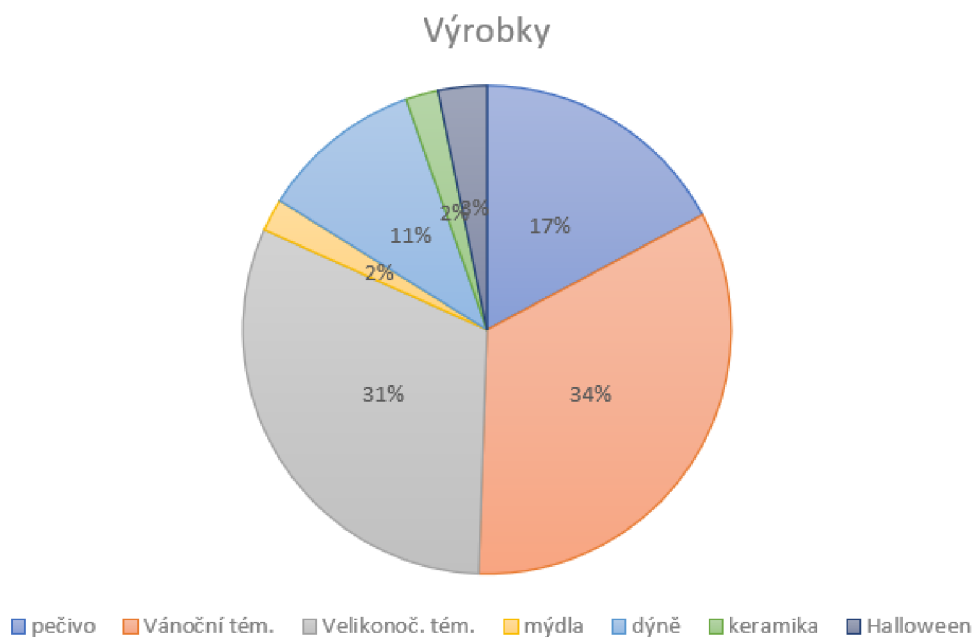
Otázka č. 17: Ke kterým z uvedených svátků a tradic vyrábíte se žáky výrobky?

V této otázce bylo možné uvést více odpovědí. Potvrdilo se, že nejčastějšími tématy, kdy učitelé se žáky něco vyrábí, jsou Vánoce (63 odpovědí), Velikonoce (54 odpovědí), Halloween

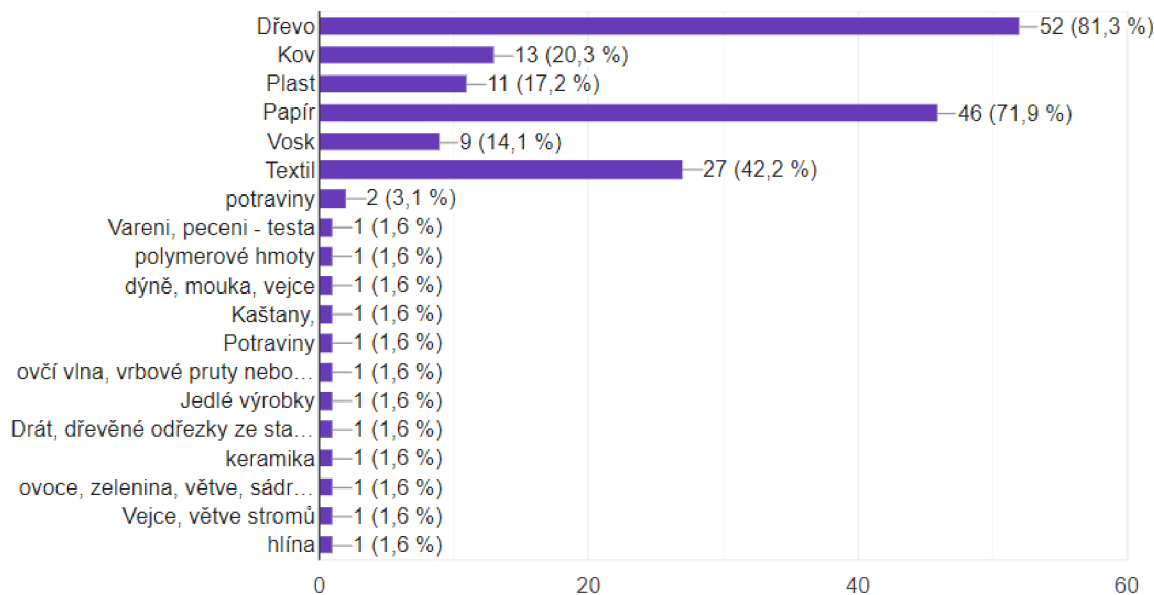
(45 odpovědí), Mikuláš (36 odpovědí), a masopust (19 odpovědí). Oblíbeným tématem jsou stále i Dušičky (16 odpovědí), Tři králové (14 odpovědí) a pálení čarodějnic (13 odpovědí). V odpovědích se však objevilo i téma čištění studánek a královničky, dožínky, stavění máje a den matek.

Otázka č. 18: Můžete uvést tři nejčastěji vyráběné výrobky ke zvykům a tradicím?

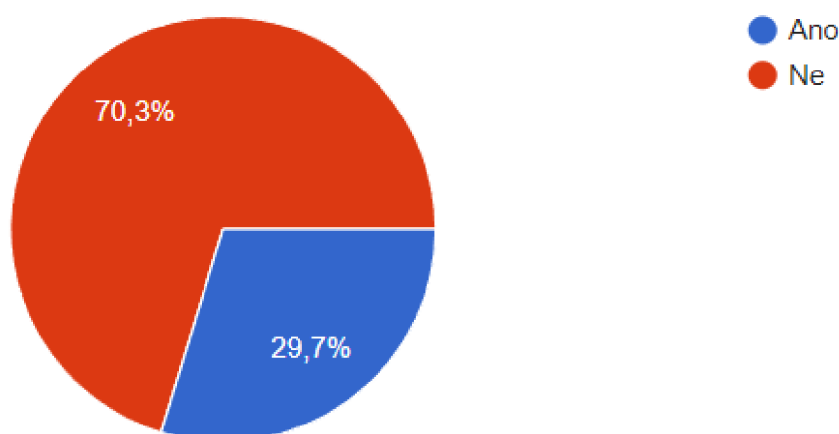
V závislosti na předchozí otázce se projevily dle očekávání i odpovědi v následující otázce. Nejvíce výrobků vyrábějí k tématům Vánoc a Velikonoc. Výrobky k těmto zvykům jsou nejčastěji svícný, věnce, stromečky, perníčky, betlémy, dekorace. K velikonočnímu tématu se opakovaly nejčastěji výrobky jako pomlázky, vajíčka, zajíčci a věnce. Velké zastoupení mělo také pečení pečiva, cukroví, hnětýnek, lineckého pečiva. Halloween se také drží v oblíbenosti, hlavně dýně a lampiony. Po jednotlivých odpovědích měly pak výrobky z keramiky, mýdla, vařečky, lžice, vyřezávaná prkénka, tepané plechové ozdoby, výrobky z listí a drátěné šperky.

Otázka č. 19: Z jakých materiálů nejčastěji vyrábíte?

Nejčastějším materiálem používaným na výrobu uvádějí z 81,3 % dřevo, následuje papír 71,9 %, třetím je textil 42,2 %. Menší zastoupení má kov, plat a papír. Následovaly pak jednotlivé odpovědi, a to především potraviny, zelenina, ovoce, těsta, pečení a vaření, keramika, sádra, hlína a větve.

Otázka č. 20: Je ve Vaší obci zájmová skupina, která udržuje nějaký lidový zvyk? Např. krojový, rukodělný, hra na dobový nástroj?

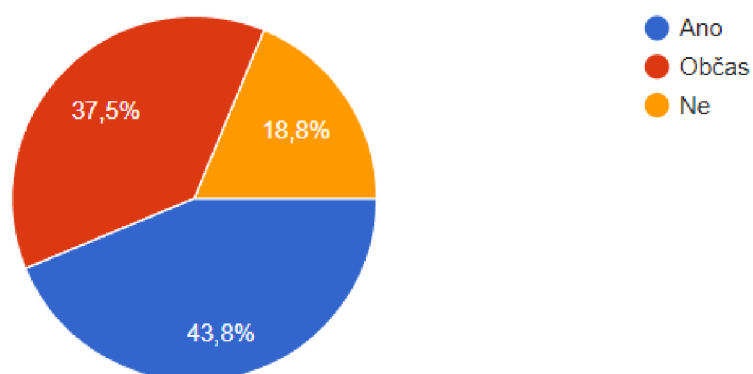

Pouze 29,7 % respondentů uvedlo, že v jejich obci působí nějaká zájmová skupina, která udržuje lidové zvyky.

Otázka č. 21: Pokud jste v předchozí otázce odpověděli ano, uveďte, jaká skupina nebo zvyk?

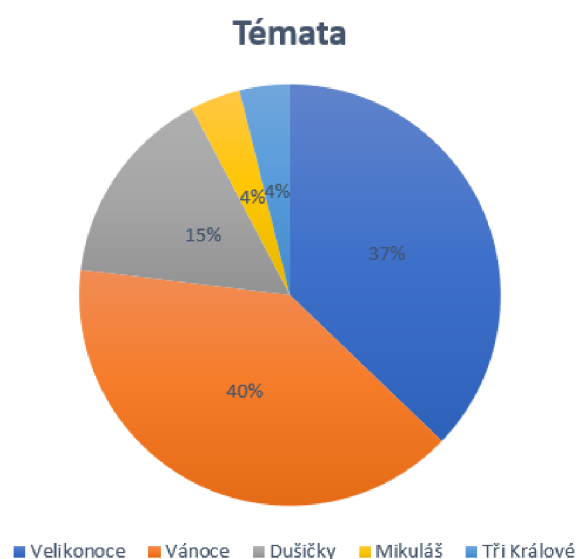
Nejčastější odpovědí byl folklorní soubor a to 7 respondentů, dále paličkování a vyšívání po 3 odpovědích a pak po jedné odpovědi cimbálová skupina a tradiční řemesla. Někteří respondenti na otázku odpovídali ve smyslu tradičních akcí, jako je pálení čarodějnic, masopustní občůzky, jarmarky, tudíž otázka nebyla úplně přesně pochopena.

Otázka č. 22: Zařazujete do výuky kromě tvorby výrobků také teorii (např. vyprávíte si o pranostikách, pověrách)?

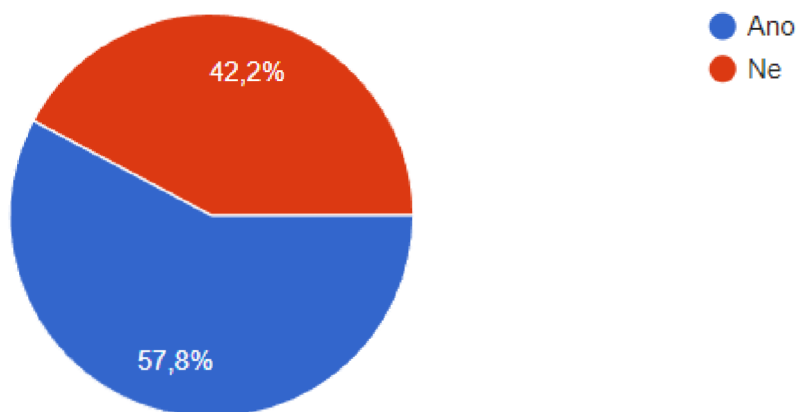
Pranostiky a pověry zařazují do výuky ve 43,8 %, občas 37,5 %. odpověď „Ne“ uvedlo překvapivě 18,8 % respondentů.

Otázka č. 23: Uveďte, k jakému tématu nebo konkrétnímu datu teorii zařazujete?

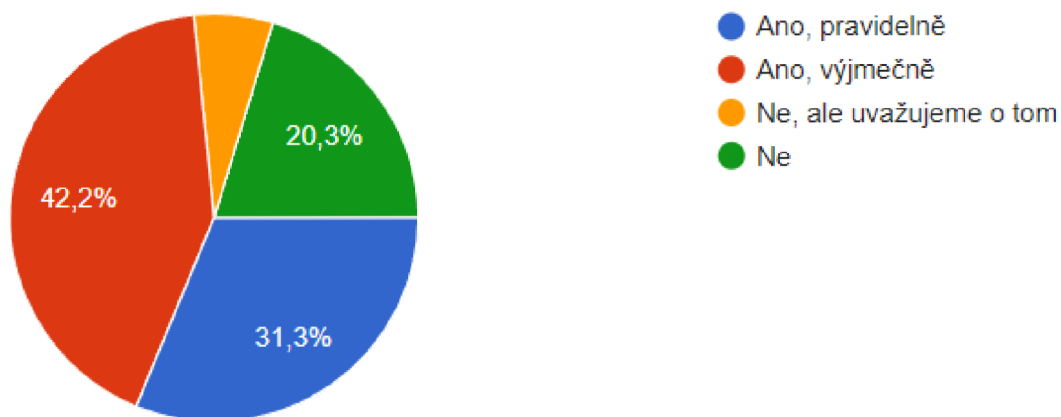
Dle očekávání byla nejčastěji uváděná témata Vánoc (40 %), Velikonoc (37 %), Dušičky (15 %), Mikuláš a Tři králové (4 %). Po jednotlivých odpovědích jsme zaznamenali např. ke všem svátkům v průběhu roku, dále pálení čarodějnic, sv. Lucie, sv. Jiří a vynášení Morany. Někteří se zmínili, že témata zařazují v pozemcích, obecně při tématu zpracování dřeva, kovu a plastů.

Otázka č. 24: Zařazujete do výuky témata zvyků a tradic Vašeho regionu?

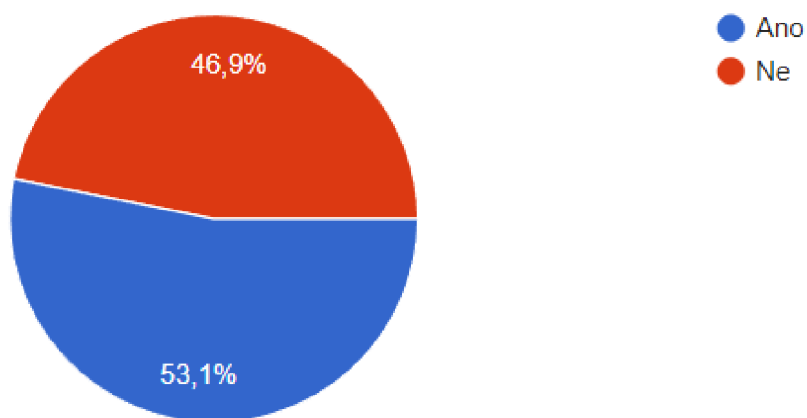
Pouze 57,8 % respondentů zařazuje do výuky témata z vlastního regionu a 42,2 % odpovědělo ne.

Otázka č. 25: Organizuje Vaše škola projektové dny, kde jsou zařazeny praktické činnosti?

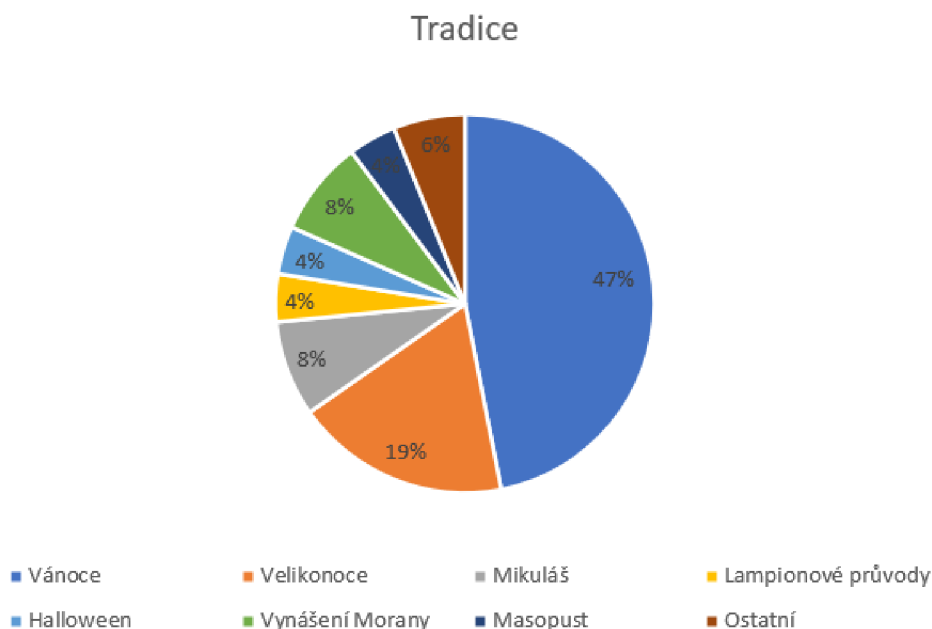
Výsledky této otázky prokázali, že školy výrazně do projektových dní zařazují praktické činnosti. Na možnost „ano, pravidelně“ odpovídali ve 31,3 %, na „ano výjimečně“ 42,2 %, odpověď „ne, ale uvažujeme o tom“ uvedlo 6,3 %, pouze 20 % odpovědělo ne.

Otázka č. 26: Organizuje nebo podílí se Vaše škola na akci, která souvisí s lidovými tradicemi?

Školy se podílí na akcích, které souvisí s lidovými tradicemi v 53,1 %, 46,9 % odpovědělo, že se na takovýchto akcích nepodílí.

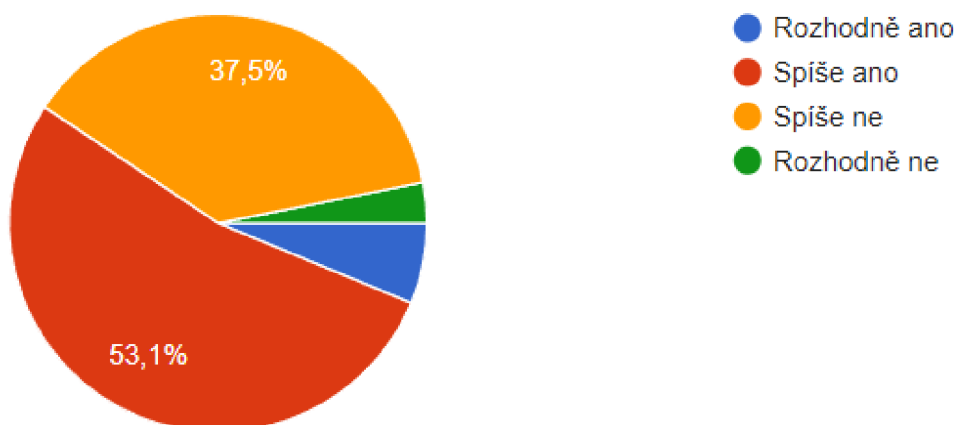
Otázka č. 27: Pokud ano uveďte, ke kterým lidovým tradicím.

Podle očekávání se opět v největším počtu odpovědí opakovali Vánoce (47 %), kam patří zejména tradiční vánoční jarmarky, dílny, trhy, rozsvěcování stromku a betlémy. Stále velké zastoupení měly Velikonoce (19 %) a s tím spojené trhy a dílny, častý podíl má i organizování Mikuláše (8 %) a jeho průvodu, stejně tak vynášení Morany či Mařeny (8 %).

Minimálně organizují lampionové průvody a také masopust (4 %). Jako jednotlivé odpovědi jsme zaznamenali stavění a kácení máje, pálení čarodějnic.

Otázka č. 28: Je dle Vašeho názoru dostatečně věnován čas ve výuce tématům zvyků a tradic?

Nejčastější odpovědí, a to více jak polovina (53,1 %), uváděli „spíše ano, „rozhodně ano“ zvolilo odpověď 6,3 %, „spíše ne“ je názoru 37,5 % a za „rozhodně ne“ 3,1 % respondentů.

5.2.3 Celkové shrnutí výsledku dotazníku

Otázky v dotazníku jsme koncipovali tak, abychom zjistili nejen odpověď na to, jak jsou zařazovány zvyky a tradice v technických předmětech, ale abychom se dozvěděli i související informace, které nám pomohou udělat si větší představu o tom, jak jsou zvyky a tradice vyučovány, v jakých podmínkách, jaké zvyky se nejčastěji objevují ve výuce, co nejčastěji s dětmi vyrábějí a jaké používají materiály.

V předchozím vyhodnocení jednotlivých otázek jsme se již zmínili o tom, že složení respondentů z hlediska délky praxe bylo více jak polovina s delší praxí než 15 let a také, že nám odpovídala většina státních plně organizovaných ZŠ. Zajímavým výsledkem bylo, že ačkoliv nadpoloviční většina nemá vystudovaný obor technické předměty, výchovu nebo praktické činnosti, odpovídali, že nemají zájem o prohloubení znalostí ve zpracování materiálů. Výsledky ukazují, že při výrobě výrobků se žáky používají většinou tradiční materiály, jako jsou dřevo, papír a textil. Zde právě asi vidíme největší potenciál, kde by mohlo dojít ke změně, pokud by byl větší zájem i o jiné materiály. Přece jenom v dnešní době máme možností mnohem více a je škoda, že se většinou zůstává u klasických materiálů.

Zvyky a tradice uplatňují ve výuce napříč všemi předměty, což je velmi potěšující výsledek. Zařazují do výuky nejen samotné praktické činnosti, ale zmiňují i teorii. Co se týká

vybavení a podmínek pro praktické činnosti, je velmi pěkným výsledkem, že velká část škol má nově vybudované dílny, případně dobře vybavené. Pokud školy vhodné prostory nemají, je vidět zájem o možnost využití dotací. Určitě pro výuku a práci žáků je důležité kvalitní zázemí, které se pak odráží v jejich výsledcích. Z odpovědí je patrné, že se žáky aktivně pracují a témata zvyků a tradic využívají nejen ve školách, ale zapojují se i do projektových dní. Potěšujícím výsledkem je, že praktické činnosti žáky baví. Na druhou stranu, dle názoru respondentů, nemají příliš dobrou připravenost v dovednostech při práci s nářadím a materiálem, se kterým pak přicházejí na druhý stupeň.

Výsledky nám dle očekávání ukázaly, že nejčastějšími zvyky a tradicemi, které zařazují do výuky a případně vyrábějí nějaké výrobky jsou Vánoce, Velikonoce, Mikuláš a Halloween. Myslíme si, že je to odraz naší společnosti, kdy právě tyto svátky jsou nejvíce medializovány a stávají se velkým obchodním artiklem. Bohužel, ostatním již nebývá věnováno tolik času a jsou zde patrné spíše krajové a místní zvyklosti. Jak z výsledků vidíme, není již v obcích tolik tradičních souborů, které by je udržovaly. Což bylo patrné i v odpovědích, nakolik využívají ve výuce zvyky jejich regionu. Pokud nebudou místní zvyky udržovány v podvědomí mladší generace a nezapojíme ji, nemůžeme chtít, aby se pak udržely a pokračovaly dál.

PRAKTICKÁ ČÁST

6 Výroba Morany v rámci výuky ve třídě

K této diplomové práci jsme chtěli v rámci praktické činnosti vyrobit s dětmi na druhém stupni nějaký výrobek, který bude z některých zmiňovaných zvyků a tradic v této práci. Zvažovali jsme, který výrobek není běžně v hodinách vyráběn a současně si žáci vyzkouší několik technik současně. Po domluvě s učitelkou jsme zvolili výrobu Morany. U tohoto výrobku si žáci vyzkouší metodu „kašírování“, šití oděvu, řezání, vrtání i spojování, práci s tavnou pistolí atp. Výrobek jsme plánovali vyrábět v únoru a završením měla být i procházka do přírody, kde bychom si zahráli na vynášení Morany. Poté bychom ji obřadně vhodili do vody. Bohužel covidová situace naše plány změnila a výrobek jsme započali vyrábět až na přelomu května a června. Dětem jsme však slíbili, že na jaře, pokud nebudou nějaká opatření, tak si Moranu se zpožděním vyneseme. Bohužel, fotky do této práce z časových důvodů již zařazovat nebudeme.

6.1 Příprava

Předmět: Práce s materiály

Ročník/třída: 6. třída

Zhotovení Morany

Počet žáků, jejich vstupní úroveň a případná specifika: 10 žáků

VC tematického /časového celku/ 45 min	Zhotovit a ozdobit Moranu dle svých možností. Spolupracovat a radit se se spolužáky při tvorbě a říct si o pomoc.		Způsob ověření, zda byl VC naplněn	Analýza výsledného výrobku, diskuse, pozorování.	
Výuková jednotka č.	Výukový cíl výukové jednotky	Způsob ověření, zda byl VC naplněn	Učivo	Hlavní strategie (metody, formy, učební úlohy, pomůcky, potřeby...)	Mezipředm. vztahy, přesahy, integrace učiva, KK aj.
1	Vytvořit dle zadaných rozměrů jednotlivé části, vysvětlit použité techniky. Diskutovat o důležitosti správného postupu a pečlivosti u zhotovení jednotlivých částí.	Diskuse, analýza úloh	Základní techniky řezání a spojování dřeva, kaširování.	Dovednostně praktické, nářadí, lepidlo, papíry.	Vybrané kapitoly z dějepisu
2	Ušít a ozdobit šaty Morany. Je ochoten požádat si o pomoc.	Pozorování, analýza výsledků činností	Tvorba základních ručních stehů	Šicí potřeby	Kompetence k práci, řešení problémů,
3	Zkompletovat Moranu a dozdobit. Dokáže si říct o pomoc při tvorbě.	Pozorování, analýza výrobku	Lidové tradice a zvyky	Pomůcky na dokončení, fixa, tavná pistole, provázky	Výchova demokratického občana

6.2 Pracovní list

MORANA

Kdo může vyrobit?

Vhodné pro žáky od 6. ročníku základní školy. V případě vybavení dílny šicím strojem, žáci mohou vyrobit látkové části na šicích strojích (při zajištění bezpečnosti).

Za jak dlouho se to stihne?

Doporučujeme v rámci vyučovacího předmětu Práce s technickými materiály vyhradit min. 3 vyučovací hodiny.

Kdo zpracoval námět a výrobek doporučuje?

Iveta Králová

Co se žáci naučí?

Očekávané výstupy učení:

- provádí přiměřeně náročné ruční zpracování dřeva, textilního materiálu a papíru
- zvolení správného stehu na konkrétní pracovní operaci
- z nabídky zvolí vhodný materiál a pracovní postup; při zhotovování výrobku dodržuje daný sled výrobních operací
- při zpracování materiálu bezpečně využívá nářadí a pomůcek
- kreativní práce na individuální výzdobě

Konkrétní dovednosti:

- měření, řezání, stříhání a lepení materiálu
- práce s pilkou, aku vrtačkou, klíčem, tavnou pistolí, jehlou, nůžkami, špendlíky, lepení – kašírování

Jaký materiál a pomůcky potřebujeme?

Pracovní prostory:

- školní třída, dílna

Materiál:

- dřevěné latky, šroubek s matkou na osu
- staré triko
- textilní materiál a šicí potřeby na šaty
- novinový papír, provázek, lepidlo (na tapety) a balonek, kousek vlny (na vlasy)
- výplň na tělo (noviny), fix
- ozdoby (vyfouklá vejce, provázek)

Pomůcky:

- nůžky, špendlíky, šicí jehla, pilka, aku vrtačka, klíč, tavná pistole

Pracovní postup

1. Vytvoření středového kříže – z dřevěné laťky uříznout dva kusy, vyměřit umístění, vyvrtat dírky a spojit šroubem s matkou.
2. Hlava – nafouknout balónek do požadované velikosti. Smíchat sypké lepidlo s vodou ve správném poměru. Kousky novinového papíru postupně polepit balónek.
3. Ruce – novinovým papírem vytvarovat 2 koule a pro zpevnění omotat provázkem.
4. Vyfouklá vejce navléknout na provázek.
5. Šaty – uštíhnout dle velikosti kříže tvar šatů, ozdobný límeček a zástěrku.
6. Na přední díl našít předním stehem zástěrku.
7. Sešít švy šatů – předním stehem ručním nebo na stroji.
8. Kolem průkrčníku našít ozdobný krajkový límeček.
9. Nasadit na kříž hlavu, přes ni naaranžovat bílé plátno, uvázat pod krkem.
10. Tavnou pistolí nalepit vlasy na hlavu – stačí část ofiny, která bude vidět pod šátkem (později uštíhnout a upravit dle potřeby).
11. Kompletování – navléknout triko na kříž, vycpat novinami a vytvarovat hrudník, dole zavázat.
12. Konce rukávů přetáhnout přes papírové ruce, zavázat, urovnat, vytvarovat a opět zavázat.
13. Navléknout šaty, urovnat, převázat v pase pruhem látky.
14. Urovnat límeček u průkrčníku, případně vzadu zapošít nebo zavázat.
15. Přivázat konce rukávů.
16. Nasadit hlavu.
17. Uvázat šátek na hlavu.
18. Tužkou naznačit obličej, fixem zvýraznit a uštíhnout ofinu.
19. Uvázat ozdobu vajec.

Obrazová příloha:

ZÁVĚR

Téma diplomové práce jsem si zvolila proto, že mě vždy bavila historie a rukodělné činnosti. V průběhu studia tohoto velmi širokého tématu jsem zjistila mnoho nových informací, které se týkaly původu jednotlivých zvyků, ale také jaké rituály se k nim pojí. Knihy, ze kterých jsem čerpala, byly poutavé, poučné a některé velmi podrobné. U některých informací se však zdroje rozcházely, což je možná dáno tím, že každý region má zvyky odlišné, a proto i informace mohou být někdy matoucí. Velmi poučná byla videa, která jsem k těmto zvykům shlédla. Scénáře videí vycházely pravděpodobně z knih, které jsem prostudovala, ale i tak ve videích bylo spousta dalších zajímavostí a názorných ukázek, které v knihách nenajdeme.

Tato práce je rozdělena na tři části a to teoretickou, empirickou a praktickou část. V první se věnujeme blíže tématům tradic a zvyků a jejich zařazení v RVP. Dále jsme se zabývali technickým vzděláváním a výukovými metodami vhodných při výuce zvyků a tradic. Část byla věnována také charakteristice žáka v období dospívání. Přestože je téma zvyků a tradic obsaženo v RVP, na žádnou učebnici, která by byla k tomu určena, jsem nenarazila. Proto bylo mojí snahou, aby text, týkající se zvyků a tradic, mohli učitelé použít ve svých hodinách napříč předměty na druhém stupni ZŠ. V dotazníkovém výzkumu jsme zjistili, že zvyky a tradice jsou pro výuku stále významným tématem nejen v teoretické výuce, ale hojně se uplatňují i v praktických činnostech. Následující výzkum by mohl být zaměřen na zjištění, jaké konkrétní výrobky jsou se žáky v hodinách vytvářeny. Dále by bylo zajímavé prozkoumat, v čem spočívá, dle respondentů, špatná připravenost žáků v praktických činnostech při příchodu na druhý stupeň a co by mohlo případně pomoci tento stav zlepšit. V praktické části doplňujeme práci i o inspirativní ukázkou, jak si mohou žáci vyrobit výrobek, u kterého si vyzkouší více technik zpracování různých materiálů.

Podle výsledků z průzkumu je patrné, že zvyky a tradice jsou stále naší součástí. Je dobře, že dbáme o odkaz našich předků. Tradice patří stále mezi základní pilíře společnosti, byly a jsou jakousi jistotou v dnešní uspěchané a náročné době. Předáváme skrze jim hodnoty dalším generacím, o které je dobré pečovat a být na ně právem hrdí.

ANOTACE

Jméno a příjmení	Iveta Králová
Fakulta	Pedagogická
Katedra	Technické a informační výchovy
Vedoucí práce	PhDr. Pavlína Částková, Ph.D.
Rok obhajoby	2022
Název práce	Kulturní zvyky a tradice a jejich uplatnění v technických předmětech na 2. stupni ZŠ
Název práce v anglickém jazyce	Cultural customs and traditions and their application in technical subjects at the 2nd grade of elementary school
Anotace práce	<p>Diplomová práce je zaměřena v teoretické části na začlenění tématu zvyků a tradic do RVP ZV, a to především z pohledu začlenění do klíčových kompetencí a průřezových témat, s bližším pohledem do vzdělávací oblasti Člověk a svět práce. Část práce je věnována technickému vzdělávání a vhodným použitým výukovým metodám ve vztahu ke zvykům a tradicím.</p> <p>Dále se pak zabývá psychologií žáka v období dospívání, jeho vývoji schopností, dovedností, zájmů. V empirické části je pomocí dotazníku zjišťováno, zda jsou zvyky a tradice uplatňovány v technických předmětech. V praktické části je uveden výrobek, který žáci vyráběli ke konkrétnímu tématu tradic.</p>
Klíčová slova	Kulturní tradice, zvyky, lidové obyčeje, symboly, křesťanství, pohanské zvyky, technická výchova, praktické činnosti
Anotace práce v anglickém jazyce	The diploma thesis is focused in the theoretical part on the integration of the topic of customs and traditions into the RVP ZV, especially from the point of integration into key competencies and cross-sectional topics, with a closer look at the educational area Man and the world of work. Part of the work is devoted to technical

	<p>education and appropriate teaching methods used in relation to customs and traditions.</p> <p>It also deals with the psychology of the student during adolescence, his development of abilities, skills, interests. In the empirical part, a questionnaire is used to determine whether customs and traditions are applied in technical subjects. The practical part presents a product that students made for a specific topic of tradition.</p>
Klíčová slova v anglickém jazyce	Cultural traditions, customs, folk customs, symbols, Christianity, pagan customs, technical education, practical activities
Rozsah práce	112 stran
Jazyk práce	Český

BIBLIOGRAFICKÁ CITACE

Kněžní zdroje:

ADAM, Adolf. Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe. Praha: Vyšehrad, 1998. Teologie (Vyšehrad). ISBN 80-7021-269-1.

COLLIN, Catherine. Kniha psychologie. Praha: Knižní klub, 2014. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-4316-0.

ČÁP, Jan. Psychologie výchovy a vyučování. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3.

FLOREC, V. A KOLEKTIV Vánoce v české kultuře. 1st ed. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 1988. 416 p. ISBN 33-758-88.

FLORCOVÁ, V. Velikonoce v české lidové kultuře. 1st ed. Praha: Vyšehrad, spol. s r.o., 2001. 280 p. ISBN 80-7021-503-8.

GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

CHRÁSKA, Miroslav. Úvod do výzkumu v pedagogice. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1367-1.

KOLEKTIV AUTORŮ A KONZULTANTŮ Slovník cizích slov. Praha: Encyklopedický dům, spol. s r.o., 1998. ISBN 80-90-1647-8-1.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1284-0

MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. Výukové metody. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.

NAVRÁTILOVÁ, A. Namlouvání láska a svatba. 1st ed. Praha: Vyšehrad, spol. s r.o., 2012. 424 p. ISBN 978-80-7429-238-5.

NELEŠOVSKÁ, Alena. Pedagogická komunikace v teorii a praxi. Praha: Grada, 2005. Pedagogika (Grada). ISBN 80-247-0738-1.

OTTO, J. Ottův slovník naučný, Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí svazek 27. Vůz – Żyżkowski. Praha 1908

ŠOTTNEROVÁ, D. Lidové tradice. 1st ed. Olomouc: RUBICO, 2009. 251 p. ISBN 978-80-7346-096-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. Vydání první. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VONDRUŠKA, V. Církevní rok a lidové obyčeje. 1th ed. České Budějovice: DONA, 1991. 96 p. ISBN 80-85463-03-2.

Internetové zdroje:

Česká-republika: Politická, sociální a ekonomická východiska a trendy | Eurydice. [online]. [cit. 09.10.2021]. Dostupné z: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/political-social-and-economic-background-and-trends-21_cs

Naše tradice: 1. máj — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © [cit. 18.09.2021]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10519120758-nase-tradice/212562260400014-1-maj/>

Naše tradice: Boží hod velikonoční — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © [cit. 18.09.2021]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10519120758-nase-tradice/212562260400012-bozi-hod-velikonocni/>

Naše tradice: Dožínky — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © [cit. 08.11.2021]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10519120758-nase-tradice/212562260400020-dozinky/>

Naše tradice: Dušičky — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © [cit. 18.09.2021]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10519120758-nase-tradice/212562260400024-dusicky/>

Naše tradice: Hromnice — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © [cit. 18.09.2021]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10519120758-nase-tradice/212562260400008-hromnice/>

Naše tradice: Jízda králů — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © [cit. 18.09.2021]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10519120758-nase-tradice/212562260400015-jizda-kralu/>

Naše tradice: Královničky a otvírání studánek — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © [cit. 18.09.2021]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10519120758-nase-tradice/212562260400016-kralovnickyy-a-otvirani-studanek/>

Naše tradice: Masopust — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © [cit. 18.09.2021]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10519120758-nase-tradice/212562260400009-masopust/>

Naše tradice: Pálení čarodějnic — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © [cit. 18.09.2021]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10519120758-nase-tradice/212562260400013-paleni-carodejnic/>

Naše tradice: Pašijový týden — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © [cit. 18.09.2021]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10519120758-nase-tradice/212562260400011-pasijovy-tyden/>

Naše tradice: Tři králové — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © [cit. 18.09.2021]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10519120758-nase-tradice/212562260400007-tri-kralove/>

Naše tradice: Velikonoce a Smrtná neděle — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © [cit. 18.09.2021]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10519120758-nase-tradice/212562260400010-velikonoce-a-smrtna-nedele/>

Nový školský zákon, MŠMT ČR. MŠMT ČR [online]. Copyright ©2013 [cit. 09.10.2021]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/novy-skolsky-zakon-1>

Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí: Jan Otto: Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive. Internet Archive: Digital Library of Free & Borrowable Books, Movies, Music & Wayback Machine [online]. Dostupné z: <http://archive.org/details/ottvslovnknauni37ottogoog/page/n1117/mode/1up?view=theater>

Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013, MŠMT ČR. 301 Moved Permanently [online]. Copyright ©2013 [cit. 09.10.2021]. Dostupné z:

<https://sdv.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>

Tradice a zvyky - mkcr.cz. Ministerstvo kultury České republiky [online]. [cit. 18.09.2021].
Dostupné z: [https://www.mkcr.cz/tradice-a-zvyky-1578.html?do\[loadData\]=1&itemKey=cs_6](https://www.mkcr.cz/tradice-a-zvyky-1578.html?do[loadData]=1&itemKey=cs_6)

Tradice a zvyky - mkcr.cz. Ministerstvo kultury České republiky [online]. [cit. 18.09.2021].
Dostupné z: [https://www.mkcr.cz/tradice-a-zvyky-1578.html?do\[loadData\]=1&itemKey=cs_7](https://www.mkcr.cz/tradice-a-zvyky-1578.html?do[loadData]=1&itemKey=cs_7)

Tradice a zvyky - mkcr.cz. Ministerstvo kultury České republiky [online]. [cit. 18.09.2021].
Dostupné z: [https://www.mkcr.cz/tradice-a-zvyky-1578.html?do\[loadData\]=1&itemKey=cs_8](https://www.mkcr.cz/tradice-a-zvyky-1578.html?do[loadData]=1&itemKey=cs_8)

Tradice a zvyky - mkcr.cz. Ministerstvo kultury České republiky [online]. [cit. 18.09.2021].
Dostupné z: [https://www.mkcr.cz/tradice-a-zvyky-1578.html?do\[loadData\]=1&itemKey=cs_9](https://www.mkcr.cz/tradice-a-zvyky-1578.html?do[loadData]=1&itemKey=cs_9)

Tradice a zvyky - mkcr.cz. Ministerstvo kultury České republiky [online]. [cit. 18.09.2021].
Dostupné z: [https://www.mkcr.cz/tradice-a-zvyky-1578.html?do\[loadData\]=1&itemKey=cs_10](https://www.mkcr.cz/tradice-a-zvyky-1578.html?do[loadData]=1&itemKey=cs_10)

Tradice a zvyky - mkcr.cz. Ministerstvo kultury České republiky [online]. [cit. 18.09.2021].
Dostupné z: [https://www.mkcr.cz/tradice-a-zvyky-1578.html?do\[loadData\]=1&itemKey=cs_12](https://www.mkcr.cz/tradice-a-zvyky-1578.html?do[loadData]=1&itemKey=cs_12)

Tradice a zvyky - mkcr.cz. Ministerstvo kultury České republiky [online]. [cit. 18.09.2021].
Dostupné z: [https://www.mkcr.cz/tradice-a-zvyky-1578.html?do\[loadData\]=1&itemKey=cs_13](https://www.mkcr.cz/tradice-a-zvyky-1578.html?do[loadData]=1&itemKey=cs_13)

Tradice a zvyky - mkcr.cz. Ministerstvo kultury České republiky [online]. [cit. 18.09.2021].
Dostupné z: [https://www.mkcr.cz/tradice-a-zvyky-1578.html?do\[loadData\]=1&itemKey=cs_14](https://www.mkcr.cz/tradice-a-zvyky-1578.html?do[loadData]=1&itemKey=cs_14)

Skriptum:

doc., PaedDr., PhDr. Jiří Dostál, Ph.D., Podkladová studie, člověk a technika, NUV, Praha 2018

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1. Hlavní prvky procesu výuky (Maňák, Švec, 2003, str. 21)

Obr. 2. Fotogalerie | MěKS Kojetín. MěKS Kojetín [online]. Copyright © 2007 [cit. 04.12.2021]. Dostupné z: <https://mekskojetin.cz/fotogalerie>

Obr. 3. Slamák – Masopustní průvody s maskami na Hlinecku – Wikipedie. [online]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Masopustn%C3%AD_pr%C5%AFvody_s_maskami_na_Hlinecku

Obr. 4 Paskovjanský Preclík – Originální receptura, tradiční křupavá pochoutka.... Paskovjanský Preclík – Originální receptura, tradiční křupavá pochoutka... [online]. Dostupné z: <http://naspreclik.cz/>

Obr. 5 Die Gartenlaube (1887) b 177.jpg - Wikimedia Commons. [online]. Dostupné z: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Die_Gartenlaube_\(1887\)_b_177.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Die_Gartenlaube_(1887)_b_177.jpg)

Obr. 6. Příjezd Ježíše do Jeruzaléma, Diecézní katechetické centrum Biskupství brněnského – Slavíme Svátý týden. Diecézní katechetické centrum Biskupství brněnského – NADPISH1 [online]. Dostupné z: <https://kc.biskupstvi.cz/slavime-svaty-tyden/>

Obr.7 A. Ladová – děti s řehtačky, koleda /W626 | Aukro. Aukro.cz - největší online bazar s aukcemi [online]. Copyright © 2003 [cit. 20.11.2021]. Dostupné z: <https://aukro.cz/a-ladova-deti-s-rehtacky-koleda-w626-6978895801>

Obr.8 Pálení čarodějnic 2018. - Fotogalerie 2018 - Obec Běštín. [online]. Dostupné z: <https://www.obecbestin.cz/fotogalerie-2018/paleni-carodejnic-2018/>

Obr. 9 SK Zelenec Copyright © 2007 [cit. 04.12.2021] <https://skzelenec.cz/staroceske-maje-2017/maje/>

Obr. 10 Jízda králů Vlčnov – oficiální web Jízdy králů. Jízda králů Vlčnov – oficiální web Jízdy králů [online]. Copyright © 2018 [cit. 20.11.2021]. Dostupné z: <https://www.jizdakralu.cz/>

Obr. 11 Historické – Podskalák Troubsko. Podskalák Troubsko [online]. Dostupné z: <http://podskalak.cz/index.php/1999/05/13/historicke/>

Obr. 12 Z minulosti: Kralovnický-cz. Kralovnický-cz [online]. Copyright © 2015 Všechna práva vyhrazena. [cit. 20.11.2021]. Dostupné z: <https://kralovnický-cz.webnode.cz/z-minulosti2/>

Obr. 13 Dožínky začínají – které navštívíte vy? - Agropress.cz. Agropress - Agropress.cz [online]. Copyright © 2021 Agropress.cz [cit. 20.11.2021]. Dostupné z: <https://www.agropress.cz/dozinky-zacinaji-ktere-navstivite-vy/>

Obr. 14 Na Barboru: Slovenské zvyky a tradície. Slovenské zvyky a tradície [online]. Copyright © 2012 Všetky práva vyhradené. [cit. 04.12.2021]. Dostupné z: <https://slovenske-zvyky.webnode.sk/kalendar-akcii/zima/na-barboru/>

Obr. 15 Fotogalerie | MěKS Kojetín. MěKS Kojetín [online]. Copyright © 2007 [cit. 04.12.2021]. Dostupné z: <https://mekskojetin.cz/fotogalerie>

Obr. 16 Lucky – Češka z Česka. Češka z Česka – Blog o českém jídle, bylinách, tradicích, krásách Čech, Moravy a Slezska. [online]. Copyright © 2021 [cit. 04.12.2021]. Dostupné z: <https://www.ceskazceska.cz/lucky/>

Obr. 17, 18 STARÁ ŠUMAVA: Hromnice Za krásnější Vimperk | Za krásnější Vimperk. Za krásnější Vimperk [online]. Copyright © zakrasnejsivimperk.cz [cit. 04.12.2021]. Dostupné z: <http://zakrasnejsivimperk.cz/?p=183663>

SEZNAM ZKRATEK

apod.	a podobně
č.	číslo
EACEA	Evropská výkonná agentura pro vzdělávání a kulturu
např.	například
n.l.	našeho letopočtu
obr.	obrázek
př.n.l.	před naším letopočtem
RVP	Rámcový vzdělávací program
RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
Sb.	Sbírky zákonů
STEM	koncept označení vzdělávání v oborech přírodní vědy, techniky a technologie a matematiky
str.	strana
sv.	svatý
ŠVP	Školní vzdělávací program
tj.	to je
tzv.	tak zvaně
UNESCO	United Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizace Spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu)
ZŠ	Základní škola

PŘÍLOHA

Dotazník

Vážené kolegyně a kolegové!

Jmenuji se Iveta Králová, studuji na Univerzitě Palackého v Olomouci obor Učitelství technických předmětů na SŠ a praktických činností pro 2. stupeň základní školy. V současné době pracuji na diplomové práci s názvem Kulturní zvyky a tradice a jejich uplatnění v technických předmětech na 2. stupni ZŠ. Touto cestou bych Vás chtěla požádat o vyplnění dotazníku. Cílem tohoto dotazníku je zjistit, jsou-li kulturní zvyky a tradice začleňovány do vyučovacích předmětů na 2. stupni ZŠ.

Dotazník je určen **pro učitele technických předmětů a praktických činností na 2. stupni ZŠ!**

Vyplnění dotazníku Vám zabere asi 5 min.

1. Vaše délka praxe:

- a) 0>5 let
- b) 5>15 let
- c) 15>25 let
- d) 25 a více let

2. Na jakém typu školy působíte?

- a) plně organizovaná ZŠ (1. i 2. stupeň)
- b) víceleté gymnázium
- c) jiná, prosím uveďte...

3. Vaše škola je?

- a) státní
- b) soukromá

4. Považujete školu, kde působíte za

- a) vesnickou
- b) městskou
- c) jiné

5. Kolik žáků navštěvuje školu, kde působíte?

- a) 0>150
- b) 151>250
- c) 251>550
- d) 551>800
- e) nad 800

6. Máte vystudován obor učitelství technických předmětů/technickou výchovu a praktické činnosti nebo obdobný studijní program?

- a) ano

- b) ne
7. Jak hodnotíte prostory, kde výuku praktických činností vyučujete?
- a) dílnu nemáme, učíme pouze ve třídě, bez odpovídajícího vybavení
 - b) dílnu nemáme, jen třídu, která je ovšem vybavena odpovídajícím nářadím, případně venkovní koutek
 - a) máme dílnu, je nová, moderně vybavená
 - b) máme dílnu, je starší, ale dostatečně vybavená
 - c) máme dílnu, nevyhovuje současným požadavkům
 - d) docházíme do jiné školy
 - e) jiné, prosím, uveďte ...
8. Měla by Vaše škola zájem o případné využití dotací na zbudování nové dílny?
- a) rozhodně ano
 - b) spíše ano
 - c) ano, již jsme dotace čerpali
 - d) ano, již jsme žádali, ale projekt nebyl schválen
 - e) ne
9. Považujete za důležité vést žáky k praktickým činnostem?
- a) rozhodně ano
 - b) spíše ano
 - c) spíše ne
 - d) nepovažuji za důležité
10. Myslíte si, že tvořivé manuální činnosti žáky baví a je pro ně atraktivní?
- a) ano
 - b) spíše ano
 - c) spíše ne
 - d) ne
11. Jak často zařazujete téma lidových zvyků a tradic do výuky?
- a) měsíčně
 - b) čtvrtletně
 - c) 1x za pololetí
 - d) 1x za rok
 - e) jinak, uveďte...
12. Ve kterých předmětech na II. stupni zařazujete téma lidových zvyků a tradic? (můžete uvést více odpovědí)
- a) český jazyk
 - b) matematika
 - c) cizí jazyk
 - d) výtvarná výchova
 - e) praktické činnosti
 - f) přírodopis

- g) zeměpis
- h) dějepis
- i) hudební výchova
- j) jiné, uveďte...

13. Odkud čerpáte inspiraci do hodin praktických činností? (můžete uvést více odpovědí)

- a) knihy
- b) časopisy
- c) internet
- d) místní periodika
- e) jiné, uveďte...

14. Máte potřebu o dozdělení se z některé oblasti zpracování materiálů?

- a) ano-uveďte které, max. 3 oblasti ...
- b) ne

15. Jak hodnotíte připravenost žáků v jejich znalostech a dovednostech při práci s materiálem a náradím, se kterými přicházejí na začátek 6. třídy?

- a) velmi dobrá
- b) dobrá
- c) průměrná
- d) špatná
- e) velmi špatná

16. Ke kterým z uvedených svátků a tradic vytváříte se žáky výrobky? (můžete uvést více odpovědí)

- a) masopust
- b) Velikonoce
- c) pálení čarodějnic, Filipojakubská noc
- d) stavění, kácení máje
- e) čištění studánek, královničky
- f) dožínky, dočesná, vinobraní
- g) Dušičky
- h) Halloween
- i) Mikuláš
- j) Vánoce
- k) Tři králové
- l) Jiné, uveďte...

17. Můžete uvést 3 nejčastěji vyráběné výrobky?

Odpověď...

18. Z jakých materiálů výrobky nejčastěji vytváříte? (uveďte max. 3)

- a) dřevo
- b) kov
- c) plast

- d) papír
- e) vosk
- f) textil
- g) jiné, uveďte...

19. Je ve Vaší obci zájmová skupina, která udržuje nějaký tradiční zvyk? Např. krojový, rukodělný, hra na dobový nástroj?

- a) ano
- b) ne

Pokud ano, uveďte prosím, jaký...

20. Zařazujete do výuky kromě tvorby výrobků také teorii (např. vyprávíte si o pranostikách, pověrách, ...)?

- a) ano
- b) občas
- c) ne

Pokud ano nebo občas, uveďte konkrétně k jakému tématu...

21. Zařazujete do výuky témata tradic a zvyků Vašeho regionu?

- a) ano
- b) ne
- c) pokud ano, uveďte ke kterým...

22. Organizuje Vaše škola projektové dny, kde jsou zařazeny praktické činnosti?

- a) ano, pravidelně
- b) ano, výjimečně
- c) ne, ale uvažujeme o tom
- d) ne

23. Organizuje nebo podílí se Vaše škola na akci, která souvisí s lidovými tradicemi?

- a) ano
- b) ne

Pokud ano, uveďte prosím, k jakému tématu...

24. Je dle Vašeho názoru dostatečně věnován čas ve výuce tématům lidových zvyků a tradic?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) rozhodně ne

Pokud uvádíte ne, uveďte prosím důvod ...

Děkuji za Váš čas při vyplňování dotazníku.